

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

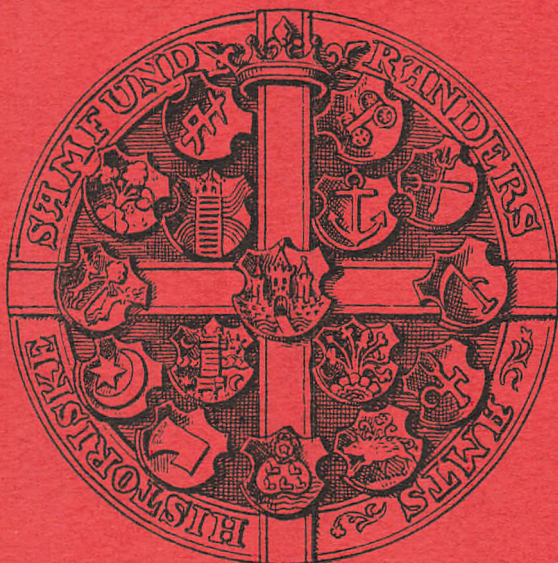
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA
RANDERS AMT

HISTORISK AARBOG

UDGIVET AF

19

53

RANDERS
C. J. Rye's Bogtrykkeri
1933

UDGIVET AF
RANDERS AMTS HISTORISKE SAMFUND
UNDER MEDVIRKEN AF
RANDERS MUSEUMS HISTORISKE
AFDELING

AARBOG

UDGIVET AF

RANDERS AMTS HISTORISKE
SAMFUND

Under medvirken af Randers Museums historiske afdeling

1953

RANDERS
C. J. RYE'S BOGTRYKKERI
1953

REDAKTIONSUDVALG:

PROVST, MAGISTER VAGN RIISAGER
GODSEJER, CAND. JUR. AAGE BRASK
LÆRER OLE WARTHØE HANSEN
GAARDEJER AAGE SØRENSEN

GADEBASSEN

Af Aage Sørensen

Aar 1940 udsendte Østjydske Hjemstavnsforening et stort anlagt og betydende Arbejde: Fra Julestue til Valborgblus, en folkloristisk Undersøgelse af Aug. F. Schmidt og skrevet over denne Viden, ældre og yngre Optegnelser har kunnet byde paa til en Fremstilling af gamle Dages Ungdomshistorie inden for dette løst udkastede Aaremaal. Naturligt nok har Forfatteren ikke ønsket at sige mere, end han kunde staa ved eller Kilderne holde til; men da Stoffet afgjort og Hjælpedisciplinerne tildels kan have svigtet, er der et tomt Rum i Fremstillingen og netop dér, hvor Gadebassen, Ungdommens Førstemand burde være at finde.

For dog at naa frem til et fast Stade i Bedømmelsen af Svenden og hans Færd blandt hin Tids Ungdom, maa Forfatteren gaa over til en Analyse af »Gadebasse« og finder ved Hjælp af en Række Ordbøger, at første Led er hentet i »Bygade«, medens Basse, — »egentlig lig Vildsvin« — staar uforklaret, dog kan det ifølge Ordbog over det danske Sprog og brugt om Mennesker betegne en stor, anselig, vigtig, kær og modig Mandsperson, samt endnu en Række Udtryk af et lignende Indhold. Er det saaledes tænkeligt, at en stor, anselig og modig Mand som Begreb kan nærme sig en Leders og Førers Rolle, finder Forfatteren

ikke denne Forklaring af Gadebasse for ubetinget overbevisende. Og det tør nok siges; Forklaringen virker for anstrengt og lærd til, den kan være groet i Bondens Urtegaard. Basse betegner da heller ikke Vildsvin i gængs Forstand, kun Handyret, den vilde Orne, Folkemaalets Vildbasse, og her turde det være, Forklaringen maa søges, saa meget mere som Bonden gennem sin tusindaarige Kamp mod Skovens Skadedyr var fortrolig med Vildbassens Opførsel, naar den med Flokken bag sig rodede op i hans nysaaede Kornagre eller græssede paa Kløver og i Sæd Sommeren igennem uden mindste Lyst til at forlade det veldækkede Bord. Her maatte der Kasteskyts til, svære Stenkast, før Dyret med Flokken bag sig brasede ind gennem Skovbrynet.

Selv i vor Tid véd en olm Tamorne at sætte sig i Respekt, og dens vilde Frænde vidste det endnu bedre. Ikke uden en vis Beundring har Bonden lagt Mærke til Dyrets vilde Mod, deraf formentlig Ordbøgernes mange hædrende, tildels kælede Udtryk, tillige maaske Adelslægten Basses Valg af sit Skjoldemærke, der klart viser Ornetrynnens skarpe farlige Hjørnetænder. Og det vilde være en Fornægtelse af Rang, om Bondens aabne Blik for Naturlivets Ytringer, — her altsaa Vildbassens Føring af Flokken, ikke skulde have afsat sig som Kendingsnavn for denne Ungdommens Leder, Bylaget selv havde skabt.

Er det saaledes muligt at naa til en taalelig Forklaring paa Ungersvendens Titel, ligger Formaålet med hans egentlige Hverv saa temmelig i det dunkle, og dog er det endnu gørligt at komme Svenden paa Sporet. Man véd, at Værkbasse¹ var eller er en Formand i Haandværker og Arbejderkredse², og i en lille Samling Diplomer her fra Randerseggen i Tiden 1395—1406 nævnes endnu en Basse, som der er al mulig Grund til at se lidt nøjere paa, fordi Man-

den er meget talende, men tillige en saa sjælden Fugl, at han bogstavelig maa graves ud af fire Skindbreve. Hvad og hvor meget ligger der nu i denne Fyrkat Mølle?

Paa Latin hed han Johannes Jonsen, paa Dansk formentlig Jens Jensen slet og ret. Han skrives ogsaa Johannes Jonsen dictus Føræbaz, to Gange blot Forbats og Vorbatz, — det sidste af Skriveren paa Bytinget, som vel var tysk Sprog mægtig. I et Brev fra 1395 staar der Føræbaz, og han nævnes her som »discreto famulo«, hvad man finder oversat ved »Kammersvend«, svarende til et bedre stillet Tyende, mens en mig hjælpsom Haand sætter »hæderlig Tjener«. I og for sig kan der vel intet indvendes hertil, sidens Famulus i Ordbøgerne gengives ved Medhjælper; sikrere er det imidlertid at lade de lidt yngre, men danske Breve af et tilsvarende retsligt Indhold besørge Oversættelsen, og disse har »beskeden Svend«, hvad der turde være det helt rigtige.

Johannes Jonsen »kaldes« (dictus) Føræbaz; men han hed det ikke, i hvert Fald ikke med Døbenavnets Ret, og der kan altsaa være Tale om et Erhverv eller Embede. Nu er der jo ingen som helst Tvivl om, at Føræbaz etc bør læses Førerbasse i vor Tids Rigsmaal, eller at denne Johannes-Jens Førerbasse vil være at finde i det nærmeste Nabolag af en Mikkil Skytte, en Søren Ladefoged, altsaa paa en Herregaard i Tiden for Brevenes Datering, den senere Middelalder.

Aar 1395 var Johannes Jonsen nærværende paa Gjerlev Herreds Ting ifølge et Brev, som oversættes her. 1396 forseglers han med flere et Vidne, der handler om noget Strøgods, kaldet Bispegaven af Rovsø, som Rane Jonsen i Holbækgaard havde haft i Len for over 100 Aar siden; Mændene, ialt 10, er alle Væbnere. 1401 forseglers han — selv ottende Væbner, et Brev for Fogeden i Nørhald,

Mikkel Bonde i Spentrup, hvori siges, at Hans, Mikkel og Mogens Kruse pantsatte noget Gods i Hastrup, Spentrup, Jennum, Hvidsten og Gassum til Væbneren Mads Nielsen (Basse?) i Beg, som allerede 1396 havde faaet Pant i Hastrupgaard og senere købte »Ostrop« af Fru Elene, Hr. Christjerns⁴.

Flere af disse Væbnere er kendte Folk, saaledes Anders Palnesen (Sommer) i Tvedegaard, Jon Nielsen (Splittaf), som skrives af Tørslev, men maaske havde Navn efter og ejede Gaarden Spletad i Dalbyover, — endvidere Peder Assersen (Udsen?) i Jennum Hovgaard, Jep Hegedal i Kjellerup og Jep Nielsen i Dyrbygaard. Andre som Peder Holk, Sven Skobe og Lars Piig nævnes vel ved Slægtsnavn, men uden Bopæl, atter andre er helt ubestemmelige, omend de maa antages siddende paa Gaarde inden for Sysselet. Nogen Værdi for vor Gadebasse har disse Mænd egentlig ikke ud over at vise Johannes Jonsens Standsfæller og Omgangskreds, Ejerne altsaa af Middelalderens Herregaarde, hvoraf mange nu er borte. — Mændenes Nærværelse paa Tinget skyldes vel endog blot Ønsket om at vide og spørge Nyt; men hvis Seglaftryk retssøgende Tinggæster lige saa gerne har ønsket at hjembringe for deres Breves Anseelse og Sikkerheds Skyld. I Modsætning hertil var Johannes Jonsen paa Gjerlev Ting den 25. Oktober 1395 i et tjenstlig og meget betroet Ærinde, som fremgaar af følgende:

Peder Boesen (Fogeden), Niels af Tvede og Jon i Udbyner, Præster, Anders Palnesen, Jon Nielsen, Væbnere, Esber Aagesen, Anders Aslæsen (Aslaksen?) og Tyge Nielsen, Bønder. Vide skal alle, at vi den anden Dag efter Sancti Søren (23. Oktober) paa Gjerlev Herreds Ting saa og hørte den ædelige Fru Johanne, Enke efter Timme Nielsen, skøde tre Parter i Kontorp saa vel i (Bygge-)

Grunde som i Jorder, med hvad dertil hører, intet undtaget uden det halve af en ret Fjerding Jord, til beskeden Svend, Førbaz paa den ærlige Ridder, Hr. Christjern Vendelbos Vegne, og tilstod hun, hun havde faaet fuldt Værd. Vore Segl etc.⁵

I et sidste Brev, et Vidne af Randers Byting og dateret den 19. April 1406 vedstaar Borgmester Niels Raband og Raad, at »to gode Kvinder, Husfrue Else og hendes Datter Ellen« denne Dag frasagde sig deres Ret i en Gaard, Simon Jonsen forbrød og laa nærmest Vest for Peder Langbøns Gaard i Sanct Mortens Sogn. Ved en Sammenstilling af dette Brev med et andet fra den 17. September samme Aar og endnu eet fra 1379 ser man, at Husfrue Else sad Enke efter en vis Jens Tordsen (Skytte), kaldes Røverskytte, at denne var af Adel, siden Niels Raband kalder hans Enke »god« og »Husfrue«, hvoraf jo igen maa følge, at Datteren, den »gode« Kvinde, »som Vorbatz atæ« ligeledes var af Adel⁶. Johannes Jonsen, som Ellen Jensdatter »havde«, var adelig gift, men næppe mere blandt de levendes Tal i 1406, siden han nævnes i Datid.

Ved Hjælp af disse Oplysninger er det nu muligt at skrive Johannes Jonsens Generalieblad omtrent saaledes: Han var Væbner og Medlem af en ukendt Adelslægt, da ingen af hans Seglaftryk er til idag; heller ikke kan der siges, hvor hans Gaard laa, siden den ikke er nævnt. Han var adelig gift og sad i en betroet Stilling, hvad hans Ærinde paa Tinget noksom vidner om, nærmest vel en Gaardfogeds hos strænge Ridder Hr. Christjern Vendelbo, som 1381 modtog Trudsholm i Pant af en vis Mogens Jensen, der havde Summen nødig til at løse sig ud af sit Fangenskab for⁷. Formedelst Brevet er udstedt paa Gjerlev Ting, maa det omhandlede Kontorp være Østerkondrup i Kastbjerg Sogn, som saaledes omend delvis er kommet under

Trudsholm. Lidt skjult skimtes en Gaard- eller Borgfoged; men det, man allerhelst ønskede at vide, nemlig Johannes Jonsens tjenstlige Domæne hos Hr. Christjern, lyder der intet om, og vi nødes da til at grave videre.

Oven for har man set, den fornemme Ordbog over det danske Sprog formere sin Viden ved — billedlig talt, at klippe Gadebassen over. Vi følger Eksemplet og spørger, hvad det egentlig var for Basser, Johannes Jonsen var Fører for, og herom kan glædeligvis ingen Tvivl være. Mange ved tilvisse, at Basse var og vel endnu er et Kælenavn for »Krigskarle«, nærmere bestemt til det menige Mandskab i Hær og Flaade, uden det derfor skal siges at være yndet til enhver Tid. Ombord i Torpedoskibet Esbern Snare paa et seks Ugers Togt til Bramsnæsvig Foraaret 1897 nærmede den tjenstgørende Underofficer sig saaledes Chefen, Kaptajn Vøhtz, hilste og spurgte, om »man« turde lade Basserne skaffe. Svaret faldt omgaaende og lidt brøstigt: Det turde man jo nok, ledsaget af en Besked til Skibssergenten, at han, Chefen ikke ønskede sit Mandskab »tituleret«.

Hvad ellers Johannes Jonsen angaar, ser man nu, han var Hr. Christjerns betroede Mand, hvis Meriter er faldne i det krigsmæssige, tillige at han som Fører af Basserne var Førstemand blandt Borgvæbningen paa Gamle Trudsholm, som her og overalt dannedes af unge Adelsmænd og Selvejrbønders Sønner.

Holdende os snært til den beskedne Svend søger vi videre i det følgende halve Hundrede Aars danske Breve og finder der 1451 »beskeden Mand« Erik Lunov til Rodskov, den tidligere Kongsgaard, Skibinggaard ved Gl. Løgten Bugt. Han var nærværende paa Lisbjerg Herreds Ting for paa Hr. Otte Nielsens Vegne vidnefast at høre Jomfru Ingerd lovbyde al den Ret, hun havde i Linaa og

Linaa Mark. Jomfru Ingerd var et Barn af den gamle jydskke, men ved hin Tid fallerende Adelslægt Petz af Holm i Hornslet Sogn, og paa Foranledning heraf var Væbner Erik Lunov oftere til Tings, saaledes i 1457, da han kaldes Foged paa Kalø⁸.

Den nærmeste Anledning hertil var naturligvis, at Erik Lunov som sin Standsfælle Johannes Jonsen paa Trudsholm havde givet sig i Tjeneste hos en Mand af Højadelen, Hr Otte Nielsen Rosenkrantz til Bjørnholm, Rigets Hofmester, Ridder og Lensmand paa Kalø. Mindes man nu, at Hr. Christjern Vendelbo var Rigets Marsk, Ridder og »Rettere« af Jylland, — hvad der vel vil sige jydsk Landsdommer, ser man ret nøje Ligheden, der var, mellem de høje Jorddrotter, men forhaabentlig tillige Ligheden mellem de to beskedne Mænd og Væbnere, Johannes Jonsen paa Gammel Trudsholm og Erik Lunov paa Kalø; begge var de næst Slotsherren Borgenes militære Øverster.

Ogsaa paa det retslige virker de to Mænd paafaldende ens, idet man jo saa Hr. Christjern sende sin Førebasse, Hr. Otte sin Foged til Tings til Varetægelse af de samme vigtige rent personlige Ærinder; men kan der da være Tvivl om, at Førebasse var et ældre omend døende Navn for en senere Tids Foged, — en Fornydelse i saa Fald man har set fuldbyrdes i Tiden 1395—1457.

— Vi vender tilbage til de nok saa beskedne Svende, Jens, Niels og Søren hjemme i Landsbyen, som vi jo nok nu tør lade stige lidt i Rang, noget i Retning af en Gadefoged; men er dette tilladeligt, ser man vist let, at Bassen maa sidde som en betroet Svend i et Embede for en højere Myndighed, og hvem var nu det? Heller ikke herom kan der være Tvivl, fordi man her har at gøre med det gamle Bondestyre, repræsenteret af Bylaget.

Nu er det vel saadan i gængs Opfattelse, at den gamle

Landsby laa hen i een graa og ensformig Kedsommelighed, — ganske med Urette. Trods de beskedne Kaar trivedes Livet i skøn Orden og efter nøje af Fædrene afvejede Leveregler, der, hvad det faglige angik, men først Aarhundreder senere blev ført i Pennen under Navnet Viden, medens denne Side af Sagen, som vendte mod Grandernes indbyrdes Omgængelse laa fast forankret i Hukommelsen som Sæd og Skik. Mange af disse, Landsbyens uskrevene Love er tabt for længe siden, andre kan endnu spores i ældgamle Sædvaner, atter andre lader sig kun fremstille i en mere eller mindre heldig Fortolkning. Det er lidt af denne af Livsudfoldelsen skabte Gænge, som her skal trækkes op.

Øverst af alle sad Bylaget, der optog Mændene og Byens faa selvstændige Kvinder (Enker), blot de sad med saa megen Jord, deres Stue kunde staa paa. Magten øvedes af Oldermænden, som sad med Bykassen og valgtes paa det aarlige Oldermandsstævne sammen med hans to Bisiddere for eet Aar og efter rigtig Omgang, der altid gled frem langs Bygaden efter Solens Gang over Himlen, — fra Øst mod Vest. Optagelse i Laget skete ved Søns Overtagelse af Faders Jord, hyppigst ved Bryllup langt hen paa Aftenen og derved, at Oldermænden ved List fik trukket en Nathue ned om Brudgommens Øren som en billedlig Forsikring paa, at den unge Mand ikke herefter havde nødig at staa op med Hønsene.

Bylaget var saaledes Mandslaget, Indehaveren af Magten i alle Forhold; af Oldermænden kaldtes det til Bystævne, der for saa vidt dannede en ældgammel Retskreds paa Grundlag af Videns Vedtægter, i Virkeligheden Rettens laveste Instans med Henvisninger til Herreds- og Lands-ting. Antallet tre i Bylagsraadet skyldtes ikke blot Ønsket om at opnaa fuldgyldige Vidneudsagn, men tillige Hen-

synet til et Flertal i Tilfælde af Tvist, og man ser da ogsaa Tallet gaa igen i samtlige neden for nævnte Lag. I visse Tilfælde, som Jordstrid, havde Bylaget Bemyndigelse til at kræve nedsat en overordentlig Domstol af 12 Oldinge til at sværge ret Skel mellem Gade og Toft, mellem Toft og Bymark, mellem Bymark og Hørgtoft, siden skulde den rebe Jorden og sætte Skel der, hvor Skel kunde falde^o. Et saa velordnet Samfund, — det siger sig selv, har ogsaa haft Øje for at ordne sin Ungdom, hvad nærværende Fremstilling er tænkt som en Hjemmel for.

Styrismandens sidste Møde paa Bystævnet faldt ved Oldersmandsgildet, hvor Aarets Forseelser summeredes op, Bøder rededes ud, og ny Oldersmand valgtes med Bisiddere, og saa nød man et Traktement paa Bykassens Regning. Iøvrigt virker Bylaget jo mange Steder endnu, selv om man stedvis gaar over til Borgerforeninger til Optagelse af Lejere, som ikke har eller kan have Medbestemmelse i de Lodsejerne tilkommende Rettigheder.

Ved Siden af dette førende Lag sad *Konelaget* med Landsbyens gifte Kvinder, med Oldersmand og Bisiddere til Varetagelse af Husmødrenes Ret og fælles Anliggender. Hvor omfattende disse var, kan der næppe faas Rede paa nu; men Raadet tilsaa da de syge, hvad nok kunde trænges til i Fortidens Farsoter; det hjalp i Tilfælde af Trang, og det stod for og tilsagde Lagssøstrene at bære Sygemad til Hjemmene efter rigtig Omgang, indtil normale Forhold atter var tilstede. I Anseelse stod det lige med Mændene i det ikke forklarede Vejrlag.

Optagelse i Laget skete ved en lille Højtidelighed under Bryllupsdansen henad Midnat. Midt i en Dans fjernede Fru Oldersmanden Brudens Slør og Myrtekrans, kastede hende et pynteligt Haandklæde over Haaret, formentlig som et Tegn paa den gifte Kvindes Værdighed, Fruerlinet.

Saa dansede hun og Bisiddere Bruden ud af Pigelaget, hver men een Omgang Salen rundt, samt ønskede hende Velkommen i Konelaget med et Par Ord, sigtende til, at Brud og Brudgom nu kunde trække sig tilbage naar som helst, og saaledes laa Skikken endnu ved 1880¹⁰. Selv ungdommelige Ægtepar gled dermed over i »*Gammelmandslaget*«, der havde et staaende Tremandsraad paa lige saa mange Par Ægtefolk til Varetagelse af Lagsdansen, Bylagsgilderne.

Nærmest i Rang sad *Karlelaget*, som den konfirmerede Knøs tiltraadte den første Dag, han arbejdede sammen med Byens Mandskab ved Snekastningen og mod Betaling af Indgangspenge, Hønsellet, en femogtyve Øre til tre Pægle Brændevin. Laget sad med et Tremandsraad, Gadebasse, Svend og Dreng, og det rangerede et halvt Hoved over *Pigelaget*, siden dette fik at nøjes med et Raad, som Karlelagets Raad havde Ret til at give det ved Valg af sine egne Gadelam. Pigelagets Raad gik derefter under Navne af Gadinge, Svend- og Drenginge, og da Karle- og Pigelag stod sammen i *Ungdomslaget*, var deres Bestillingsfolk selvskrevne til at forestaa Lagsdansen, Legestuerne, hvor Pigelagets Raad fungerede som Værtinder (Opvartersker). Nederst paa Rangstigen sad et *Børnelag*, dannet af *Knægte-* og *Tøselagene*, men ellers var et tro Spejlbillede af Ungdomslaget, og saaledes laa Forholdene til helt henad 1910, hvad Ungdommen angik.

Saa kunde der jo menes, Bunden var naaet i denne lagdelte Verden, men ingenlunde. Landsbyen sad endnu med et *Vejrlag*, der straks skiller sig ud som noget særegent og derved, det ikke havde Bestillingsfolk, — eller hellere maaske fordi samtlige Byens voksne traadte til som handlende Personer. For langt det største Antal af Optegnelser, ca. 75 %, traadte *Vejrlaget* i Virksomhed Kørmedag, den

1. Februar; de øvrige paa Nytaarsdag og saaledes: Fra denne Dag havde Granderne Ret til uindbudne at gæste Granden i Byens største, eventuelt østligste Gaard for Dagen efter at gæste Naboen mod Vest og sidenhen Granderne Byen rundt efter ret Omgang, altsaa med Solen. For en Landsby af normal Størrelse, ca. 12 Gaarde, vil dette jo sige, at Bylaget havde endt sin Runde den 12., dernæst skred Konelaget i Fart til og med den 25. og tilslut Ungdomslaget, som festede i et Todagesgilde, Vejrlagsgilde (Væjjelsgilde)¹⁰.

Hvad der ligger til Grund for denne Festivitas, kan slet ingen Tvivl være om, siden den enkelte Person havde sin nøje tilmaalte Dag at »holde, have, staa for eller lave Vejr« paa. Heller ikke gaar man fejl af Skikkens Oprindelse, der maa søges længst tilbage i Landbrugets første Gry, ∴: den graa Urtid. Bonden kunde lægge sin dyre Sæd i Mulden til den af Erfaringer godkendte Tid; men hvad hjalp vel det? Bonden kunde ganske vist drive Vætterne ud af Sædlandet ved Hjælp af Valborgblus; men det var Vejrliget, som han har og havde alt at haabe paa, og aldrig kunde overvinde. Hvorfor da ikke søge at stemme Vejrligets sure Bondegud blid ved Anraabelser, der endnu turde give Genlyd i Talemaaden: Et godt Vejrlag for en Ordflom, der lader sig høre en halv Mil bort?¹¹

Forfatteren Aug. F. Schmidt, som har Fortjeneste af at have udgivet og behandlet de herhen hørende Optegnelser, er naaet til Bedømmelsen: Maanedyrkelse, og der synes at være adskilligt herom¹². I hvert Fald er der i en af Optegnelserne en Enkelthed, der forekommer kendt, en Pige bundet ved Byledet. Fra den magiske Lægekunst vides der Tilfælde af, at engelsksyge Børn blev bundet og hængt ud af et aabent Vindue tre Torsdag Aftener paa Rad, at begynde en saadan efter Nymaane. Desværre har hverken

Meddeler eller Optegner bekymret sig om, hvorfor denne Pige stod bundet ved Byledet ud over, det skete i Vejrlagets Fest, og Værdien af dette enestaaende Tilfælde gik saaledes tabt.

Det turde ellers være i god Tid at skønne over, om det var Maane, Sol eller maaske Himmलगuden Ti, Bonden successivt bad til for Markens Grøde, al den Stund Sydens gamle Kulturlande ikke er spurgt. Der kunde jo være et og andet at hente her, saasom i det antike Rom, hvor Kalenderen regnede Nytaar fra den 1. Februar, Dagen altsaa for Aabningen af Nordens store Vejrlagsfest, — et Tilfælde maaske, men værd at undersøge. Iøvrigt turde der ligge bitre Erfaringer bag denne sejlivede gamle Fest, Sultens Spøgelse, der ene af alt kan have tvunget Bondesamfundet til denne vældige Anraabelse, — Galdren om man vil, som man oven for har sét udfolde sig. Det var jo ikke blot Bonden i egen Person; Nej, hans Kone, Søn og Datter, Karl og Pige galdrede med fra Midvinters Dag og Maanedens ud i een enestaaende Tilkendegivelse af Bondesamfundets Skønsomhed for det daglige Brød. Da Romerkirken omsider tørnede sammen med den ældgamle Sædvane, maatte den kristnes og blev det under Navn af Korsmesse — Kørmes, Aarets store Lysfest, som dømtes til Døde af Reformationen. Man kunde saa inderligt have sparet sig, thi helt henad 1900 talte de gamle endnu om Vejrlagsfesterne som gode at være med til.

— Saa ser man nu og for saa vidt, hvad Gadebassen var, nemlig Oldermænd i Ungdomslaget, der igen i Indretning og Gangart var et tro Spejlbillede af Bylaget. Han kaaredes af Karlelaget i en Legestue ved Løftning efter gammel Sæd; selv valgte han sine Bisiddere, Raadet med Svend og Dreng, der i nedstigende Rang genspejler Hovsvenden paa Herregaarden og Bondens Søn eller Tjenestekar. Som Pligt

Bysal i Ommestrup Mørke Sogn.

Opført 1840 af Gaardejer Niels Jørgensen, Vorre, som Stuehus paa Ommestrupgaard. Nedtaget 1867, solgt til Bylaget og genopstillet paa Gadejorden som Bysal og Embedsbolig for Bysmeden. Nu solgt til Arbejderboliger. Døren i Forgrunden er senere indsat i Stedet for Salens nordligste Vindue. (Foto: Børge Reiter, Randers)

overvaagede Gadebassen Ro og Orden i Legestuen, han standsede disse fra Sædetid, indtil Høsten var i Hus, alt med Ansvar overfor Byens Oldermann. Han tog mod de smaa Ydelser, som Husværelse og Lys, Øl og Brænde, Bylaget gav som en Selvfølge, saa længe Dansen trivedes rundt om i Gaardenes Overstuer, men senere som en gammel Hævd, der var fulgt med over i Bysalen, da denne var traadt til henad Treserne. Gadebassen aftalte med sit Raad, naar og hvor den næste Legestue skulde holdes, og han forhandlede med Husmoderen, der stod for Tur, om Tiden nu ogsaa var hende belejlig. Yderligere opkrævede han og Raadet Vederlaget for Dans og Traktement, Ungdomslaget selv ydede, og han gjorde Redelighed med Høkeren for leverede Varer. Gadebassen sad saaledes med Lagets

Kasse som hans Forbillede, Oldermænden i Bylaget. Og saaledes laa Forholdene i grove Træk ved Kalø Vig til henad Halvfems; mere kan der ikke tages med her; interesserede maa nu henvises til dette af Østjydsk Hjemstavnsforening udgivne Skrift for de enkelte Egnes særlige Former.

Man véd, han stedvis vartede op i Bylagsgilderne, havde en Haand med ved Valborgblusset for Brandfarens Skyld og spillede en Rolle til Hindring af de mest løsslupne Nytaarsløjer, — noget altsaa i Retning af en Opsynsmand, hvad ikke bør overses nu, da Svendens Beføjelser saa temmelig er glemte. Sikkert gav han ogsaa en Haand med i de Tilfælde, Bylag og Ungdomslag tørnede sammen i den nærmest uundgaaelige Tvist mellem Husbond og Tyende, og som endnu ved Aarhundredskiftet forhandlede i et Forligsraad, valgt af Sogneraadet og bestaaende af een Husbond og eet Tyende. Det vil jo nemlig være Daarskab at mene, at dette saare nyttige Raad var et af vor Tids moderne Paafund, saa meget mindre som Stridigheder af denne Art maa være jevngamle med Begreberne Husbond og Tyende, Arbejdsgiver og Arbejder. Derfor ligger det nær at tænke sig disse, vor Tids Forligsmænd, som udgaet direkte af den gamle Lagsaad, og det turde være en Urimelighed af Rang, om ikke Fædrene havde henvist Parterne til Forlig i et allerede staaende Raad af Byens og Ungdommens Oldermænd, valgt af Lagene selv.

Gadebasse og Raads væsentlige Hverv var at uddele Aarets Gadelam til alle Brødre og Søstre af Laget, for saa vidt de viste sig i Legestuen. Raadet valgte hver sit, og det parrede den øvrige Ungdom sammen efter eget Tykke, og som Godvilje eller Drillesyge var til. I Tilfælde af et ulige Antal, overtog de respektive »Gadebasser« af hver sit Køn den tilovers blevne »Enke« til senere Aflevering, saafremt

endnu en Enke skulde vise sig, og samtlige Lam noteredes paa en Liste til senere Oplæsning i Legestuen. Dagen for dennes Kundgørelse laa ligesom Dagen for Vejrlagsfesten lidt forskellig, og denne Vaklen i Tid skyldes formentlig i begge Tilfælde noget Nyt, et Brud altsaa paa en almen-gyldig Regel, men af praktiske Hensyn.

For Gadelams Vedkommende turde Omlæget skyldes Tyendeholdets større Bevægelighed mod forhen, Ungdommens stigende Lyst til at se andre Egne og med en tilsvarende Indvandring udenbys fra. Da Skiftedagen som Regel faldt til November og Uddelingen først henad den 1. April, kom den indvandrede Ungdom saaledes til at sidde uden Lam de fire første af Aarets mest dansende Maaneder, hvorved den faktisk mistede visse Beføjelser, — for Karlelammet Lejligheden til at indfinde sig i Pigelammets Hjem for at ønske Godt Nytaar med et hertil hørende Traktement, mens Pigelammet for sit Vedkommende hindredes i sin Ret til at pynte Svenden og hans Hest ved Ringridningen i Fastelavn. Hvad de gamles Tanke iøvrigt var med denne sære Skik er uvis; Gadelam synes først nævnt ved 1460 og Bassen henad 1600¹³; men disse Dateringer er jo tilfældige, og det ligger vel nærmest at tænke sig Gadelamsvæsenet i Lighed med Vejrlagsfesten som en Udløber af en Oldtidskult, maaske rettet mod Frø.

Gadelam tolkes jo som Kæreste, dog vil en gammel Talemaade mene at vide det endnu bedre. Gadelam og Aarskæreste faa se at enes i den samme Agestol, — hedder det endnu ude paa Djurs og underforstaaet: fordi de ikke kunde slippe fri for hinanden, før Aaret var endt. Virkeligheden bød dog kun at sørge for sit Lam med et passende Antal af Aarets Danse, hvad ogsaa gjaldt Pigelammet i de sædvanlige to aarlige Pigelegestuer, hvor Spindesiden bød op og klarede Udgifterne. Gadelams-

listen blev raabt op i Gadelamsgildet, et Todagesgilde med Spisning af Mad medbragt af Pigelammet, og saa dansede man den første Dag med sit gamle Lam, Dagen efter med sit nye; dermed var Skiftet gjort.

En enkelt Gadelamsliste er fundet i Hald ved Opbrydning af et Gulv; den er saare beskeden af Udstyr, men hænger nu i Glas og Ramme paa Dansk Folkemindesamling i København som en stor Sjældenhed. Endnu en Liste — fra Væth, er for snart mange Aar siden givet Historisk Samfund til Offentliggørelse af afdøde Anders Levring, og den følger her; begge turde de idag være de sidste synlige Rester af Ungdomslagernes forhen meget svulmende Arkiv.

Saa længe Gadebassen handlede under Byoldermandens Haand, havde han blide Kaar med Hensyn til Antallet af Legestuer. Heri skete der et Omslag, da Sognefogeder traadte til, idet Legestuevæsenet dermed gled ind under Herredskontoret, som fastsatte Aarets Antal til Syv og krævede Paabudet efterlevet. Raadet havde nu at indsende et skriftlig Andragende ad tjenstlig Vej, — folkelig kaldet »Seddelen«, for hver enkelt Legestue, og før nogen saadan turde holdes, en lidt for overdreven Ordning, idet Ungdomslaget jo som saadant og om noget dannede en snæver afgrænset Forening udelukkende af Landsbyens egen Ungdom. Sedlen vendte tilbage ad samme Vej og kunde hentes hos Sognefogeden; men saaledes sad Basse og Raad da ogsaa med lovlig Adkomst, saafremt Landbetjenten bag de syv Bjerger skulde umage sig.

Hvor alvorligt Øvrigheden tog sig af denne Opgave kan ses af følgende vist enestaaende Tildragelse: En udefra kommende og noget egenraadig ung Mand havde som Gadebasse afholdt een, maaske to Legestuer uden Sedel. Han og Raadet blev meldt og idømt en Bøde, som det nægtede at betale, og der blev gjort Udlæg i tre Lomme-

uhre. Dermed kunde Sagen passende være endt; men saa skete der det, at Øvrighedens stedlige Repræsentant med Posten modtog et Uhr skaaret ud i en Kartoffel, en ny Anmeldelse fulgte efter og en ny Bøde, som Raadet undlod at betale, men sad af med een Dag i Herredets Arrest. Det skete i en politisk bevæget Tid under en brøsig Herredsfoged, og den fremmede Vovebasse forlod Landsbyen ved første Skiftedag som den slagne Svend, han var.

Gadebassens Overholdelse af Legestuens Ro og Orden laa fornemmelig i at hindre Slagsmaal og sætte udenbys Karle paa Døren, hvad der dog sjældent var Anledning til. Nu siger Ordbog over det danske Sprog og rigtigt, at hans Navn er hentet i »Bygade«, hvor ellers ingen dansede; men Ungdommen til Stadighed holdt til i dens Fritid, fordi der var faa andre Steder, den kunde være. Der blev spillet Kegler, leget Enkeleg, slaaet Kraftspring, sprunget Buk eller sludret om Dagens Nyt i en Læside, alt til megen Munterhed, til Ordentlighed og uden Besvær for nogen som helst. Men det maa jo ogsaa siges, at der stedvis var, — og enkelte Steder endnu skal være, en Ungdom, der havde svært ved at finde hjem til borgerlig Sengetid, som fortsatte en Lystighed, der endnu gaar under Navnet Gadesjov. De gamle fortalte adskilligt om dette Natteliv, der til Tider kunde ytre sig baade højlydt og vedholdende til megen Harm for dem, der forlængst var i Senge. Man kunde klage til Byens Oldermænd — vist saa; men hvad hjalp vel det, hvis ikke denne havde sin betroede Svend med i Laget at holde sig til i de Tilfælde, Gadeungdommen blev for højrøstet?

— Formentlig vil dette grove Rids af Gadebassens Saga da klare det gamle Bondestyres Mening med Svenden og hans Færd blandt hin Tids Ungdom. Man har jo set ham sidde i en Dobbeltstilling, dels som Ungdomslagets Older-

mand, kaaret af Laget selv, tillige som Bylagets betroede Svend i Ungdomslaget med Ansvar for Byoldermand, senere Sognefoged. Han overvaagede Ro og Orden i Lege-stuen, ved Valborgblus, ved Nytaarsløjer og selvsagt overalt, hvor Ungdom samledes i Flok og Følge paa egen Haand. Som Sedfortræder for og Haandhævder af Bylagets Myndighed har hans væsentligste Dont dog ligget i at holde Styr paa en egen Slags Basser — folkeligt Ba'sere, der vel var modige, men ingenlunde kære, og lige saa lidt taaltes, hvor Ro og Orden burde være, navnlig under Nattelivet paa Bygaden, siden Svendens Navn er hentet her. Gadebasse tør derefter og ad Omvejen over Førebasse - Gaardfoged - Borgfoged være at tolke ved Gadefoged, et ikke alt for lysteligt Hverv for en ung Mand at bære, dog en Forskole til Styret i Bylaget senere hen.

Den ledsagende Gadelamsliste er fra Væth, muligvis hele Ørum Sogn ude i Brofjerdingen Sydvest for Randers; den giver et ret klart Billede af Antallet paa Ungdommen ved 1880, — 53 Personer mod 40 i Hald. Efter Regelen ved Kalø Vig skulde de tre øverste Navne i hver Række betegne Karle- henholdsvis Pigelagens Raad med Gadebasse og Gadinde som Nr. eet. Listen er skrevet som Skønskrift paa et Blad Folio, formentlig af Anders Levring, og trykkes her bogstaveret med Stavfejl og forefundne Spor af Dialekt.

Aage Sørensen.

LAMMESEDDEL 1880

Peder Pedersen	Ane Marie til N. Rasmussen.
Peder Larsen	Hanne til N. Lassen.
Peder Sivart	Sissel Marie til J. Poulsen.
Poul Jensen	Elsamarie til T. Nielsen.
Anton Jensen	Mette til L. Kjersgaard.
Johan Jørgensen	Sine til J. Terkkelsen.

Kresten Ebbesen	Ane til L. Kjersgaard.
Peder Kræme	Karen til J. Pedersen.
Anders (Levring?)	Maren til H. Braads.
Jørgen Hansen	Ane Katrine til R. Smed.
Martin Jørgensen	Mine til Jens Pedersen.
Poul	Mine til P. Nielsen.
Kresten Albertus	Elsamarie til K. Andersen.
Jens Krestensen	Ane Marie til H. Braads.
Mikkel Jensen	Ane Marie til K. Pedersen.
Gjærud Jensen	Sissel til J. Pousen.
Johan Peter	Stine til N. Begs.
Peder Tommassen	Juditte til J. Terkkelsen.
Peder	Maren til Jens Levring.
Jens Lykke	Kjesten til J. Mikkelsen.
Anders Jensen	Mette Kjerstine til K. Pedersen.
Knud Lykkegaard	Ane Marie til E. Krestensen.
Laus Bøkker	Maren til J. Mikkelsen.
Søren Sneker	Ingeborg til N. Pedersen.
Anders Rasmussen	Andræ til S. Skaaus.
Anders Nielsen	Hanne til J. Levring.
Niels Nielsen	Sine til E. Krestensen.
Jens Nielsen	Krestine til J. Mikkelsen.
Peder Jensen	Inger til L. Kjersgaard.
Kresten Pedersen	Marie til J. Bakkes.
Anders Fransen	Mette Kjerstine til T. Nielsen.
Jens Johansen	Sine til R. Kristensen.
Peder Simonsen	Hanne til J. Pedersen.
Kresten Jørgensen	Ane til Jens Levring.
Andreas Nielsen	Stine til H. Braads.
Jens Hansen	Mariane til K. Simonsen.
Rasmus Nielsen	Ane Margrete til S. Frideriksen.
Hans Peder Pedersen	Mine til A. Smed.
Peder Sørensen	Laura til N. Pedersen.

Gjærud Johansen	Mette Marie til H. Jensen.
Søren Hvid	Grete til Ane Gustes.
Laus Pedersen	Bodil til S. Snekers.
Bærendt Kristensen	Kjerstine (?) til J. Levring.
Jens Kristensen	Mette Kjerstine til P. Hansen.
Kjeld Jensen	Hanne til S. Sneker.
Jens Fisker	Kjersten til P. Nielsen.
Anders Frits	Patrine til H. Jensen.
Peter Nielsen	Kjerstine til P. Nielsen.
Jens Jensen	Patree til L. Kjersgaard.
Niels Kristensen	Ane Margrete til M. Kristen.
Kresten Kristensen	Marie til N. Rasmussen.
Ingvar Andersen	Gjertru til N. Jørgensen.
Niels Andersen	Stine til S. Andersen.

HENVISNINGER OG NOTER

1) Schmidt Side 43. 2) Ss. S. 44. 3) Repertorium 1. Række II S. 415 Nr. 4011 og S. 423 Nr. 4049. III S. 7 Nr. 4444, Molbech og Petersen i Udv. af gl. danske Diplomer S. 235 og 290. 4) Jydske Samlinger 2. Række IV 241 og 42. 5) Rep. 1. R. II 231. 6) Molb. og P. S. 235 og Randers Købstads Historie S. 88—89. 7) Rep. 1. R. II 231. 8) Rep. 2. R. I S. 22 Nr. 64 og 220 Nr. 697. 9) Eriks sjællandske Lov i Danmarks gl. Landskabslove 5. Bind S. 482—83. 10) Saaledes Ommestrup Mørke Sogn. 11) Johan Skjoldborg i Gyldholm 3. Opl. S. 48. 12) Sprog og Kultur Bind IV. 13) Schmidt S. 40 og 43.

Petz af Holm nu Rosenholm. Slægtens Tragedie er skildret af cand. mag. Søren Hansen i Amtsaarbogen 1909 S. 11—36. Da cand. Hansen ikke nævner et herhen hørende, men i Firserne almindelig kendt Sagn, medtages dette her. Peder Pæ's eller Pæ's, som den Gang var Staldkarl paa Rosenholm, havde Ret til, — sagde man, at hente sin Føde der paa Gaarden, saa længe han selv ønskede og vilde, og saa længe nogen af hans Slægt var til, ifølge et Løfte givet til Pæ'serne af en tidligere Ejer af Gaarden, og fordi disse havde ejet den længe før nogen af Rosenkrantzterne fik den. Da et saadant Sagn umuligt kunde opstaa, saafremt ikke Slægten var meget gammel i Gaarde som Tyende i min Tid, er der al Sandsynlighed for, der er noget om Snakken, og Sagnet bør derfor bevares her. Gaardejer i Gl. Mørke og Sogneraadformand P. Solgaard Sørensen har paa givne Foranledning genfortalt og godkendt Sagnet. Staldkarl Peder Pæ's var en lille

rørig Mand, pyntelig klædt og meget agtet, omtrent 65—70 Aar gammel. Han ejede og beboede et lille vindsk og skævt Bindingsværkshus i Gl. Mørke, og det brændte sammen med Byen 1883. For interesserede maa han vel være at finde i Mørke Sogns Kirkebog. Det bemærkes, at Slægtsnavnet skrives Pees i Brevet 1457.

Sagen Simon Jonsens Gaard, nævnt her Side 9 og i Randers Købstads Historie S. 88—89, hvor den omtales som mystisk og uforklaret, faar ligesom lidt Perspektiv i Retning af en Svindelaffære ved den afslørede Forbindelse mellem Hr. Christjern Vendelbo og hans Førebasse. Det sikre er, at Simon forbrød sin Gaard, at denne blev forholdt Kronen, og at Dronning Margrete fik den drevet tilbage fra sin Modpart, Fru Elene, Hr. Christjerns.

BLICHER OG »BJERGMANDEN PAA MOLS«

Af Peder Jensen, Aarhus

I »Randers Avis« den 14. marts 1843 kunne man læse følgende annonce:

Fra Pressen i Randers er udkommen
Florentius Bergstrøm eller Bjergmanden
paa Mols,
original Fortælling af August Limennchar.

Denne originale Novelle, 374 Sider stor, (hvortil Pastor St. St. Blicher, efter Forfatterens Anmodning, har skrevet en Fortale) vil om føie Tid være at erholde i alle de vigtigste Boglader i Danmark, for 8 Rbm. pr. indhæftet Exemplar; ligesom den allerede faaes her i Randers hos D'hr. Boghandlere Smith og Jacobsen.

Det var en ret tyk bog i ganske lille format, »trykt og forlagt af J. M. Elmenhoff«. Det, der gør, at der knytter sig nogen interesse til den lille bog, er, at det er lykkedes forfatteren at faa St. St. Blicher til at skrive forordet i bogen. Iøvrigt var navnet August Limennchar ikke forfatterens rigtige navn, men et pseudonym, og bag det skjulte sig Jens Chr. Lehrmann, der var skolelærer i Gjerild (Djursland Nørre herred).

Som det var at vente, synes Lehrmanns henvendelse til Blicher angaaende bogen ikke at være bevaret, derimod findes i Randers centralbiblioteks samling to breve fra Blicher til Lehrmann. Af det første fremgaar, at Lehrmann har sendt bogen til Blicher, formodentlig med anmodning om at skrive et forord, og den 2. juli 1841 svarede Blicher:

Højtærede Hr. Lehrman.

Med ualmindelig Interesse har jeg læst Deres Florent: Bergstrøm.

At Samme for Begivenhederne er henlagt i en Egn, hvor ingen Romandigter — saavidt jeg kjender — endnu har bevæget sig, at dens Natur og Beboere ere skildrede med saadan Kraft og Sandhed, forhøjer Digtningens Værd. — Det er mig baade en Ære og en Glæde, at De har villet betroe den til min Besigtigelse. Og vil jeg da, efter min Overbevisning erklære, at om jeg endog var eedsvoren Dommer, kunde jeg ikke finde noget at paatale; medmindre det skulde være, at Betragtningerne |: Reflexionerne :| maaske ville synes — ikke mig — men Publicum noget vidtløftige ved Begivenhederne.

Det fryder mig i min Velynder at have fundet en Medbroder i Apollo.

Med Højagtelse og Hengivenhed Deres

S. S. Blicher.

Saae jeg ikke Dem og Brødre med flere maaske fra den Kant paa Himmelbjerget?

Forinden brevet er sendt til Lehrmann, har det været i Randers, hvor bogtrykker Elmenhoff paa samme ark papir har skrevet til Lehrmann om de praktiske forhold angaaende bogens trykning og udsendelse; det fremgaar af dette brev, der er dateret i Randers 1. juli 1841, at Elmen-

hoff straks agter at paabegynde trykningen af bogen, hvis oplag ansættes til 400 eksemplarer. Elmenhoff vil, om det er ham muligt, sørge for afsætningen af bogen, til hvilken han ikke mener, det er nødvendigt at udsende en subscriptionsplan, han skriver saaledes: »jeg troer, at det er nok, naar Blicher, som han har lovet, skriver en Fortale til Bogen«.

Som det fremgaar af Blichers brev, mente denne, at det forhøjede bogens værdi, at den foregik i en egn, hvor ingen forfatter tidligere havde bragt skildringer fra, og han fremhævede ogsaa dette i sit forord til bogen, hvor han efter en række betragtninger over romanens kaar ude i verden og herhjemme bemærkede: »Hertil kommer den Fortjeneste, at Scenen er dansk«, og tilsidst med et artigt buk overleverer Lehrmanns bog med følgende ord: »Til Slutning bemærker jeg blot: at jeg har ikke andet mod denne smettens [net, fiks] Roman, end at jeg ikke selv har skrevet den.«

For nutidslæsere har bogen som roman næppe nogen større værdi, nogle dialektstykker i molbomaal kan være interessante at læse, og desuden bør man bemærke romanens indledning, der giver et fortrinligt topografisk billede af det gamle Mols, som det saa ud i Lehrmanns unge aar; da bogen er vanskelig at fremskaffe, og denne Molsskildring fortjener at kendes af de historisk og topografisk interesserede, skal den bringes her:

»Dersom Du, ærede Læser! har bereist Landevejen imellem Aarhus og Ebeltoft: saa vil du vist have lagt Mærke til flere smaae Bugter, som Kattegattet danner. De to første af disse ere Kalø Vig og Ebeltoft Vig, og ved dem dannes igjen et Par Landtunger, der som Halvøer rage frem i Kattegattet, og hvoraf især den vestlige, seet om Sommeren, paa de betydelige Høider

imellem Rønde og Kaløe, afgiver et ret malerisk Udseende.

Halvøens vestlige Side, langs med Kaløe Vig, ligger temmelig fladt, og er derfor indskjaaren af flere mindre Havbugter; kun en ubetydelig lille Høi udskjiller hist og her de Dale, hvori Kornet bølger sig, og hvor rundt omkring adspredte Huse, Gaarde og Landsbyer antyde Egnens Frugtbarhed. Halvøens østlige Deel afgiver derimod for Øiet en sand Contrast; ingen Bygninger, næsten heller ingen Kornagre ere at see; thi det Hele viser sig kun som en Samling af Bakker og Bjerge, der synes at staa i Forbindelse med Hverandre, og ved at løbe heelt igjennem Halvøen, fra Nord til Syd, i det Mindre give Naturbetragteren Idee om en Bjergkæde. Landstrækningen selv kaldes Mols; Høiene ere bekjendte under Navnet af Mols Bjerge, og Beboerne ere de saameget omtalte Molboer, om hvis Levnet og Fortids Bedrifter endnu mange tildeels pudserlige Eventyr ere i Omløb. Ligesaalidet, som jeg vover at paastaae, at disse Eventyr ere sande; ligesaalidet tør jeg indestaae for, at de alle ere opdigtede. Enhver, der har kjendt noget til de gamle oprindelige Beboere af Mols, for en fyrgetyve Aar siden, vil endog finde det temmelig sandsynligt, at mange af disse Træk ere tegnede efter Naturen. Bedre Skoleindretninger, flere dannede Familiers Ankomst, og det kongelige Landhusholdningsselskabs Bestræbelser for Landmanden, have, ogsaa her, i de sidste Aartier, adspredt endeel af den Vankundighed og Overtroes Taage, som forhen rugede over Egnen, saa det mere og mere bliver muligt for Oplysningens milde Soel at vise sine velgjørende, oplivende Virkninger.

Beboerne ere en Følge heraf meget forandrede; Naturen selv synes at være det. En bedre og hyppigere Vegetation forskønner Landet, og de Marker, der tredive Aar tidligere kun frembragte Ærter og Vikker, de gamle Molboeres almindelige Brødkorn, findes nu de fleste Steder veldyrkede, ogsaa med Rug og Byg; ja der er ei engang nu, i de bedre Egne af Mols, saa sjældent at træffe paa en Hvedevang, som det dengang, i Almindelighed var, paa de samme Steder, at finde en lille Plet Agerland besaaet med Rug.«

Da bogen var udkommet, sendte Lehrmann et eksemplar til Blicher, ledsaget af et digt tilegnet Blicher: »Ukjendt, forladt min unge Bergstrøm stod«, (trykt i Lehrmann: Markblomster, 1850).

Blicher takkede pligtskyldigst for bogen i et brev til Lehrmann, men det var ikke »Florentius Bergstrøm«, der nu optog ham, han stod midt i forberedelserne til dette aars Himmelbjergfest, og med megen optimisme lod han Lehrmann faa del i det, der beskæftigede hans tanker. Blichers brev lyder:

Spentrup, 5. Juni 43.

Kjære Lehrmann!

Tak for Bjergmanden! Og til nogen Gjengjæld tvende Digtninger, som jeg agter at fremsige 1ste Aug. paa Himmelbjergtet. De ere ret nu udsprungne af mit urolige Hoved. — Denne Folkefest vil forhaabenlig langt overgaae de andre, thi den patriotiske og meget velhavende Godsejer Tang til Nørrevosborg har paataget sig at være Formand i Bestyrelsen, og som saadan sørge for hele Finansvæsenet, Opførelse af en Pavillon med Talertribun, Transport did af hans egne Kanoner med Betjæning af dem, det danske Flag i stort Format, m. m. Derhos skaffer han Musik,

lader Sange |: blandt hvilke to nye af mig :| fiirstem [migt] og fuldstemmig indøve; ja lader endog paa [ ] Bekostning tvende Omnibusser til 24 Personer, med behørig Kudske og Heste, forfærdige til Afbenyttelse mellem Bjerget og Rye. — Altsammen lovede han, ved sit Besøg hos mig forleden Dag, at bekendtgjøre ved trykte og snart omsendte Placater. Ligesaa sørger han ved min poetiske Bistand, at faae norske og svenske hened, og hyre et Dampskib til at overføre de sidste med Kiøbenhavnerne. — See dog endelig, baade at komme selv, og hverve andre dertil. Glem ej la Cour paa Steensmark! —

Deres hengivne S. S. Blicher.

De to digte, han havde skrevet i brevet var sangen: »Det danske Sprog«, [Blichers samlede værker, 27. bd. S. 108] og nogle smaa vers beregnet til recitation [sst. 27. bd. s. 113—15], altsammen benyttet ved festen paa Himmelbjerget.

Ved St. St. Blichers Død i Marts 1848 meldte Lehrmann sig med en sidste hilsen til den afdøde digter. I »Randers Avis« findes saaledes i bilag til nr. 58, 7. april 1848, et mindedigt: »Dannerskjalden Steen Steensen Blicher«, (ogsaa trykt i Markblomster, 1850).

Hvem var nu denne Gjerrild-lærer med de litterære interesser? Jens Chr. Lehrmann var født i Aarhus den 2. februar 1807. Hans forældre var skrædermester Rasmus Adolph Lehrmann og hustru Rasmine Kirstine Borup; allerede aaret efter Jens Christians fødsel døde hans moder. Faderen blev senere told- og consumtionsbetjent i Ebeltoft, hvor han døde den 6. april 1849, 76 aar gammel. Jens Christian var en kort tid i snedkerlære, men kom paa Lyngby seminarium i 1825, hvorfra han dimmitteredes i 1827 med karakteren »meget duelig«. I aarene 1827—32 var

han derefter huslærer hos Godsforvalter Laurbjerg paa »Scheel« [nuv. »Sostrup« i Gjerrild sogn], fra 1832 til 1835 skolelærer i Holme ved Ebeltoft, og endelig fra 1835 lærer i Gjerrild.

Det første, man i den gamle skoleprotokol [for Gjerrild skoledistrikt, 1815, i Gjerrild sognearkiv] hører til Lehrmann, var, at han i skolekommissionens møde den 18. novbr. indgav et andragende ledsaget med en beregning over indtægterne af kaldet, og i hvilken han, paa grund af indtægternes utilstrækkelighed, anmoder om af hjælpe-kassen at faa 50 rdl. en gang for alle og af distriktet aarlig 10 rdl. sølv i kirkesangerpenge.

Lehrmann virkede som skolelærer i Gjerrild til 1852, da han paa grund af svagelighed tog sin afsked, kun 45 aar gammel. Efter sin afsked fæstede han fra »Benzon« et hus, det saakaldte »Klokkestedet«, i Gjerrild.

Lehrmann satte sig, trods sin svagelighed, ikke hen i uvirksomhed, han var saaledes meget interesseret i lærerstandens faglige forhold og var bl. a. formand for lærerforeningen for Grenaa og omegn og skrev en del faglige artikler i lærerstandens blade.

I 1855 stiftede han sammen med sin efterfølger lærer Nonboe og gaardfæster Rasmus Pedersen Kaag m. fl. en læseforening i Gjerrild. Samme aar blev han folketingsmand for Randers amts 5. valgkreds [Ebeltoft]. Hans rigsdagsvirksomhed blev dog ikke af lang varighed, idet han udtraadte igen i 1858. I de tre aar, han mødte i folketinget, var han paa talerstolen nogle enkelte gange hvert aar, i 1855 deltog han i en debat om skolevæsenet, i 1856 havde han bl. a. ordet i debatten om den nørrejydske bane, hans længste indlæg var i 1857 i en debat om den homøopatiske lægemetode. Ligeledes var han i 1855 blev distrikts-

kommissær i brandforsikringen for mindre ejendomme i Nørrejylland, et hverv han beholdt til 1885.

I 1850 udgav Lehrmann endnu en bog, en digtsamling med titelen »Markblomster«, den var trykt og udgivet hos Magnus Hansen i Grenaa, og indeholder en mængde smaa digte af forskellig karakter, smaa kønne naturdigte, konfirmationssange, erotiske smaadigte, bryllupssange og en afdeling for »Bryllups-Psalmer«. Derforuden en del minde-digte og begravelsessange, der spænder helt fra et digt »Til Enkedronning Marie Sophie Frederikke ved Kong Frederik den 6tes Død« og til begravelsessang for »Skolelærer Andersen i Hemmed«. Til Pastor N. B. Wellings jordefærd i Gjerrild i 1850 findes en »Sørge-Psalme« i fire afdelinger til afsyngelse i sørgehuset, og paa den populære melodi til »Dengang jeg drog af Sted« skrev han i efteraaret 1849 en »Velkomstsang til vore hjemkomne Krigere«. Desuden indeholder samlingen en del religiøse digte.

33 aar senere sendte Lehrmann igen en lille bog ud, denne gang dog ikke i handelen. Han samlede et lille udvalg af sine digte i »Markblomster«, som sammen med nogle enkelte nye udgjorde et lille hefte »Mindeblomster fra min Livsrejse«, trykt i København 1883, »som Manuskript til Venner«. Den lille bog paa 28 sider slutter med et lille digt »En lille Efterslæts Kjærminde«:

»Bevar da, O Venner! i Kjærlighed
De Blomster fra Hjertehaven! —
Naar Oldingen sænkes til Hvile ned,
Da lad dem fremspire i stille Fred
Som Mindeblomster paa Graven! —«

Først i firserne flyttede Lehrmann fra Gjerrild. Han døde paa »Tammestrupgaard« i Essenbæk sogn den 22. november 1891 og blev begravet fra Essenbæk kirke. Hans

hustru, Christiane Kastrup, med hvem han var blevet gift i 1832, var død, ligeledes paa »Tammestrupgaard«, den 26. april 1888, 80 aar gammel. »Tammestrupgaard« ejedes i en aarrække af Lehrmanns søn Christian Frederik Lehrmann.

[For udlaan af de to Blicher-breve takkes Randers Centralbibliotek.]

Peder Jensen.

STUDIER I VORUP SOGNS HISTORIE OG TOPOGRAFI

Af N. P. Gleerup, Randers

I Amtmand M. H. Rosenørns Bog: Grev Gert og Niels Ebbesen finder vi en Del Oplysninger om Vorup Sogn, men det er spredt Fægtning i ikke let tilgængelig Lektüre — rent bortset fra, at man maa beundre det uhyre Arbejde, der i sin Tid (1873—1901) er lagt i dette Værk. Fremdeles har Eline Gøyes Jordebog fra Tiden omkring 1550 (trykt 1892) nogle Data om Ejendommene i Vorup Sogn, der dengang hørte under Clausholms Domæne.

Men demed er vistnok ogsaa alt sagt, hvad der foreligger af trykt Materiale om Emnet.

Af utrykte Ting findes i Viborg Landsarkiv en Pakke Clausholm-Papirer (ogsaa benyttet af Rosenørn), der har givet enkelte her benyttede Vink, medens nogle faa spredte Oplysninger er indsamlet paa Aastedet. Det er naturligvis her som overalt i Sognene paa høje Tid, at overleveret historisk Stof indsamles, idet de gamle, der kendte noget dertil, er ved at gaa til »Ryes Brigade«.

Sognets Navn og Topografi.

Den første Udgave af Trap saa Dagens Lys i 1859, og den fortæller: »Randers Sct. Mortens søndre Landdistrict eller Vorup Sogn 1299 Td. Land, Hartkorn 101 $\frac{3}{4}$ Td. Ager og Eng, fremdeles 6 Td. Mølleskyld (formentlig Skanse-

møllen). I alt i Distriktet 21 Gaarde og 48 Huse, hvoraf 11 Gaarde og 15 Huse ligger uden for Byen. Indvaanere 512. Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet, ernærer et Par Familier sig ved Fabrikation af sorte Lerkar.«

Dronningborg Amts ny Matrikul 1688 (Landsarkivet) oplyser følgende om Vorup Ejendomme i gamle Dage, ialt 12 samt en Eng:

Sangte Mortens Sogn i Randers, Vorup By.

Ejes af Oberst Hans Friis til Tustrup:	Hartkorn:				
1. Unge Niels Jensen	8	4	0	0	2
2. Jens Kjeldsen Mogensen og Søren Nielsens afbrændte Gaarde	8	4	0	0	2
3. Christen Andersen Thøgersen	9	7	2	2	-
4. Mads Jensen Sparre	8	7	2	2	-
Ejes af Peter v. Spreckel- sen til Dronningborg:					
5. Thøger Andersen	6	0	0	1	-
6. Niels Sørensen Lang	4	7	1	2	-
7. Rasmus Sørensen	4	7	0	0	-
8. Niels Jensens Enke Frisenvold Herligheden, Magister Hans Dynesen i Randers Landgilden:	2	1	1	½	-
9. Anders Nielsen Kirkemand Ejes af Karen Madsdatter i Randers: (Karen Madsdatter, født i Randers 1630, død 1710, gift m. Borgmester i Randers Niels Mogensen, f. 1610, d. 1666.)	6	2	0	1	-
10. Store Karl Boelsmand	2	1	1	1½	-
11. Christen Andersen Kjærsgaard	2	4	0	0	-
12. Frisenvold Herligheden, Sct Mortens Kirke i Randers Landgilden:	3	0	1	2	-
En Eng, Magister Hans Dynesen i Randers bruger	0	0	2	0	-
I alt	68	0	0	2	Alb.

Indtil henimod Reformationen tales der i de gamle Doku-
menter ikke om et Vorup, men om et Nielstrup Sogn. Straks

er man opmærksom; hvad skal det sige, to Navne til det samme Sogn, en Flothed, der er ret sjældent forekommende i Landets Topografi, men dog ikke enestaaende. I en Dom af 9. Maj 1355, hvorved Bro-Fjerding tildømmes Kronen, nævnes som hørende til denne Fjerding de 5 Sogne: Nielstrup, Værum, Ørum, Laurbjærg og Haslum, hvilke Sogne bl. a., ret naturligt, havde den Opgave at bygge og siden vedligeholde Broen for Kongens Hærvej over Gudena¹. Denne Bestemmelse indeholdes i Jydske Lov I, 56, hvori ogsaa siges, at var det al Herreds Vej, skulde det hele Herred deltage i Broarbejdet (baade Anlæg og Vedligeholdelse), et Forhold, der dog ikke var gældende her i Galten Herred, hvor Hærvejen maaske ikke kunde siges direkte at vedrøre hele Herredets Omraade.

Efter Kong Valdemars Jordebog fra 1241, der er omtrent samtidig med Jydske Lov, skulde Brofjerdings svare en Afgift af 8 Mark Sølv, der maaske — det vides ikke — var en Afløsningssum til Kongen, mod at Regenten selv sørgede for at holde Broen i Orden.

Denne Afgift 8 Mark Sølv opføres i Indtægtslisten (i samme Bog) som 24 Mark Penge, hvorefter en Mark Sølv saaledes regnedes for 3 Mark Penge. 24 Mark Penge var Indtægten af 24 Mark Guld, idet Landgilde- eller Skyldværdien var $\frac{1}{24}$ af Jordværdien, hvorefter Afgiften (Broafgiften) saaledes her var 1 Mark Guld eller 8 Mark Sølv eller 24 Mark Penge²; 1 Mark Sølv skulde dengang veje 215 Gram.

Med Hensyn til at analysere Torpnavnet Vorup, da maa Vorætorp udledes af Ordet Woræ eller Ore, det vil sige uopdyrket Græs — eller skovklædt Land (jfr. Oredrev).

¹ Suhm XIII, Side 129.

² Kommentar til Kong Valdemars Jordebog ved Svend Aakjær II, Side 49.

Navnet kendes flere Steder i Landet, Ordrup paa Sjælland, ligeledes Hvid- og Rødvore; men vi har ikke nødig at gaa saa langt, Voer i Rovsø Herred (i 1315 Vore, ca. 1500 Roxelvora), hvor Agerjorden endnu i Aarhusbogens Tid (Aarhus Kannikebords Jordebog fra ca. 1315 var inddelt i Svins-Lagh »Svinelæg« (et Læg Svin var = 6 Svins Olden), altsaa fra den Tid, Jorden benyttedes til Svinedrift og ikke til Kornavl³.

Noget lignende Forhold har da været raadende her i Vorup Sogn, hvor Matriklen i 1664 endnu opfører Skov til 72 Svins Olden, altsaa 12×6 Svinelæg (3 Tdr. Skovskyld ialt), og en Synsforretning fra 1687 omtaler da ogsaa de omhuggede Skove: »Frøerlund«, »Tyrsholt«, »Krarup« eller »Klarup« Skov samt »Kirkeskoven«. I Synsvidnet omtales kun Skovlandet, hvor Skoven tidligere havde bredt sig, da (i 1687) til Dels opdyrket, men hvor der i Mands Minde have staaet store Ege (altsaa Oldentræer), der imidlertid var blevet omhugget i den kejserlige Fejdes Tid 1627—29. En sidste Rest (formentlig) af al denne Herlighed, det lille Egekrat ved Tebbestrup, beder nu om Skaansel.

Af de anførte Navne er kun »Frøerlund« bevaret til Nutiden, kendt som det er fra Niels Ebbesens Tog mod Randers i 1340; de andre er borte med Blæsten, kun i Arkivet findes de.

Og hvor har Skovene da bredt sig? Efterhaanden har Nybyggerne jo ryddet Træerne og skabt Agerland, men da der ikke nu er levnet saa meget som en Trærod i Bakkerne, er det vanskeligt at pege paa Skovlandets eller Skovenes Plads i Landskabet i sin Tid.

Efter Tingsvidner, taget ved Frisenvold Birk, Galten og Sønderhald Herredsting i 1680'erne, laa det afhuggede

³ Velvilligst meddelt mig af Hr. Stadsarkivar Svend Aakjær, København.

Skovsland »Frøerlund«, der siges at have været af meget stor Udstrækning, Nord for Vorup, til hvis Bymark det stødte mod Øst, Syd og Nord. Af de andre afhuggede Skove laa »Tyrsholt« mellem Tebbestrup By og »Nesferrebrending«; »Kirkeskoven« og »Klarup Skov« laa derimod Øst for »Frøerlund«. Vi lader Synsforretningen af 29. August 1687 selv tage Ordet herom: ». . . . Dernæst var vi paa »Tyrsholt Fald« paa Tebbestrup Mark, som Mads Sparre i Vorup, Lars Rasmussen og Christen Pedersen i Tebbestrup, tilligemed Hans Rasmussen (Foged) paa Tustrup efter deres Forevisning at ligge midt inde imellem Anna Ibsdatters, Lars Rasmussens, Christen Kiergaards og Mads Svendsens Agre og Jord, som alle er Oberst Hans Friis' Tjenere (d. v. s. Fæstere), til Tustrup og er indgrøftet paa den østre og vestre Side og med trebundne Sten indhegnet. »Frøerlund Skovsjord« samt »Klarup Skov« og »Kirkeskoven« ligger imellem Mads Sparres, Niels Jensens og de tvende afbrændte øde Gaardes Jorder og Agre paa Vorup Mark, som og er Oberst Friis' Tjenere og støder Enden af samme Ejendom paa Byens fælles Kær og Fædrift. Og vedkendte ermeldte Oberst Friis' Tjenere samme afhugne Skovsland at have ligget til deres Gaarde udi Mands Minde og ej af anden været brugt end af deres Husbond (Herremanden) selv og hvem de det som deres Herlighed udi Brug forundte.«

Tebbestrup ligger som bekendt i Haslum Sogn.

Indtil 1686 var Clausholm gaaet i Arv gennem Slægt. 1683 overlader Johan Rantzau sin Panterettighed i Gaarden til Storkansler Grev Conrad Reventlow, der i 1686 ved Dom erhvervede Clausholm, og Striden bl. a. om Bønder-Godset i Vorup begyndte for Alvor.

For at lette Oversigten skal her anføres Clausholms ældste Ejerliste.

Hr. Offe Nielsen (Panter), nævnes 1314, lever 1347.

Lage Offersen (Panter), var død 1386, gift med Cecilie.

Ide Lagesdatter (Panter), lever 1408, gift med Jens (Niels) Jensen (Brok af Gl. Estrup), død 1404.

Lage Jensen (Brok) til Skærvad, død 1435, gift ca. 1425 med Pernille Mogensdatter (Munk) til Markie, var død 1467.

Hr. Axel Lagesen (Brok) til Græseede og Skærvad, død 1498, gift før 1454 med Ellen Ovesdatter Lunge til Gunderslevholm.

Pernille Axelsdatter (Brok), død før Faderen, gift med Hr. Albrecht Engelbrechtsen (Bydelsbak af Torbenfeld), død før 1493.

Mette Bydelsbak til Torbenfeld m. v., død 1503, gift med Rigsmarsken Hr. Mogens Gøye, død 1544.
M. G. gift 2. Gang med Margrethe Claudatter Sture, død 1528.

1. Axel Gøye, død 1537, g. m. Dorthe Lindenov, død 1582.   2. Albrecht Gøye, død 1958, g. m. Anne Rosenkrantz, død 1589.   1. Eline Gøye, død 1563, g. 1. Gang med Hr. Mourids Krognos, død 1550.   2. Christoffer Gøye, død 1584, g. m. Birgitte Bølle, død 1595.

Margrethe Gøye, død 1594,
gift med Peder Brahe, død 1610.

Gift 2. Gang med
Vincent Juel.

Mette Brahe, død 1641, gift med Otto Marsvin til Dybæk, død 1647.

Helvig Marsvin, d. 1678, g. m. Hans Friis til Hevringholm, Tustrup m. v.

Christiane Barbara Friis, død 1679, gift med Johan Rantzau, død 1708.

Oluf Mouridsen Krognos
død 1573, gift med Anne
Hardenberg, død 1589.

Sognets to Navne.

Sogne med Dobbeltnavne forekommer ogsaa andetsteds i Landet. For Eksempel har vi Toftlund Sogn i Sønderjylland, der ogsaa hedder Herrested, Kvols Sogn i Fjends Herred hed 1524 Kvosted Sogn. Videre hed Rørvig Sogn i Ods Herred tidligere Isøørn af Isøre Ting ved Nakke i Sognet, Kallehave Sogn hed tidligere Skaningahafn o. s. v.

I tidlig Middelalder eller alt i Oldtiden er her da af det oprindelige Woræ, det uopdyrkede Land, fremstaaet en Torp, Vorup, altsaa et Naturnavn, der før eller siden (noget Aarstal kan selvsagt ikke opgives) for en Tid er blevet afløst af det kristne Niels-Torp, idet Navne som f. Eks. Andreas, Johannes, Nicolaus (Niels), Christiern (Christjærnstorp = Kristrup) o. s. v. først kom til Danmark med Kristendommen. Men sidenhen er da Navnet Vorup igen kommet til Ære og Værdighed. Eller har der maaske samtidig været baade en Niels-torp og en Woræ-torp?

Umiddelbart Syd for de to Torp-Byer, Vorup eller Nielstrup og Tebbestrup, ligger paa den bedre Jord de langt ældre Adelbyer med Endelsen »um«: Haslum, Værum og Ørum, hvorfra Udflytningen maa tænkes at være udgaaet. Ordet »um« er det samme som Hjem, og Byer med denne Endelse antages at hidrøre fra Tiden lige efter Kristi Fødsel.

Næsfærgegaard og Fruerlund.

Da Knud den Hellige i 1086 flygtede for de oprørske Bønder, var der ikke Tale om nogen Bro over Guden ved Randaros, hvorfor Overfarten maatte foregaa i Baade, saaledes som Sagaen beretter. De krigerske Skarer landede da efterhaanden paa Aaens sydlige Bred ved Næs Færgested. Om der allerede dengang har været nogen Ejendom paa dette Sted, faar staa hen. Senere, i 1369, pantsatte Hennikinus og Tymme Limbek Næsfærgegaard til Hei-

denrich Lunov, men snart efter maa den være blevet indløst igen, da vi ser, at Tymme Limbek 21. Maj 1391 atter pantsatte Gaarden til Niels Jensen Brok i Clausholm for 400 Mark lybsk, en meget betydelig Sum⁴.

Eline Gøyes Jordebog har Brevuddraget Side 244 og 245, saalydende: »Tymme Limbek pantsætter Niels Jensen (Brok) sin Gaard Næsfærge, som nu ligger øde, med 3 Mark Korn⁵, som er 8 Gaarde med nogen øde Jord i Tebbestrup, 1 Gaard i Ørum Sogn, 2 Gaarde i Vrangstrup i Granslev Sogn i Houlbjærg Herred samt Nielstrup Mølle, som ligger øde, for 400 Mark lybsk, som er hans Husfrues, Fru Ide Lagesdatters Morgengave, alt med saadan Skel og Vilkaar, at hvis forskrevne Tymme Limbek eller hans Arvinger ikke inden samfulde 4 Aar indløser det forskrevne Gods, da skal Niels Jensen, hans Husfrue og deres Arvinger beholde det til evindelig Eje.

Randers, Hellig Trefoldigheds Søndag 1391.«

Brevet, der maaske kunde have fortalt noget mere herom, opbevaredes i sin Tid sammen med Mængder af andre Breve paa Clausholm »udi den Skufkiste, som staar a j uden paa«; men saa at sige alle disse Breve (det hele Arkiv) er forsvundet. Man skal jo imidlertid altid her i Livet se de lyse Sider ved en Sag, og det er i dette Tilfælde, at Brevene i sin Tid er blevet registreret i Jordebogen, i modsat Fald havde vi ikke kendt meget til de her omhandlede Forhold.

Næsfærgegaard med de 3 Mark Korn blev aldrig indløst

⁴ Ældste Arkivregistraturer I, 96. Rosenørn fortæller, I, Side 424: »Paa Matr. No. 8 af Tebbestrup nord for Bakkens Fod er dels fundet Brandpletter, dels Grundvold af Munkesten muret i Ler 300 Alen fra Bredningen.« Er det mon Resterne af Næsfærgegaard?

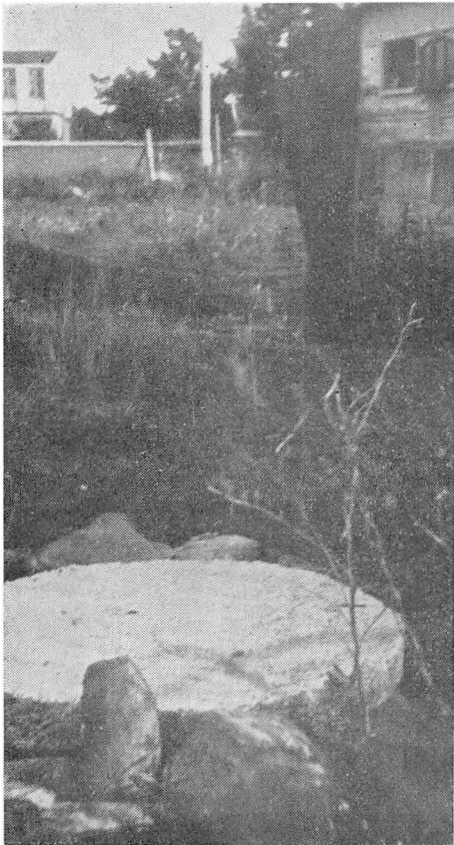
⁵ 1 Mark Korn (dog ikke Hvede) = 2 Mark Sølv, eller (senere) 1 Mark Korn = 1 Læst Korn, der igen i Aabomaalets Omraade var 30 Tdr. Rug eller 36 Tdr. Byg eller 60 Tdr. Havre.

af Limbek'erne. Det gik tilbage for Slægten, og den myndige Dronning Margrethe skulde vel vide at »stemme Bækken«. Brok'erne paa Gl. Estrup og Clausholm kommer derimod i Forgrunden, og de var Godssamlere i stor Stil.

Om den oprindelige Ejendom »Fruelund«, der sidenhen ogsaa kaldes »Skanderborggaarden«, fortæller Rosenørn, Bog I, Side 157: »Efter Tingsvidne anført hos Eline Gøye og optaget den 11. Juli 1402 ved Galten Herredsting havde fra Arildstid uden nogen Paatale til Næsfærgegaard ligget »Frugerlund«, der i Præsternes Optegnelse i Geheime-Arkivet for 1650—60 nævnes som en Ladegaard Fruerlund i Sct. Mortens Sogn, tilhørende Clausholms Ejer Hans Friis, men som dengang var øde og uden al Bygning, hvorimod det af Matriklen for 1662 fremgaar, at den Clausholms Ejer Hans Friis tilhørende Gaard i Vordrup, som længe havde været øde, igen var besat. Hermed stemmer det ganske, at der i Sct. Mortens ældste Kirkebog i Dødelisten Anno 1656 Juni 27 opføres Søren Jensen, Foged paa Fruelund, og at Provst Søren Wedege i den af ham den 1. Aug. 1772 indrettede Herredsbog, ved Sct. Mortens Sognekald i Randers under Tilliggendet til Annexgaarden i Vorup opfører 2 smalle Agre, den ene vesten og den anden østen for Fruelund.«⁶

Og videre skriver Rosenørn, at Ejendommen »Næsverg« under Vorup ikke deltes ved Udskiftningen i 1782, men holdtes som Enemærke for Ejeren af Gaarden Tustrup,

⁶ Iflg. Skøde af 16. Juli 1745 til Justitsraad Christian von der Maase paa Clausholm Hovedgaard m. v. var Skanderborggaarden maalt og beregnet under Clausholm Hovedgaardstaxt, og Landgilden var tidligere 2½ Td. Rug, 3 Td. Byg, 5 Td. Havre, 2 Sk. Grot, 1 Fødenød, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas; nu (1745) bruges Gaarden af 5 Vorup-Mænd, nemlig Peder Sørensen ¼ Del, Peder Nielsen Skalmstrup ¼ Del, Rasm. Rasmussen ¼ Del, Chr. Gregersen ⅛ Del og Jens Thomassen ⅛ Del, som deraf svarer i aarlig Afgift ialt 36 Rdl.

»Laagoskjal«.
Der er fornylig lagt
et Cementdæksel
over Kilden

(Foto 1951)

indtil den i 1798 af Landinspektør Lindenhahn udskiftedes i 7 Englodder nærmest Øst for Tebbestrup Skel ud mod Matr. No. 4 c af Vorup, der for det meste bestod og endnu bestaar af Holme, da tilhørende Clausholm, indtil de i nyere Tid købtes af Justesens Stolefabrik.

Vandløbet mellem disse Holme kaldes »Vester Lon«, medens vi har »Kongs Lon« paa Randers-Siden.

Næsfærg-Gaarden omtales fremdeles i Eline Gøyes Jor-

debog som Clausholm-Ejendom i 1552, men var da fremdeles øde, og Næsfærge Bredning omtales samtidig som et frit Enemærke — Fiskevand ligeledes ejet af Clausholm. I dette Nabolag anmeldte Clausholm 10. November 1711 Auktion over to Laxegaarde, hvoraf den ene kaldtes »Næsfærge Bredning«.

I Forbindelse med den af Rosenørn nævnte Fruerlund Ladegaard fortalte et Par troværdige Vorup-Mænd mig, hvorledes den »Sønder Kjal« i Vorup om Sommeren ofte løb tør, og at man da søgte til »Laagoskjal«, der havde rigeligt Vand. Denne Kilde er fremdeles at se ikke langt fra Tebbestrupvej lige vest for »Trækvejen« ned til Kæret. Men det var særlig Dialektordet »Laagoskjal«, der interesserede mig, idet der i Navnet naturligvis skjules det rigsdanske Ord Ladegaards-Kjelde eller -Kilde, og — Tanke-rækken fortsat — maa der i Nærheden have staaet en Ladegaard, der benyttede denne Kilde eller Brønd⁷.

Paa modsat Side af »Trækvejen« og saaledes Øst for Brønden findes Marken Matr. No. 9a, hørende til en Villa ved Tebbestrupvej ejet af Landmand S. P. Jensen.

Her paa denne Mark er der gennem de senere Aar gravet Fundamenter med Munkesten frem, endnu ikke undersøgt af Museumsfolk, men hvorpaa Opmærksomheden er henvendt med Tanken om, at nøjere Undersøgelse skal virkeliggøres.

Er det Ladegaarden »Fruerlund«s Plads? Navnet »Fruerlund« er bevaret i en Ejendom lidt sydøst for Tebbestrup Bredning.

Brotofte.

Ogsaa denne Ejendom var fra gammel Tid kommet under Clausholm. Eline Gøyes Jordebog registrerer saaledes et

⁷ Afsat paa Geodætisk Instituts Kort 1943.

Tingsvidne af 1. Maj 1425 fra Galten Herredsting, indeholdende, at Hr. Eske Jensen af Essendrup (d. v. s. Gl. Estrup) og Lage Jensen af Clausholm, Brødre, deres Fader Nis (Jens) Jensen af Claxholm havde opdelt en Laxegaard Vest for Randers Bro, som var bygget med Urette, og fik et Tingsvidne derpaa, og at Tymme Limbek friede forskrevne Jens Jensen to Gaarde i »Brotofte« til evindeligt Eje. Datum Sct. Valborgs Dag 1425.

Fremdeles fra samme Jordebog: »Item et Vidne af Galten Herredsting, at Lage Jensen af Claxholm, Fru Pernille Mogensdatter og Hr. Axel Lagesen forbød nogen at bruge »Brotofte Mark« eller drive med Fæ eller Hjord. Datum Tirsdagen næst efter Palme Søndag 16. April 1454.«

Men før Clausholms Ejere kom til, var det Slægten Vesteni fra Østergaard ved Langaa, der regerede i »Brotofte«. Ejendomsretten sikrer Clausholm sig ved et Tingsvidne af 24. April 1459, formeldende, at Las Thomesen Vesteni aldrig bød Lovhævd (Lavhævd) til paa Galten Herredsting paa »Brotofte« ved Nielstrup Kirke eller paa Laxegaarden vesten for Randers Bro i Nielstrup Sogn, det vidnede Peder Lock paa sin Sjæl og Sanden, at det ikke var sket i de 32 Aar, han var Herredsfoged⁸.

I Aarene lige efter skøder Las Thomesens Sønner Eggert og Stig Vesteni til Axel Lagesen de to Ejendomme i Vorup, »Brotofte« samt Laxegaarden, hvorefter da ingen kunde tænke sig at bestride Chausholms Ret til disse Herligheder.

Besiddelsen sikres ved et Dokument, registreret i Eline Gøyes Jordebog Side 252 og 253, hvor Ejendommene omtales som Mette Bydelsbaks mødrene Gods⁹.

Efterhaanden som Udviklingen skred frem, maatte der

⁸ Peder Lock var en anset Bonde i Vissing; han nævnes ofte i Dokumenter fra den Tid.

⁹ 10. Febr. 1484 Tingsvidne af Galten Herredsting, at Lage Pe-

foregaa en Afløsning af den besværlige Færgefart over Gudena. Det var Kongebud, der satte slige Brobygninger i Værk, Krigsbegivenhederne krævede det i de bevægede Kampe mellem Svend, Knud og Valdemar. Efter det velkendte Blodbad i Roskilde i 1157, hvor Knud blev dræbt af Svends Krigere, drog Valdemar til Jylland for paa Viborg Ting at udbrede Kendskabet til Udaaden. Videre beretter nu Sagaen, at Valdemar afbrød Broen ved Randers og holdt sig i Forsvarsstilling Syd for Gudena, men efter at have faaet Forstærkning gik han over paa Nordsiden længere oppe af Aaens Løb og samlede sine Krigere paa Grathe Hede, hvor Svend som bekendt blev dræbt.

Paa den her omtalte Tid var Landskabet omkring Randers By fyldt med Eng og Sump baade Nord og Syd for Gudena. Der var jo slet ingen Bebyggelse, hvor nu Strømmens Gade findes, ligesom Partiet med Søndergade og Storegade i Randers da var Sump og vanskelig at befærde. Sønderbro paa dens nuværende Plads er af langt yngre Dato, det vil sige fra 1623¹⁰. Den tidligere Bro, der blev revet bort af Isgang, fandtes lidt længere mod Vest, udgaende fra Brotofte; den var i flere Dele bygget paa nedrammede Pæle og kun hævet lidt over almindelig Vandstand.

Niels Ebbesen har formentlig fulgt den ældste Skanderborg—Randers Landevej, den Vej, der siden af Frederik 2^{den} benyttedes som Forbindelsesvej mellem Dronningborg Slot i Randers og Skanderborg Slot. Videre har Niels Ebbesen

dersen paa Aksel Lagesen Broks Vegne gjorde Lovhævd paa forskellige Ejendomme, saaledes bl. a. 3 Gaarde og 1 øde Gaards Eje samt 1 Bol (Fuglesang kaldet) i Tebbestrup, Tyrsholt, Næsfærge Vold og Gaardsted, Næsfærge Bredning, Mark og Fiskevand, 2 Gaardsteder i Brotofte, 4 Gaarde og 1 Bol i Vorup, Nielstrup Mølle, Fald over al Klarup Hede, Fruerlund og Klarup Skov.

¹⁰ Jydske Samlinger 3 R. IV Bind, Side 27 og 28.

fulgt denne Vej gennem Vorup, ned forbi den gamle Kirke med Kirkegaard i Vorupkær, derefter over en anlagt Vase i Engen »Spangen« og videre fra Brotofte ad den førnævnte gamle Sønderbro først til Laxegaardsholmen, derfra over Vindebroen til Grønborgholmen, for endelig over Suderstrømmen ad Suderbroen at naa nogenlunde fast Bund, omtrent hvor nu Gaarden Matr. No. 187, Vestergrave No. 50 ligger. Paa Niels Ebbesens Tid var Rutens videre Forløb, hvor nu Storegade findes, et stort Engdrag helt op til det nuværende »Lundbys Hjørne«, tidligere ogsaa kaldet »Paderup Hjørne« eller »Pottemagerhjørnet«.

Hvorledes, kunde man spørge, da med at færdes i al denne Sump? Ja, man maa vel huske paa, at der jo ikke var Tale om Kørsel med Vogne eller Tale om daglig Færdsel i moderne Forstand, og Færdselen foregik for det meste paa Hesteryg. Menigmand havde ikke noget at rejse efter dengang.

Den egentlige Hovedvej, Hærvejen eller Kongevejen, fortsatte sydpaa fra Brotofte gennem Brofjerding, videre over Kongstrup og Kongens Bro til Kongens Jagthus i Grønbæk for over Ry at fortsætte til Jellinge Kongsgaard. Læseren vil bemærke, hvorledes Lokaliteterne hele Ruten igennem er sat i Forbindelse med Kongenavnet.

Forbindelsen mellem Købstæderne var ikke særlig paa-krævet i de Tider, den var meget primitiv, og det blev overladt en langt yngre Tid at ordne den. Indtil henimod vor Tid bugtede Aarhus Landevej sig saavidt muligt udenom Bakker og Sump fra Vorupkær gennem »Tyvedalen« over efter Kristrup og Paderup ned forbi eller igennem Carls-lund Skov, over Gammel Ølstvad, Rud Kirke o. s. v. Vejen ligger paa det anførte Stykke de fleste Steder hen som dengang, og den kan følges den Dag i Dag.

Da den ny Vej fra Randers til Aarhus omkring 1840

blev anlagt, optræder en »Ven af de Vejfarendes Sikkerhed« i Amtsavisen med Forslag om i mørke Aftener og Nætter at faa en Lygte anbragt paa en Pæl ved Afvisningen af den nye Chausse (rimeligvis hvor Vejene nu drejer til Krstrup og Vorupkær), idet en iøvrigt velbefaren Vognmandskarl for en kort Tid siden saa ynkelig havde fundet Døden. Der skulde muligvis staa Vagt ved Lygten, men ellers kunde man vel faa Beboerne i et nærved liggende Hus til at sørge for, at Storm og Regn ikke hindrede den i at brænde. Indsenderen begynder med det gamle Ordsprog: »Det er for sildigt at kaste Brønden til, naar Barnet er druknet.«

Nielstrup Vandmølle.

Ja, det lyder næsten utroligt, men der var virkelig en Vandmølle i Vorup Kær. De nulevende Beboere i Nabolaget mener at kende dens Plads, og da Dokumenterne et Sted fortæller, at den har ligget paa Brotofte Nord for den gamle Kirke, kan dens Plads ret nøje vises. De nyere Broer over Gudena og Jernbanesporet gennem Kæret har selv sagt ganske ændret de lokale Forhold siden Niels Ebbesens Tid, men vi begiver os trods alt fra Vorupkærvej over Viadukten og derefter mod Øst langs Banelinien, forbi Rævefarmen samt Proprietær Skovsgaards Ejendom og kommer da, hvor Vejen drejer mod Nord, ned over Engene, til en græsklædt Plads med en lav Dæmning om, hvor Siv- og Startuer nok kan tyde paa — trods de mange Hundrede Aars Pause —, at her har været en Mølledam, nu ganske uden Vand og uden Spor af det mindste Vandløb til at sætte Møllen i Gang¹¹.

Men nu Møllens Historie. Det gaar straks noget bedre.

¹¹ Det maa imidlertid bemærkes, at der umiddelbart Øst for Viadukten findes en Plads, der med god Vilje ogsaa kan se ud som Resterne af en Mølledam med Dæmning om, gennembrudt baade til Tilløb og Afløb. Paa hvilket af de to Steder,

Ogsaa her kom Clausholm tidligt med, og vistnok allerede før denne Herregaard ejede hele Brotofte; tidligere var det som nævnt Vestenierne, og før deres Tid igen formentlig Hvide-Slægten, der sad derude paa det faste Tordrup Slot i Ørum Sogn.

I 1374 fik Valdemar Atterdag Skøde af Anders Ovesen Hvide paa Brofjerding, i hvilket Skøde omtales en Mølle, kaldet »Kerresmole«, der skylder »6 oras farine«, men om det her drejer sig om Kjær — eller Nielstrup Mølle i Vorupkær, tør jeg ikke afgøre¹².

I et Tingsvidne, dateret 19. Januar 1600, taget ved Voldum Birk, vidnes at Nielstrup, kaldet Kjær Mølles Mølle-dams Damsbund, som ligger imellem Randers Fjord og Klarup Skov, har fulgt for Ejendom rolig uden Klage salig Hr. Mogens Gøyes Børn, Christoffer Gøye og efter ham hans Hustru, Fru Birgitte Bølle, hende for Forlening, og siden efter hendes Død Fru Helvig Gøye og hendes Arvinger, saa langt og bredt forskrevne Damsbund i sig selv begreben er, efter den gamle Dæmning og Opkast, som i gammel Tid har været dæmnet og opkastet ved Siderne i forskrevne Damsted og Damsbund efter den gamle Lovhævd, som samme Damsbund er indværget med, og ingen andre har haft Lod eller Fællig i forskrevne Grund og Damsbund end forskrevne Hr. Mogens Gøyes Børn og Arvinger.

Og et andet Dokument fra samme Aar vidner:

». . . . af eftersom de (Synsmændene) haver været lovlig af Tinge til Syn at syne og saa Nielstrup Mølle-dam og Dæmning og det ny Hus, som nyligen er bygget, som

Vandmøllen har ligget, kan næppe nu klart afgøres. Eller har begge Steder været benyttet? Ujævnhederne ved Viadukten er dog vist blot fremstaaet ved Tørveskær.

¹² Repertorium 15. Marts 1374.

omtrættes, og det findes at være gjort, bygget, gravet og dømt paa ærlig og velbyrdig Otte Marsvins Grund og Ejendom. Saa haver de nu Mandagen den 28. Januar (1600) været paa Aasterderne og der foreviste forne. Otte Marsvin derved et nyt Hus, dernæst en gammel Dæmning og nogle gamle Pæle, som det gamle Møllehus har staaet, dernæst de gamle Opkast ved begge Siderne hos Damstedet, og derfor lod læse en gammel Lavhævd til Galten Herredsting, at Lau Persen paa Hr. Axel Lausens Vegne at have indværget Nielstrup Mølle og Damsbund, Flo og Fløstet udi Randers Fjord hans Ret. Erhvervede dernæst et Tingsvidne af Galten Herredsting, som formelder 8 Mænd at have vundet, at en velbaaren Mand Laue (Lage) Jensen af Clausholm tilhører Nielstrup Mølle med Dam og Damsbund og ingen anden.«

I Eline Gøyes Jordebog omtales Nielstrup Vandmølle stadig som øde, medens der, som vi nu har set, i 1600 nævnes et nybygget Hus, hvorefter den Slutning maa drages, at Møllen da igen er kommet paa Fode, mens den i 1687 atter ligger øde hen.

Et halvt Hundrede Aar senere fortæller det kongelige Skøde af 16. Juli 1745 til Justitsraad Christian von der Maase paa Clausholm Hovedgaard m. v., at Kjær — eller Stampemøllen (efter et Skøde paa Clausholm af 12. Juni 1718) tilforn havde skyldet 12 Td. Mel, at den (1745) ikke var i Matriklen, men hørte under Clausholm Hovedgaards Taxt, var paa Grund af Vandmangel blevet gjort til Stampemølle og fra 1. Maj 1718 udi 6 Aar været overladt Terkel Feldbereder i Randers imod aarlig Afgift 24 Rdl., men nu (1745) haves i Fæste af Feldberederne Søren Samuelsen og Jesper Rasmussen i Randers for en aarlig Afgift af 16 Rdl.

Nær der paa Resens Kört fra 17. Aarhundredes sidste

Halvdelen over Randers og Omegn er indtegnet en Vand- eller Stampemølle her i Landskabet ved Brotofte, da er dette et udmærket Bevis paa Møllens Tilværelse, medens man vel ikke skal lægge saa nøje Vægt paa dens Plads i Billedet. Den er indtegnet (med Vandhjul), som laa den helt ude ved Gudenaens Bred, hvorved naturligvis endvidere maa bemærkes, at de lokale Forhold da var anderledes, og Vandmængden rigere.

Paa det af Vice-Borgmester Søren Simonsen i Randers i 1767 tegnede Prospekt over Randers, der ses i Danske Atlas, findes en Mølle med Vinger, anbragt i Nærheden af det nuværende Strømmen som en Stubmølle, og Møllens Tilværelse i dette Aar er saaledes sikker nok, er dens Plads i Landskabet end noget svævende, og dens Forbindelse — om der er nogen — med den gamle Vand- og Stampemølle derfor noget usikker.

Endelig er der i Stadfeldts Bog om Randers (1804) et Billede, der viser en Mølle med Vinger, »Garvermøllen« kaldet, og Stadfeldt skriver om den Side 410: »Møllen ligger sønden for Gudena paa Vorup Landsbyes Grund og er en Vejrmølle. Den er først anlagt og opbyggt noget efter Aaret 1744 af Garver Johan Christian Hassing og haver indtil for faa Aar siden allene været brugt til Barkmaling, hvorfor den og bestandig haver hørt til Garveriet. Efter Kongelig Bevilling af 27. Martii 1799 er der udi nu tillige indrettet et Grubbeværk til Grynmalning.« Skanse-møllen er af yngre Dato; den findes angivet paa Mansa's Kort fra 1858—59 og kaldes »Ny Vejrmølle«.

I Forbindelse hermed kan videre fortælles, at den første Mand i dette Garver-Dynasti hed Henrik Blok; han begyndte i Randers med Garveri-Virksomhed før 1696, og efter ham kom Sønnen Hans Blok til i nogle faa Aar. Hans

Enke giftede sig med Søren Madsen og 3. Gang med den før nævnte Johan Christian Hassing.

Med andre Ord munder hele denne Mølle-Historie i dette Nabolag da ud i Garveri-Professionen, og udmærket i Traad hermed falder det da, at Jorden omkring »Kildehuset« og det senere »Stenkilde« gennem mange Aar sidenhen ejedes af den kendte Feldbereder Johan Hansen paa Middelgade. Kilden var i 1870'erne — fortalte min Hjemmelsmand, afdøde Gaardejer og Sognefoged Jens Hviid i Vorup — omgivet af et grønmalet Stakit.

Men vi er ikke færdig med Vandmølle-Problemerne endnu, idet Amtmand Rosenørn var inde paa, at der ude i Kæret paa Matr. No. 4c skal have ligget en endnu ældre Ud-gave af en Vandmølle. Denne Meddelelse faar imidlertid staa ved sit Værd, da den vist ikke nøjere kan begrundes, medens den gør det i Forvejen noget slørede Emne endnu vanskeligere at trænge til Bunds i. Det skal derfor blot nævnes her, men iøvrigt maa Spørgsmaalet henlægges til de mange andre ubesvarede, der Tid efter anden hober sig op.

Om lokale Forhold i Kæret i gamle Dage fortæller en Notits, der findes i Randers Amtsavis No. 130, 1880. Dette Eksemplar af Avisen er det jo ikke enhvers Sag at tage frem fra Reolen, hvorfor Notitsen her skal gengives ordret:

»Et Fund.

Efter at der i Vorup Kjær ved Jeppe Thomsens Hus i et Mosehul var fundet 2 Hjærneskaller tilligemed andre Menneskeknogler og en Del Dyreknogler lod Bestyrelsen for den herværende historiske Forening i forrige Uge foretage en nøjere Undersøgelse paa Stedet, hvorved der i en Dybde af $1\frac{1}{2}$ Alen i det underste Lag af Tørvejorden, tildels nedsunket i det derunder værende med Muslingeskal-ler blandede Strandgrus, fandtes en Del flere Knogler, som ved kyndig Undersøgelse viste sig at være Levninger fra et Par Mennesker samt en Hest af mindre Race og et Føl.

Den ene af de optagne Hjærneskaller havde tydeligt nok tilhørt en fuldt udviklet kraftig Mand; men den bageste Del heraf var spaltet med et Par dybe Revner, som om den kunde have været ramt af et kraftigt Kølleslag. Den anden Hjærneskal og dertil hørende Ben tydede paa at have tilhørt maaske en Kvinde eller i alt Fald et ungt Menneske, der næppe kan have været over 20 Aar. Desuden fandtes der et Kjæbeben af en Hund tilligemed en Del mindre Benstumper og Splinter. I den nordlige Side af selve Hullet fandtes lidt længere oppe i Tørvejorden i godt 5 Kvarters Dybde en Del store Tømmerstokke, mest af Elletræ, tildels med Barken paa; en af dem havde en Tykkelse af 8 Tommer, og paa en anden viste Enderne tydeligt nok, at de havde været tilhuggede eller tildannede med et skjærende Redskab. Det hele laa saaledes, at det aldeles utvivlsomt maa have udgjort Brobjælkerne i en Vase eller Overgang over et Vandløb i Kjæret, det havde en Bredde af 6 Alen eller derover. Mærkeligt nok ligger dette Mosehul omtrent ved det Sted, hvor det gamle Fruerlund skal have ligget og saaledes, at man nok kan antage, at den gamle Alvei fra Aarhus til Randers har gaet fra en Kløft i Bakken syd ud over dette Sted.«

Den første Betingelse for en Vandmøllers Trivsel turde være Vand, men hvor er det kommet fra her til Nielstrup Mølle? Rosenørn rører ganske let ved det ret vigtige Spørgsmaal, naar han siger, at Vandet, der drev Møllen, har »snoet sig i en større naturlig Slugt tæt forbi Vorup«. Det er jo ikke meget oplysende.

Et Par km nordøst for Frisenvold Laxegaard drejer Gudena ret skarpt og tager Kursen i nordvestlig Retning over mod Stevnstrup, men Aaens oprindelige Retning er imidlertid i sin Tid ogsaa blevet fortsat fra denne Drejning, at forstaa saaledes, at Gudena ved det nævnte Knæk har delt sig i to Løb, et Hovedløb, det nu stadigt rindende, og et andet, der tog Retning mod den nuværende Bredning. Paa denne Maade dannedes de to Øer Værumø og

Haslumø. Fra Bredningen fortsatte dette Gudenaas Side-løb videre lige mod Øst (Sænkningen kan den Dag i Dag spores i Terrainet), gjorde Nytte som Drivkraft i Nielstrup Mølle for derefter at løbe ud i Skallekrogen, videre ud i Bagstrømmen for at ende ude ved de daværende Slyngborg Holme og Orne Laxegaard (Ørnegaarden).

Efterhaanden groede Løbet i Vorup Enge sammen, dels paa naturlig Maade og dels — i Skallekrogen og Strømmed — ved Menneskers Hjælp, og Vandmøllens Saga var dermed ude.

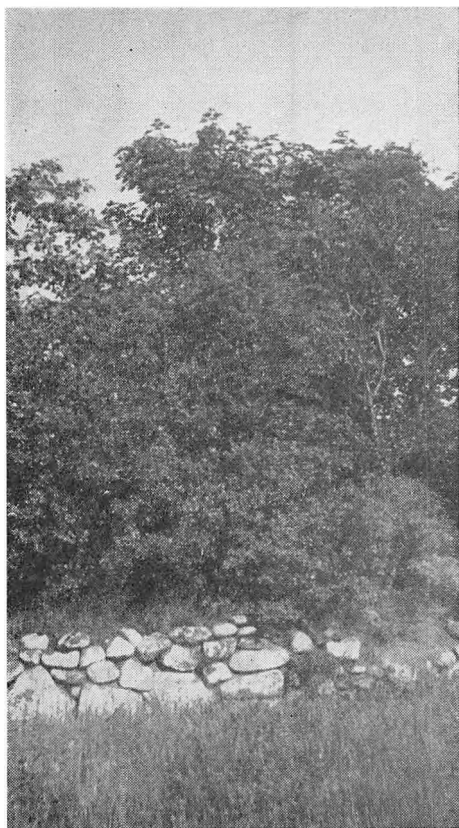
Den 6 Alen brede Bro, der omtales i 1880, har dannet Broovergang over dette Vandløb. Det havde været rart at faa Stedet nærmere bestemt, men det er trods megen Gransken ikke lykkedes mig at finde, hvor Jeppe Thomsens Hus laa. Maaske kender nogle af Læserne det?

Her ved Nielstrup Mølle mødtes Vejene da sydfra, Hærvejen fra Jelling over Kongensbro løb her sammen med den gamle Skanderborgvej. Begge er de gaaet i Brunsballe Kirkevej ned forbi den gamle Kirke for derefter i skøn Forening med den gamle Aarhus—Randersvej, der kom ind gennem Tyvedalen, at fortsætte ad Vasen over »Spangen« i Brotofte og videre over Brofagene ind til Randers, som alt foran berørt¹³.

Nielstrup Kirke.

Hvad vides der nu om den? Om Enkeltheder i dens Tilværelse, dens Udseende, dens Præster o. s. v., maa vi helst ikke spørge alt for meget; der vides intet herom. Foran er det allerede nævnt, at Brotofte laa ved Nielstrup Kirke, en udmærket Oplysning, da Kirken i enhver Henseende er det faste Holdepunkt, rent bortset fra, at det nu er 400 Aar siden Nielstrup eller Vorup Kirke blev brudt ned.

¹³ Navnet Brunsballe kendes i Vorup den Dag i Dag.

Det gamle Kirke-
gaardsdige
i Vorup Kær
(Foto 1951)

En enkelt lille Notits slaar dog Kirkens Tilværelse fast. Vi finder den i et Register fra 1524 paa alle Sognekirker udi Aars Stift, som værdige Fader Hr. Ove Bille, Biskop til Aars lod antvorde fra sig Juleaften udi Kolding Anno 1524 med hans Naades (Frederik I) Kapellan Hr. Peder Prip¹⁴.

Det drejer sig om en Landehjælp af Kirkerne til Kongen. I dette Register for Galten Herred er Nielstrup (Vorup)

¹⁴ Danske Magazin 4 Række II Bind, Side 142.

Kirke ansat til at svare 6 Mark, forøvrigt samme Beløb som den ligeledes nedbrudte Kirke i Erslev. Lerbjerg er den laveste med kun 5 Mark. medens Ødum som Herredets største ansættes til at svare 30 Mark.

I Virkeligheden kommer Dokumenterne vedrørende Vorup Kirke først paa Bordet, da Kirken skal brydes ned, en Skæbne, den maatte lide sammen med flere af Randers-egnens Kirker, f. Eks. Bjergby og Erslev, idet Kongen omkring 1550 havde haardt Brug for Byggematerialer ved Opførelsen af Slottet og Slotsmøllen inde i Randers. Torstrup Slot gik iøvrigt med ved samme Lejlighed, og det saa grundigt, at der i Dag ikke er en eneste Sten at se over Jorden.

Det første Brev (der er nemlig to om Nedbrydning) lyder saaledes, Dato 18. Juli 1552: »At da de, som hidtil haver søgt til Vorup Kirke udenfor Randers, nu herefter skulle søge Sct. Mortens Kirke i Randers, har Kongen befalet Hans Stygge, Embedsmand paa Dronningborg Slot, at nedbryde Vorup Kirke og bruge Tømmer, Sten, Kalk og andet, som findes, til Dronningborg.«

Vorup fik imidlertid Lov at beholde sin Kirke 16 Aar endnu; først da kom Brev No. 2, og da er det formentlig blevet til Alvor med Nedbrydningen. 3. Januar 1568 blev der til Sct. Morten henlagt et Boel i Vorup. Ogsaa Kirke-, Korn- og Kvægtienden af denne By og af nogle Huse i Tebbestrup henlagdes til Sct. Mortens Kirke. Beboerne søgte derefter til Sct. Morten i Randers, kun Kirkegaarden benyttedes fremdeles, lige indtil Vorup i 1876 fik ny Kirke med Kirkegaard omkring. Efter at den gamle Kirke var nedbrudt, opførtes paa dens Kirkegaard et Kapel, hvori Følget ved Begravelser kunde søge Læ i daarligt Vejr. Dette Kapel averteredes i Randers Amtsavis til Bortsalg ved Auktion den 3. Juni 1840. Der maa imidlertid sidenhen

igen være blevet opført et Kapel, der tilsidst nærmest stod som et faldefærdigt Skur, hvor Ungdommen søgte hen, naar de vogtede Kreaturer i Kæret. Man har ligeledes derude fortalt mig, hvorledes Beboerne efter Mørkets Frembrud flyttede Kisterne med de sidst begravede fra den gamle Kirkegaard til Grave paa den nye¹⁵.

Gennem henved 300 Aar havde Vorup Sogn da intim Forbindelse i næsten alle Livets Forhold med Sct. Mortens Kirke. Sommerdage kunde Spadsereturen over Broen nok gaa an for Kirkegængerne, men ved Vintertid i Snestorm er der taget mangen drøj Tur til og fra Kirke. Naa, det var jo ikke noget særligt for Vorup Sogns Beboere; en lang og trang Vej til Kirke kendes mange andre Steder ude over Landet.

Den gamle Kirkegaard med Diget omkring finder vi den Dag i Dag derude ved Kærvejen, Gravtuerne er nu alle jævnet, en enkelt Sørgeask staar dog tilbage som Vidne, men endnu omkring 1900 var der paa den af Vildnis overgroede Kirkegaard enkelte Grave og Gravsten tilbage, f. Eks. har man fortalt mig om et Par Sten fra nyere Tid, hørende til Slægten Ronnenberg i Skansen, hvortil de vistnok blev flyttet. Fremdeles var der et Gravsted (Slægten Momme?), hvoraf hvert Aar betaltes af en »Provst i Grenaa«.

At den gamle Kirke har staaet paa sin Kirkegaard, er en given Sag. Mange kan undre sig over, at den er bygget saa langt uden for den nuværende Vorup By, men det har maaske sin Forklaring i lokale Bebyggelsesforhold, der saa helt anderledes ud, da Kirken opførtes omkring 1150, og de forannævnte større Gaarde laa jo ogsaa ret nær ved Kirken.

¹⁵ Meddelt mig af Hr. Snedkermester Søren Fiil i Randers, hvis Bedstefars Kiste blev flyttet paa denne Maade.

»Skansen« samt lidt om Bebyggelsen i nyere Tid.

Ude i Skansen var der i mange Aar Gartneri, hvor Slægten Ronnenberg residerede indtil vore Dage, og hvortil ogsaa hørte Jomfru Ronnenberg med Kysen, der var en kendt Skikkelse i en Butik med Grøntsager ved Randers Torv. Længe før Ronnenbergs Tid 27. Juni 1829 averterede Købmand Jac. Holm i Amtsavisen til Leje en god og bekvem Bopæl for en gift Familie i Skansehuset, og 25. Juni 1842 annoncerede L. Brogaard, at der i Skansehaven kan faas nye Kartofler, Grønærter m. m. De gamle Bygninger ligger jo endnu paa Stedet, godt gemt bag den store ny Bygning.

Ved et Besøg i Realregistret paa Randers Dommerkontor indsaa jeg snart det haabløse i en systematisk Gennemgang af samtlige Vorup Matr. No., Ejerskifter og Udstykninger, men nogle enkelte noterede jeg dog, især naar de anførte Navne havde historisk Klang, saaledes i Flæng:

Matr. No. 1 under Clausholm Gods »Kirkholm«, Hartkorn 0 - 7 - 0 - $2\frac{3}{4}$.

Matr. No. 2f ogsaa under Clausholm, »Skadereng«, oprindelig 1 - 3 - 2 - $\frac{1}{4}$, og under samme Gods:

Matr. No. 3g, »Kildeeng«.

Ved Matr. No. 4c staar, som alt berørt:

Skøde til H. C. Justesen fra Besidderen af Clausholm Fideicommis, læst 24. April 1919, og videre Auktionsskøde til A/S Justesens Stolefabrik, l. 31. Juni 1929.

Vejpikør Ronnenberg faar 3. Februar 1859 Auktionsskøde paa Skansehuset, Hartkorn 0 - 1 - 3 - $2\frac{1}{2}$. H. N. H. Bay giver Skøde, læst 19. November 1857 paa Matr. No. 20b Skansemøllen til N. Q. Pedersen (formentlig Købmanden paa Vestergrave), der igen iflg. Skøde l. 24. Juli 1862 sælger Møllen til Jørgen H. Jørgensen. Matr. No. 30a er nogle Fiskegaarde mellem Holme og Enge, hvorfra er

solgt Engen »Provstholmen«, som ikke vides at have Matr. No., og en Parcel Matr. No. 30b af Engen »Hunden«.

2 Skøder paa »Møllegaardsstrømmen« og »Apoteker-
gaardsstrømmen« til Laurs Mammen er tinglæst 18. Juli
1822.

Matr. No. 32 »skal høre til Grevskabet Frisenborg«.

Matr. No. 44 »Landhuset paa Marken« sælges af Peder
Christensen til Gartner Lars Chr. Brogaard, der jo hørte
hjemme i »Skansehuset«.

Matr. No. 46, en Tørvelod »den store Have« kaldet i
Næsfærg med Hartkorn 1 Fdk. og 1 Alb. og Matr. No. 47
er ligeledes en Tørvelod, Hartkorn 1 Skp. og 2½ Alb.

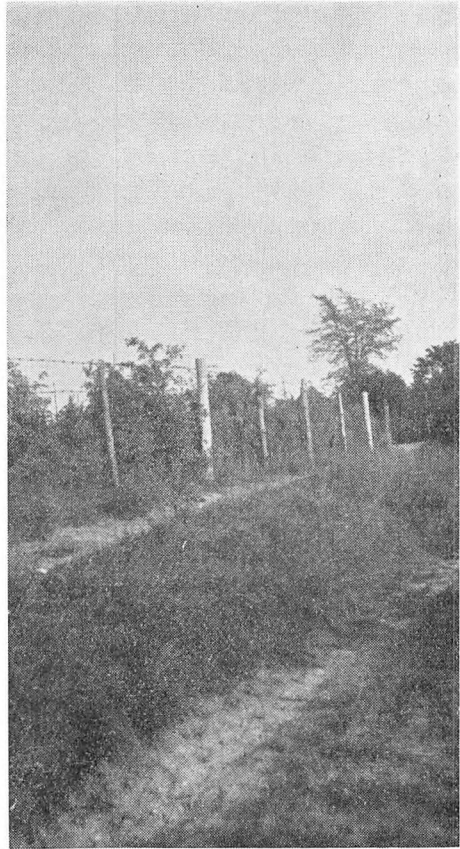
Fremdeles nævnes Matr. No. 48a, »Skanderborggaard«
under Clausholm Gods.

Men nu Navnet »Skansen«. Det er jo en kendt Sag, at
Navngivning i gammel Tid ikke var noget tilfældigt som
saa ofte i vore Dage. Brotofte havde med Bro at gøre, Næs-
færg noget med Færgvæsen, og saaledes da ogsaa her.
Da Svenskerne i 1644 rykkede op i Jylland sydfra, tog
Generalen Helm. Wrangel Hovedkvarter i Randers, hvor
han søgte at udbedre de alt da forfaldne Fæstningsværker,
i hvilken Forbindelse han ogsaa lod bygge den Skanse, der
helt kunde beherske samtlige sydfra førende Veje, og fra
denne Skanse er da Navnet blevet bevaret lige til den
nyeste Tid.

En ny Sønderbro blev som foran berørt bygget i 1626,
og en Passage maa vel samme Tid være blevet etableret ind
gennem det nuværende Strømmen, hvor der langt senere,
omkring 1780—90, anlagdes en Allé af den Randers-Borg-
mester J. F. Carøe; enkelte af Træerne har staaet der lige
op til vore Dage.

Medens vi er i Strømmen, bør vi lige nævne den store
Forretning, Nørdens største og ældste Specialfabrik for

Nedkørselsvej
fra Vorup til Kæret

Bageri- og Slagterimaskiner, »A/S Strømmen«, der den 3. September 1945 holdt sit 100 Aars Jubilæum. En iøvrigt ret ukendt Mand L. C. Axelsen anlagde her ved »Skallekrogen« under meget beskedne Forhold et lille Jernstøberi for Kakkellovne m. v. Senere kom Jernstøber Smith til i en kort Tid, hvorefter Jochumsen og Nøddelund tog fat en halv Snes Aar, afløst af J. E. Ludvigsen og Niels Chr. Møller, Svigerfader til Arkitekt P. Paulsen, Randers. Af flere

Grunde gik det imidlertid tilbage for Firmaet, men det blev dog rettet op igen, da Ingeniør Peter Rasch, hjemvendt fra Amerika, blev Direktør i 1897. Omkring Aarhundredskiftet var der ca. 100 Mand beskæftiget i Virksomheden, der havde taget Bageriovne og -inventar op som Speciale for Firmaet, hvis Forhold i det hele gennem de senere Aar er udvidet saaledes, at der nu 100 Aar efter Starten er beskæftiget et langt større Personale.

Ved Siden af Jernstøberiet laa som No. 4, »Strømhuset« (nu en nyere 2 Etages Ejendom), ligeledes paa Vorup-Siden boede Møllebygger Larsen i en ret stor Bedrift, og lidt længere mod Syd fandtes »Kildehuset«, hvor Partikulier Frost og siden Købmand Niels Sennels boede, og hvor man husker sidstnævnte gaa rundt med lang Pibe og pusle med Blomsterne i Husets Forhave. Selve Kilden findes i Haven lige Øst for den gamle Stationsbygning, til hvis obligate Vandkaraffel i Ventesalen Stationsforstanderens Pige hver Dag hentede frisk Vand i Kilden.

Paa Kortet fra Udskiftningstiden over Vorup har Arealet fra Sønderbro og ud til Bøsbrovej-Svinget Matr. No. 21, og det ejedes dengang af Krigsraad og Købmand Bendix Aastrup i Storegade 2 i Randers (senere Etatsraad Ankerstjernes Gaard). Arealet videre mod Syd har No. 20, og det ejedes ligeledes af en Randers-Købmand, den kendte og ansete Jacob Holm i Storegade No. 13 (i flere Aar Thostrups Gaard).

Fremdeles kan efter Kortet nævnes, at det store Areal, der strækker sig helt fra Gudena og til Vejen fra Vorup gennem Bleghusene mod Kristrup, er betegnet som Matr. No. 24, og det ejedes omkring Aar 1800 af Jens Hansen Hviid af den kendte Vorup-Slægt.

En Række af særprægede Personer har gennem de senere Aar — omkring Aarhundredskiftet — haft Ophold i

Vorup, og deres bevægede Levnedsløb burde vel egentlig tages med i en Vorup Historie. Det er mig bekendt, at der findes Optegnelser herom i Vorup, hvorfor jeg blot nævner dette her. Ad Aare kan det maaske lade sig gøre at faa det interessante Stof trykt; foreløbig har man ment, at det af Hensyn til muligt endnu levende Efterkommere var bedst at vente et Stykke Tid endnu, inden Stoffet kom paa Tryk. Det kan jo udmærket komme som et Supplement til nærværende Afhandling, ganske uafhængigt som det er af denne.

N. P. Glerup.

ET SOLDATERBREV FRA 1848

Af Valdemar Andersen

Jens Nielsen Knudsen var født den 3. juni 1824 i Tjæreby, Gimming sogn, og eneste søn af gmd. Niels Jensen Knudsen. Da det slesvig-holstenske oprør brød ud, og den danske hær sidst i marts 1848 blev kaldt under fanerne, måtte Jens, skønt han som eneste søn var blevet fritaget for soldatertjenesten, også af sted og kom til at ligge som rekrut i København. Herfra skriver han følgende brev:

Kjøbenhavn, den 6te September 1848.

Kjærlige og velagtede Forældre!

Det er mig en sand og stor Glæde at kunne tilmelde Eder, at vi nu endelig har opnaaet en Vaabenstilstands Afgørelse med Preussen og Tydskland paa 7 Maaneder, nemlig til den 26. Martz, men de nærmere Betingelser ved Afslutningen er mig endnu ikke bekjendte, ligesom heller ingen naturligvis kan vide, om samme kan føre til Fredens endelige Afgørelse; men saa meget er vist at Udveksling af Fanger paa begge Sider allerede er begyndt, og Freden er meget paalidelig for i Vinter, hvormed det sikkert er en Selvfølge, at en stor Deel vil blive hjempermitteret i Vinter. Da Kongen vist neppe vil have Armeen paa Krigsfod længere end behovgjøres, thi med Krigens Udbrud til Foraaret, saa kan vi jo snart indkaldes paa faa Dage om dette blev

Tilfældet. Vores Skole havde vi været færdig med, naar dette ikke var kommet paa, men nu ved vi ikke, hvorlænge det vil vare, men inden faa Dage faar vi nok videre Bestemmelser, hvilke jeg med Fornøjelse skal tilmelde Eder. — — Vi har i disse Dage faaet en ny Kompagni-Kommandør, om hvilken jeg ikke nærer de glædeligste Forventninger, thi han forekommer os at være meget streng, istedetfor vor tidligere Kommandør, Premierløytenant v. Søderberg.

I Formiddag har vi Frihed, og i Eftermiddag skal vi til Skiveskydning paa Amager Fællid, saa tænker jeg, det først rigtig vil gaa løs, thi nu har vi saa længe skudt med løs Krudt, men nu skal vi have skarpe Skud, for saa er det først, at vi regnes for rigtige Soldater. — — Vi har i den forrige Tid haft Felttjeneste, men i de sidste Par Dage har vi haft Garnisjonstjeneste og gaar saaledes og raaber Vagt i Gevær paa Fællid istedetfor før, da vi løb Storm mod Fjenden og fyrede alt, hvad vi kunde, paa ham. I vor Forestilling ser det mere fredeligt ud nu, men vi ved jo ikke, hvem der bliver hjempermitteret inu, og derfor ønsker jeg, om I vil sende mig mine Støvler med Tværsækken herover, thi mine Sko er snart færdige, og det lakker hen ad Efteraaret og som Følge deraf ondt Vejrligt, saa er det godt at have Fødderne vel forsynet. Jeg har ogsaa ventet paa en ny Ansøgning, som I lovede mig i Eders sidste Skrivelse, thi kunne jeg blive fri paa den Maade, var jeg jo for bestandig fri, men bliver en hjempermitteret, saa kan vi let blive indkaldt til Foraaret igen. — Jeg ønskede ogsaa at vide, om mine Kammerater Jens og Anders er kommen lykkelig hjem, thi Stormen tiltog stærkt hen paa Dagen. Jeg kan tilmelde Eder, at Mads Nielsen nu har havt 3 Karle leiet i sit Sted, men desværre da ere alle blevet kasseret, og nu har han sendt Pengene hjem igen formedelst Vaabenstilstanden. Nu har det gaaet os begge ligedan med

vore Ansøgninger, men nu vil vi haabe til det bedste og sætte vor Lid til Herren, saa styrer han nok for os til det bedste, thi naar Gud er med os, hvad kan da være mod os. — Nyt er her nok af; bare jeg kunde opskrive det, for det første har jeg set den Russiske Flaade lige her ved 3 Kroner, og det siges, at en Deel af den ligger i Køge Bugt. Alle de preussiske Skibe, som ere taget til Fange, ligger ved Toldboden, og det var bestemt at holde Auktion over dem, men det blev stoppet, og nu rejser de vist til Preussen igen. Der var en stor Deel af det gamle Mandskab ordret til at reise til Armeen, men de har faaet Stopordre til at blive her. Tillige kan jeg ogsaa tilmelde Eder, at vi nu endelig har opnaaet at faa Mundering, som ogsaa var nødvendig, thi vores egne Klæder var heelt afslidte.

Nu vil jeg til Slutning afbryde min Skrivelse for denne Gang med Hilsener til Eder Fader, Moder og Søstere, thi vi ere godt ved Helbred baade mig og Mads Nielsen Vestrup, og forglem endelig ikke, at skrive mig til noget tidt, thi nu har jeg intet andet at trøste mig med. Jeg har i flere Dage ventet Brev fra Eder, men nu tænker jeg, det kommer med Posten i Morgen. Adjø, Lev vel og fornøiet til vi ses; thi det bliver vist ikke for det første, da det menes, at vi skal modtage Garnisjonen, naar vi bliver Udlært.

Eders elskte Søn og Broder

Jens Nielsen Knudsen,
Tjerbye.

Foruden dette brev, der gengives i den originale retskrivning, er bevaret en del andre skrivelser, som Jens Nielsen Knudsen sendte hjem i sin soldatertid, deriblandt nogle viser, hvoraf nogle er afskrifter, mens andre er forfattet af ham selv. Hans, efter forholdene, vistnok usædvanlige færdighed i at skrive forklares ved, at han gik i skole til

sit 16. år; både brevene og et par tykke bind med regneopgaver, smukt udstyret med flerfarvede initialer o. s. v. er ikke blot beviser på, hvad en sikkert velbegavet bonde-dreng kunne præstere, men også et smukt vidnesbyrd om, hvad der faktisk kunne læres i den tids landsbyskole.

Jens Nielsen Knudsens og vel lige så meget hans forældres ønske om, at han snart igen kunne slippe fri for soldatertjenesten, blev vist ikke opfyldt. Sommeren 1849 lå han på Fyn, hvorfra flere breve skrives. Om han kom til at deltage i træfninger, vides ikke.

Da han efter krigen igen var hjemme i den lille landsby ved Randers fjord, beskæftigede han sig meget og gerne med husflid. I sit værksted, der bl. a. ogsaa rummede et drejelad, tilbragte han helst sin tid, og der er endnu bevaret genstande, som han har forfærdiget. En sådan tilværelse med rent personlige og landbruget uvedkommende interesser sat i højsædet, ved skriftlig syssel eller husflid, kunne synes farlig for en bonde i det lange løb — men Tjæreby's jorder var fede og frugtbare og gårdens økonomiske forhold iøvrigt sådanne, at det lod sig gøre.

Jens Nielsen Knudsen døde den 13. september 1886; efter ham fulgte begge hans børn, en søn og en datter, der begge døde i 1889. Hans enke solgte senere gården, som derefter blev udstykket.

Valdemar Andersen.

LIDT OM FÆRGERIET VED VOER OG MELLERUP

Af Anders Sørensen

Hvor længe dette Færgested har eksisteret, skal der forsigtigvis ikke gøres Forsøg paa at paavise, men nogen Aarsunge er det naturligvis lige saa lidt som Færgestederne ved de andre jydsk Fjorde.

De ældste Jordebøger for Dronningborg Len omtaler ikke noget Færgested, men i Jordebogen 1610 findes der blandt Gaardmændene i Mellerup anført en Christen Lassen Færgemand, hvilket Tilnavn han næppe bar uden Grund. Færgeriet har dog ikke været hans Hovednæring, men derimod Driften af Gaarden, hvis Landgilde var sat til 2 Ørt Rug, 2 Ørt Byg, 1 Pund Smør, 4 Skp. Havre, 1 Svin samt 12 Sk., 2½ Mark og 8 Album. Denne Gaard beboes 1635 af Christen Iversen, der vel er den samme Mand, der i Lens-Jordebogen 1655/56 kaldes Christen Færgemand, og som 1660 er afløst af Thyge Michelsen Færgemand. Gaarden, der stadig ligger til Dronningborg, er nu udlagt til Lucas von Sprechelsens Enke i Hamborg. I Matriklen 1664 ansættes Gaarden til 8 Td. og 3 Skp. Hartkorn, men anføres som øde. I 1677 synes Gaarden dog at være paa Fode igen, da den nuværende Færgemand, Jens Nielsen, svarer Skat at 2 Ildsteder, 2 Heste og 1 Ko, og 1682 gaar det endnu bedre for ham, da Besætningen nu er forøget med 1 Ung-

nød, 4 Faar og 1 Svin samt 2 Bistokke, ligesom der nu er Raad til at holde en Pige, men nogen Karl er der ikke, saa han har altsaa selv maattet passe Færgeriet. 1685 er Jens Nielsen stadig ved Stedet, hvorimod Skattemandtallerne 1688 nævner Jens Nielsen Færgemands Enke i et jordløst Hus.

16. April 1689 skøder Kronen til Frederik Ahrensdorff til Overgaard en Del Jordegods, hvoriblandt Mellerup Færgested, for hvilket der aarligt svares 2 Rd.

Hvor længe Jens Nielsens Enke forblev ved Færgestedet, vides ikke, men 1705 nævnes Søren Jensen Færgemand ligesom 1711, da han maa betale 2 Rd. i Kopskat for sin egen Person. Hustruen, der er gammel og sengeliggende, slipper fri. Han siges da at have det halve Færgeløb.

I Aarene 1717—20 nævnes som Færgemand Jens Jensen, der ogsaa kun skatter af det halve Færgeløb. Stedet ligger stadig til Overgaard, men kommer senere under Stenalt, der fra tidligere Tid var Ejer af Voer Færgested.

Ved Voer nævnes fra 1658 Thomas Jensen Færgemand paa een Stenalt tilhørende Gaard af Hartkorn $3\frac{1}{2}$ Td., $1\frac{1}{2}$ Skp., $1\frac{1}{2}$ Fdk. og 1 Alb. Han maa 1672 svare Skat af en Karl og en Pige, saa her synes det at have staaet lidt bedre til end ved Mellerup. 1678 er Thomas Jensen afløst af Jens Sørensen, der endnu nævnes her 1720. Medens han endnu 1710 har en Karl, der lønnes med 3 slette Daler fra Michaelis til Paaske, har han 1711 kun en gammel Kvinde af sin Slægt til at holde Hus for sig, saa det har nok været Nedgangstider for Færgeriet.

Om nogen privilegeret Færgesart synes der ikke at have været Tale før 4. Marts 1740, da Sophie Seefeld, Axel Billes Enke, faar kongeligt Privilegium paa Færgesarten mellem Voer og Mellerup. Der siges i Bevillingen, at Axel Bille for nogle Aar siden har bekostet et Færgeløb ved

Fjorden paa den østre Side, i Stedet for at Færgemanden før boede i Voer By. Bille har ligeledes købt Færgestedet paa vestre Side i Mellerup og paa begge Sider placeret Færger og Baade.

Det paalægges nu Færgestedets Beboere at holde saadanne Færger, at Overfarten kan foregaa upaaklagelig og efter følgende Taxt:

1. For en Karet eller Chaise og 6 Heste	1 Mk.	8 Sk.
2. For en dito med 4 Heste	1 -	3 -
3. For en dito med 2 Heste		12 -
4. For en Postvogn eller Arbejdsvogn med Læs og 2 Heste		10 -
5. For en tom Vogn og 2 Heste		8 -
6. For en Person og en Hest og om flere Heste medhaves, da for hver		2 -
7. Fæhoved, Stud eller Ko pr. Stk., naar der er 4 Stk. og derover men ellers for Færgen		2 - 8 -
8. For Færgen over med anden Fragt, være sig hel eller halv		8 -
9. For den store Baad med Føring		4 -
10. For den lille Baad med Føring		2 -
11. For hver ledig Person		2 -
12. For den største Færge hver Gang den bruges		8 -
13. For Tømmer hver Gang Færgen gaar over med fuld Last		8 -

Dog skal det ikke være Købmændene i Randers forment, at de selv ligesom før skal have Lov til deres egne Skibsladninger at indlade og udlosse samt føre Personer til og fra de Fartøjer, som ligger paa Fristømmen ved Mellerup.

Trods Axel Billes Anstrængelser lykkedes det dog

næppe at faa noget virkeligt ud af Færgeriet, thi i Extraskattemandtallerne 1743 hedder det:

»Mellerup Sogn: Thomas Svecher i meget fattig tilstand, er Færgemand paa dend Nordre Siide ved Mellerup Færgested, haver ikkun det halfue Færgeløb — — — betaler 4 Rd., den anden Halvdel betales af den anden Færgemand i Rougsø Herred med 4 Rd.

Woer Færgesteds Huus beboes af Rasmus Fisker, som ikkun har det halfue Færgeløb med ringe Fortieniste, da Passagien er liden, og det andet halfue Færgeløb er anført under Mellerup Sogn, betaler 4 Rd.«

Det lød jo ikke særlig opmuntrende, og bedre blev det vist ikke før henimod Aarhundredskiftet. Folketællingen 1787 nævner slet ingen Færgemand i Voer, hvorimod der i Mellerup sidder en Færgemand, Christen Christensen, der dog holder en Karl. Han er 1801 afløst af Søren Thomsen Dahl, hvis hele Husstand bestaar af hans Hustru, Maren Poulsdatter, og hans 81-aarige Fader, Thomas Olesen.

I 1801 er der ogsaa en Færgemand ved Voer, Jens Andersen, der tillige er Husmand, men han har dog en Karl til Hjælp, men om nogen stor Trafik har der dog næppe været Tale, hvad der maaske kan skyldes de ikke alt for gode Forhold ved Færgestedet. I en Indberetning 1809 til Generalpostamtet, der 1807 havde overtaget Tilsynet med de private Færgesteder, hedder det kort og godt, at Færgen er alt for ringe og Landgangen meget besværlig.

Postvæsenets Tilsyn med Færgestederne blev ikke nogen tom Formalitet, men i høj Grad en Realitet, thi kort Tid efter blev faktisk alle Landets Færgesteder besigtiget af Postvæsenets Konsulent i Færgesager, Kontreadmiral, Fyrdirektør Poul Løvenørn, og alenlange Indberetninger om de primitive Forhold, der herskede ved de fleste Færgesteder,

parret med Forslag til Forbedringer indsendtes til Generalpostdirektionen.

1810 har Løvenørn besigtiget Færgestederne ved Randers Fjord, og i en Indberetning 28. Juni gør han opmærksom paa det vanskelige og bekostelige i her at anlægge og vedligeholde Færgebroer af en saadan Længde, at Prammene ved Lavvande kan lægge til ved dem, idet der fra begge Bredder er langt udgaaende flade Grunde. Det foreslaas nu, at man paa hver Side bygger en Bro af 10—12 Alens Længde og 3 Fods Højde, og som Byggemateriale foreslaas Kampesten. For Enden af Broerne kan der passende anbringes et Bolværk med Slæbested. Dernæst maa man paa den ene Side af Broerne af Sten anlægge en Forlængelse henved $1\frac{1}{2}$ Fod over daglig Vande, hvad der vil være til megen Nytte for Baadene og tillige danne en Slags Havn for Færgen.

Naar dette Arbejde paabegyndes om Foraaret, paa hvilken Tid Vandstanden er lav, kunde det for Størstedelens Vedkommende foregaa med Spader, men kan dette ikke ske, maa der anvendes en Muddermaskine.

Da de fleste Sten findes ved Mellerup, er det bedst at begynde med Broer her, hvorved der skaffes gode Indladningsforhold til Transport af Sten til Voer. Der maa ligeledes snarest tages fat paa et Vaseanlæg ved Mellerup, og endelig foreslaas det at forhøje Taxten, der stadig er den fra 1740 gældende, ligesom det foreslaas at paaligne Amtets Beboere Udgifterne ved Arbejdets Udførelse.

Løvenørns Forslag sendes til Amtmanden, hvis Betænkning udbedes særlig med Henblik paa, om det foreslaaede Anlæg vil være fordelagtigt for Amtets Beboere, og at det kan svare Regning, og om Amtets Beboere i det hele taget kan betale. Taxten finder Generalpostdirektionen saa lav, at den ikke staar i noget rimeligt Forhold til de

nuværende Priser. Endelig gøres Amtmanden opmærksom paa, at Vejen fra Pakhuset ved Voer til Landingsstedet og Vejen ved Færgehuset i Mellerup bør indgrøftes og forhøjes.

Til Løvenørns Forslag bemærker Amtmanden, at dette Færgested er meget nyttigt, og der bør derfor af den kongelige Kasse eller af andre offentlige Midler udlaanes den fornødne Sum Penge mod 6 % Rente. Broer, Brohoveder og Færger maa dog bekostes af Stedets Ejer, og vil han ikke det, kan Færgevæsenet passende forenes med Lodsvæsenet.

Om Pengespørgsmaalet beder Generalpostdirektionen Amtet henvende sig til Rentekammeret. Hvad angaar Fartøjer og Broer, der eventuelt maatte være bygget for offentlig Regning, maa disse i god Stand afleveres til Færgestedets Ejer til Vedligeholdelse imod en til Tiderne svarende Afgift, eller ogsaa maa Færgeriet forenes med Lodsvæsenet efter Randers Magistrats Forslag.

Hvad Færgestedets Ejer, Generalkrigskommissær Bern Holm, vil, faar man foreløbig ingen Rede paa, men Forvalter Nørholm paa Stenalt ønsker dog at blive holdt underrettet, saa han kan faa det fornødne Tømmer fældet.

Desværre var Statens Finanser paa nærværende Tidspunkt jo ikke de bedste, saa der var ikke Raad til at foretage Forbedringer ved samtlige Landets Færgesteder for Statens Regning eller for Midler udlaante af det offentlige, saa den gode Forvalter behøvede ikke at bekymre sig om Fældning af Træer foreløbig.

Ejeren af Færgestedet, nu Kammerjunker Fr. S. Raben til Beldringe, ønskede tilsyneladende ikke at give Slip paa det, eftersom han 8. November 1813 søger Konfirmation paa den under 4. Marts 1740 givne Bevilling, hvad der dog ikke voldte Vanskeligheder. Derimod henlagdes een under

19. Juni 1815 af Færgemanden i Mellerup, Søren Thomsen Dahl indgivet Ansøgning om at komme i Betragtning, naar en Færgemands, Baadsmands eller lignende Sømandsstilling blev ledig. Det var sikkert heller ikke nogen lukrativ Forretning at være Færgemand der paa Stedet, thi 16. Februar 1819 kan Amtet fortælle, at Indtægterne 1818 ved Voer var 70 Rd. og ved Mellerup kun 60 Rd., alt efter den gamle Taxt af 1740, som man endnu ikke havde faaet ændret, saa det var ikke mærkeligt, at Søren Dahl gerne vilde spænde fra.

Kort Tid efter, 8. Juni, meddeler Amtmanden, at der ved Mellerup tages højere Færgepenge end ellers ved lignende Færgesteder og ønsker et Eksemplar af Taxten af 1740. Denne har sikkert forbauset ham ved sin Ringhed, eftersom han 20. Juli sender Forslag om en Fordobling af den. Løvenørn, der atter maa udtale sig, henviser til, hvad han skrev 1810, og der gives nu følgende fra 18. September 1819 gældende Taxt:

	Sommer		Vinter	
	Mk.	Sk.	Mk.	Sk.
For en Karet eller Chaise med 6 Heste	3		4	
For en dito med 4 Heste	2		2	11
For en dito med 2 Heste	1	8	2	
For en Post- eller Arbejdsvogn med Læs og 2 Heste	1	4	1	11
For en ledig med dito	1		1	5
For en ridende Person, naar der er to eller flere Ryttere, for hver men ellers for Færgen	1	8	1	11
og naar flere Heste medhaves for hver		4		5
For et Fæhoved, Stud eller Ko pr. Stk., naar der er 4 eller derover		4		5

	Sommer		Vinter	
	Mk.	Sk.	Mk.	Sk.
men ellers for Færgen	1		1	5
Færgen over med anden Fragt hel eller halv	1		1	5
For en stor Baad med Føring		8		11
For en lille Baad med Føring		4		5
For hver ledig Person		4		5
For den større Færge hver Gang den bruges	1		1	5
For en stor Kaag eller Baad		8		11
For en mindre dito		4		5
Tømmer, hver Gang Færgen gaar over med fuld Ladning	1		1	5

Sommertiden er fra 1. April til 30. September.

Samtidig med, at der sørgedes for en tidssvarende Taxt, toges Spørgsmaalet om Forbedring af Tilstandene ved Færgestedet op til ny Overvejelse. 27. August 1819 afgiver Amtet en Betænkning om de tidligere Forslag. Trafikken er efter Krigen gaaet betydelig ned, og Færgestedet er reduceret til kun at være Forbindelsesled mellem Rougsø Herred og den nordlige Del af Amtet samt Udlosningsplads for de faa Skibe, der kommer til og fra Randers, men formedelst deres Størrelse ikke kan komme helt ind til Byen. Paa Grund af disse Forhold frygter Amtet for, at Forslagenes Iværksættelse vil blive for kostbart i Forhold til Værdien, men anser det for tilstrækkeligt, dersom der paa hver Side af Fjorden anlægges en simpel Vase af Sten, Blaaler og Grus af en saadan Bredde, at en Vogn kan køre derpaa, og af en saadan Længde, at Færgen kan lægge til ved daglig Vande, og disses Vedligeholdelse og Anlæg kan passende paalægges Rougsø og Støvring Herreder.

Dette Forslag fra Amtet kan Generalpostdirektionen

godkende, ligesom det findes rimeligt, at de to Herreder betaler Omkostningerne, da de har mest Brug for Vaserne, og Amtet maa nu forsøge, om Herredernes Beboere godvilligt vil paatage sig Arbejdet, og vil de ikke det, maa det henstilles til Rentekammeret at paalægge Herrederne det som Pligtarbejde, altsaa der skal først lokkes og derefter trues.

Trods Forhøjelse af Færgetaxten til omkring det dobbelte og yderligere med et Tillæg paa $\frac{1}{3}$ i Vintertiden finder Færgemændene dog Taxten for lav, og de støttes her af Forvalteren paa Stenalt. Færgemanden Steen i Voer indsender 24. Januar 1820 Beregning over Indtægter og Udgifter for at bevisliggøre, at Fortjenesten er saa ringe, at den helt og holdent medgaar til Vedligeholdelse af Fartøjerne. Til de Rejsendes Bekvemmelighed og som Bidrag til hans ringe Indkomster søger han Privilegium paa Værts-hushold.

De samme Ønsker frembærer Færgemand Dahl i Mellerup, men Amtet er saare uvillig til at føje de Herrer. Taxtförhøjelse findes uhensigtsmæssig, og at give Privilegium paa Krohold findes rent ud sagt skadeligt, eftersom der alt findes privilegerede Kroer paa begge Sider.

Rentekammeret kan heller ikke gaa med til nogen Krobevilling, men naar de nuværende Bevillinger paa Kroer i Mellerup og Ørsted træder ud af Kraft, skal det blive taget under Overvejelse at give de eftertragede Bevillinger til Færgemændene.

Der hengaar kun to Aar, før der viser sig en Mulighed for at faa en Krobevilling knyttet til Færgestedet. 15. Marts 1822 kan Færgemand Dahl i Mellerup meddele, at Kromand Mads Hansen i Mellerup er død, og at Enken agter at gifte sig igen, hvorfor Dahl nu ønsker at faa den ledige Bevilling knyttet til Færgestedet. Generalpostdirektionen

har intet at indvende herimod, men Amtet, som Rentekammeret spørger, erklærer desværre hans Hus for uskikket til Formaalet, samt at han ikke er Amtet bekendt fra den fordelagtige Side, og da den afdøde Kromands Enke søger Fornylse af Bevillingen for Skipper Boldsen, hvem hun agter at gifte sig med, er der naturligvis ingen Chancer for Dahl. At der samtidig klages over ham, gør naturligvis ikke Sagen bedre. En Rejsende har saaledes maattet tage hele Turen over Land, da han ikke kunde komme over med Færgen, der var sunket under en Storm, og da Dahl ingen Midler har til dens Istandsættelse, søger han om Understøttelse hertil af Postkassen, hvad der nægtes ham, og hvis han ikke selv kan betale Færgens Reparation, maa Færgestedets Ejer gøre det.

Hvor stor Fortjenesten for dette Aar var ved Mellerup, kan ikke ses, men ved Voer var Indtægten for Aaret 1821 kun 43 Rd., og da Udgiften beløb sig til 23 Rd., var der jo egentlig ikke noget at prale af.

1824 klages der over for lang Ventetid ved Voer, og Færgemand Steen beskyldes for at tage for meget i Færgpenge, men Sagen henlægges paa Grund af manglende Bevis.

Samme Aar drister Færgemand Dahl i Mellerup sig til at bede om en aarlig Understøttelse til at holde en Færgekarr for. Han er nu over 70 og kan ikke længere klare Færgeriet alene. Da man i Forvejen ikke ser med milde Øjne paa Dahl, bliver der vinket af med en Bemærkning om, at hvis han ikke kan klare sig, maa han se at faa Stenalts Ejer til at lægge noget Jord til Færgehuset. Straks efter dette Afslag beder Dahl om regulær Pension, hvad der naturligvis heller ikke kan være Tale om.

Paa samme Tid som Dahls Bønskrifter indløber, befinder hans Fartøjer sig i en saadan Forfatning, at Amtet

beordrer en Istandsættelse inden 3 Maaneder, hvilken Ordre ogsaa gælder Landingsstedet, der trods den megen Snakken frem og tilbage om Forbedringer stadig er i en meget daarlig Forfatning. Mens Istandsættelsen staar paa, maa Færgeriet besørge af Voer Færgested alene.

Om Landingsstederne indberetter Amtet 14. December 1824, at det baade for Skibsfarten og Færgefarten er nødvendigt, at Vaserne sættes i brugbar Stand, men mener dog ikke, at Ejeren kan være forpligtet til at lade dette Arbejde udføre, uden at der gives en Taxtførhøjelse samt Tilladelse til at oppebære Bropenge af alle Varer, der indlades i Skibe ved Voer og Mellerup.

I Generalpostdirektionen er man af modsat Mening og skriver 31. December til Amtet, at man anser det for Ejerens Pligt at anlægge en ny Vase ved Mellerup og istandsætte Vasen ved Voer, men da det er bekosteligt, og Udgifterne ikke staar i Forhold til Indtægterne, kan man befrygte, at Ejeren hellere vil kvittere sit Privilegium end paatage sig Udgifterne. Amtet maa nu se at forhandle med Ejeren, og man vil undersøge Muligheden af atter at forhøje Taxten.

Ejeren af Stenalt, Etatsraad Malthe Bruun Nyegaard, ønsker Sagen udsat, til han i Løbet af Foraaret 1825 kommer over til sit Gods, hvad man intet har imod, men det blev dog hen paa Eftersommeren, før der kom noget Forslag til Udførelse af de paatænkte Arbejder, der antagelig vilde tage 60—80 Spanddage og lige saa mange Gangdage til henholdsvis 4 og 2 Mark pr. Dag. Forslaget godkendtes med Bemærkning om, at Arbejdet maa udføres i indeværende Sommer. Da det senere oplyses, at Arbejdet vil koste ca. 80 Rd., som Ejeren skal betale, lader man Amtet vide, at man forventer det udført, saasnart Vejret er bekvemt, og at Arbejdet ved Voer skal foregaa under Færge-

mand Steens Tilsyn. Da Bekostningen er ringe, og Taxten allerede findes temmelig høj, finder man ingen Anledning til at søge den forhøjet, og saa længe der ikke findes nogle ordentlige Broer, kan der heller ikke blive Tale om Bropenge. Støvring og Mellerup Sogne kan man passende beordre til at lade Arbejdet udføre mod Betaling.

Denne Afgørelse falder naturligvis Nyegaard for Brystet, da han mener, Taxstforhøjelsen var lovet ham, ligesom han beklager sig over, at han — efter at have ladet Broen ved Voer istandsætte — ikke maa faa Bropenge. Endelig besværer han sig over, at det er blevet bestemt, at de to omtalte Sogne skal udføre Arbejdet ved Mellerup for Betaling, efter at han havde formaaet dem til at udføre det uden Betaling, og de 80 Rd., det koster, vil han ikke betale.

Arbejderne bliver omsider færdige i Efteraaret 1826 og kostede 79 Rd. og 2 Mark, der betales af Befordringsvæsenets Fond, saa den Udgift slap Ejeren for, men til Gengæld fik han naturligvis hverken Bropenge eller Taxstforhøjelse.

De nævnte Arbejder blev ikke nogen varig Forbedring. En Synsforretning, som Amtet 20. August 1833 indsender, giver et trist Billede. De saakaldte Færgebroer er lagte med løse Sten og er ikke gode at passere for Folk og langt mindre for Heste og Kreaturer. Baadene kan ikke flyde til Broerne, naar der er Lavvande, og til andre Tider gaar Vandet over Broerne. De i Løvenørns Forslag af 1810 nævnte Færgebroer blev aldrig opførte, og man maatte fortsat betjene sig af de nævnte Sten.

Samtidig med disse triste Afsløringer skifter Færgehusene Beboere. Steen i Voer afløses af den 42-aarige Jens Nielsen, der samtidig driver Landbrug og har en Karl til Hjælp. Søren Dahl i Mellerup afløses af den 30-aarige

Peder Knudsen, der kun har Færgeriet som Erhverv, men holder til Gengæld ingen Karl.

Da Synsforretningen ikke omtaler Vasernes Tilstand — dersom der da ikke med Broer menes Vaser — lige saa lidt som der siges noget om Forholdene ved Ind- og Udskibning, anmodes Amtet 14. September 1834 om at lade Forholdene undersøge og indberette herom samt meddele om Kastebroer, som aabenbart ikke findes ved disse Færgesteder, er overflødige, ligesom man gerne vil vide lidt om, hvorledes det gaar med tidligere paaklagede Mangler med Hensyn til Agtersæder i Baadene, Aarer og Stager samt Færgernes Tjæring.

Efter en venlig Paamindelse 16. November kommer der endelig 24. Januar 1834 en Betænkning fra Amtet, der ikke har forvekslet Broer med Vaser. Broerne er som tidligere beskrevet, og Sporene af de saa meget omtalte Vaser er saa udviskede, at de egentlig ikke eksisterer mere. Om Ind- og Udskibningen hedder det, at den er særdeles ubekvem, ja, endda farlig, hvad der tydeligt bevises deraf, at mange bogstaveligt talt gaar i en stor Bue uden om Færgestedet, en Omvej paa ca. 6 Mil, hvad mange foretrak frem for at udsætte sig for ved Ankomsten til Færgestedet ikke at blive færget over, hvad der ofte skete, især med Hestekøretøjer, der maatte køre ud i Vandet til Baaden.

Under disse fortvivlede Forhold er det klart, at Færgefarten kun kan være ubetydelig, men da der ikke er andre ordentlige Færgesteder ved Randers Fjord, mener Amtet, der bør gøres noget, og til den Ende har man ladet Vejingeniør Peter Abraham Ferslev i Randers tage disse Færgesteder i Øjesyn. Resultatet af Ferslevs Besøg bliver et Forslag gaaende ud paa, at man, saafremt der intet maa kostes paa Landingsstederne, skal anbringe en Bro forsynet med en Kastebro saa lav, at Færgerne ved Højvande kan flyde

over dem, men dog saaledes, at den ved Lavvande kunde benyttes som Landingssted, hvad der vil koste 461 Rd. og 64 Sk.

Ferslev har ligeledes foreslaet at opføre en Slags Vase, een paa hver Side, af Sand og Grus, som ved aarligt Eftersyn formodentlig vil holde, selv om Stormvejr nok kunde beskadige den. Omkostningerne hermed mener Amtet kunde udredes af Befordringsvæsenets Fond og Amtets Repartitionsfond med henholdsvis $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$. Da Ejeren tidligere har vægret sig ved at betale noget, har han heller ikke Krav paa at høste Fordel af de paatænkte Forbedringer, og da han efter Amtets Opfattelse ingen Færgeret har, maa det anses for bedst ved Auktion at bortforpagte Færgeretten, i hvilket Tilfælde der formentlig maatte afkøbes Stenalts Ejer 2 Huse m. v., men den Pris, han forlanger for disse, anser Amtet for at være for høj.

I Generalpostdirektionen er man dog ikke enig med Amtet i dets Syn paa Færgeretten, idet man henviser til det under 4. Marts 1740 meddelte Privilegium til Stenalts daværende Ejer. Naar han har Eneret, maa der ogsaa paa hvile ham visse Forpligtelser med Hensyn til Vedligeholdelse, og det offentlige maa da holde sig til ham, og han kan ikke, som sket er, henvise til Fæsteren.

Dersom Færgestedet er uden Privilegium, maa det offentlige være berettiget til at fordrø Afstaaelse af den fornødne Grund mod en rimelig Godtgørelse, og Ejers Paa-stand om fri Overfart for sig og sine Fæstere maa bortfalde.

Forudsat at der ingen Færgeret eksisterer, og nogen anden vil paatage sig Oprettelse og Vedligeholdelse af en ordentlig Færgeindretning, synes der omvendt at være nogen Grund til, at Stenalts Ejer ofrer noget paa Færgestedet for at sikre sine Fæstere fri Overfart og Udskibning, som han efter Sigende skal være forpligtet til, uden

at han skal være nødsaget til alene at vedligeholde en Færgeindretning, der som upriviligeret vil blive udelukket fra at besørge den øvrige Transport og faa de dermed forbundne Indtægter.

Amtet svarer tilbage 8. April efter at have haft Forbindelse med Etatsraad Nyegaard, at Færgerettigheden kun er personlig, og at den nuværende Ejer, som ikke har ansøgt om Fornyelse af Bevillingen, vel ikke er pligtig til at udrede Udgifterne til Færgestedets Forbedring, men paa den anden Side heller ikke kan forbeholde sig og sine Fæstebønder nogen Rettigheder frem for andre, og formentlig kan hans Overdragelse af Færgerettighederne ikke respekteres. Dersom Landingsstederne skal istandsættes for offentlig Regning, foreslaar Amtet at overtale Randers Havnekommission, Skipperlauget eller andre til at overtage Færgeriet.

Postvæsenets Færgekonsulent, Kanal-, Havne- og Fyrinspektør C. A. Leth, der ogsaa har været ved Færgestedet, indsender 19. Februar 1835 et Forslag, der i nogen Grad afviger fra Ferslevs, ogsaa hvad angaar Bekostningen. Gangbroerne finder han maadelige, hvorimod han ingenlunde finder Ind- og Udskibningen ubekvem; denne foregaar simpelthen ved, at man lader Færgen gaa lige ind til Strandbredden, hvor man krænger den over, saa f. Eks. Heste kan trækkes ombord, hvad der kan foregaa meget hurtigt, og det er langt bedre end at bruge Kastebroer. Foruden Færgen findes der to Baade, der som Regel kan lægge til ved Broerne. Med Hensyn til Vaser foreslaar Leth disse bygget af Faskiner med Fyld af Ler og Smaasten, da Grundens uheldige Beskaffenhed (for blød) synes at lægge uoverkommelige Hindringer i Vejen for Anlæggelse af solide Brovaser af Pæleværk. Arbejdet har Amtet ment at kunne paalægge Beboerne i de nærmeste Sogne, og Ud-

gifterne antages at blive 1650 Rd. for 16.000 Faskiner og til en Opsynsmand under Arbejdets Udførelse.

Leths Forslag overlades Amtmand Lorentz, der finder det for dyrt og anbefaler Ferslevs, der kan bringes til Udførelse for 976 Rd. og 48 Sk., der kan deles lige mellem Repartitionsfonden og Befordringsvæsenets Fond. Kørsel og manuelt Arbejde kan passende paalægges de vejarbejdspligtige Beboere.

En Fæstegaardsmand i Voer, Christen Nielsen Revsbeck, der har købt en Eng, der støder op til Fjorden, har indgivet Ansøgning om Privilegium paa Færgefarten, og han har tillige tilbudt paa egen Bekostning at anskaffe og vedligeholde det fornødne Færgemateriel samt at vedligeholde Vaserne og endda svare 40 Rd. aarlig af Færgefarten, alt paa Betingelse af, at det offentlige istandsætter Vaserne, at Anlægget paa Mellerupsiden sker paa et andet Sted, som ligger lige over for Voer, hvor Grunden er bedre, at Vaserne kun maa benyttes af Færgævæsenet, der bliver eneberettiget til Ind- og Udlosning, hvorfor der maa gives en passende Betaling. Endelig ønskes Taxten forhøjet, i det mindste ikke nedsat.

Dette Tilbud fra Revsbeck anbefales 31. December 1835 af Amtmanden, der dog kun ønsker Privilegiet udfærdiget som gældende indtil videre, og Afgiften, der ønskes tildelt Repartitionsfonden, kunde passende være gældende i 10 Aar og endelig maatte dette Privilegium ikke lægge Hindringer i Vejen for Færgefarten ved Udbyhøj. Ansøgeren har tillige betinget sig Fritagelse for at holde Folk ved Mellerup mod iøvrigt at iagttage det fornødne til de Rejsendes hurtige Befordring.

Herefter vandrer Sagen tilbage til Kaptajn Leth, der i sit Svar 26. Juni 1836 gør opmærksom paa, at der i hans Forslag tillige er gjort Regning paa Brohoveder indhegnede

med Faskiner som det øvrige. Vel vil hans Forslag blive dyrere end Ferslevs, men han gør i denne Forbindelse opmærksom paa, at de af ham projekterede Vaser skal naa ud til 4 Fod Vand, hvorimod Ferslev kun regner med 3 Fod Vand ved daglig Vandstand, hvorved der kun behøves den halve Længde, og i denne ret væsentlige Forskel maa man søge Grunden til Prisforskellen.

Angaaende den af Ferslev tilraadete Bygningsmaade med stensatte Vaser og indplankede og opfyldte Brohoveder gør Leth opmærksom paa, at disse ikke vil kunne staa sig paa den bløde Bund. Vel vil Vasebroer ved Voer og Mellerup i de fleste Tilfælde gøre Fyldest ved kun at naa ud til 3 Fod Vand, som de af Ferslev foreslaaede, men disse bør i det mindste gives et dobbelt Underlag af Faskiner, hvortil der under alle Omstændigheder maa regnes med en Udgift paa ca. 1000 Rd.

Dette var altsaa Kaptajn Leths uforgribelige Mening om Tingene, og 9. December s. A. indrømmer Amtmand Lorentz, at Arbejdet udført som af Leth foreslaaet næppe bliver dyrere end efter Ferslevs Plan, men han finder imidlertid ikke tilstrækkelig Anledning til at fravige sin tidligere ytrede Mening, at Arbejdet hensigtsmæssigst og bedst lader sig udføre efter Ferslevs Forslag, og de efter dette nødvendige store Sten kan sikkert uden Vanskelighed og tilmed uden Betaling skaffes i Nærheden, ligesom Amtet i hvert Fald finder det rigtigst ikke at bygge Vaserne længere ud end til 3 Fods Dybde.

Medens ovenomtalte hede Diskussion fandt Sted, benyttede Generalpostdirektionen Lejligheden til at udbede sig Kammeradvokat Schacks Mening om Privilegiet til Stenalts Ejer.

Denne svarer tilbage, 20. Juni 1836, at det i sin Tid erhvervede Privilegium maa anses for at være givet til

Personen, og at Nyegaard, som ikke har villet forny Privilegiet, som Følge heraf maa være uberettiget til at foretage nogen som helst Disposition over Færgerettighederne, saasnt det offentlige, i dette Tilfælde Transport- og Befordringsvæsenet, vil tage sig af Færgeriet, hvorimod han indtil den Tid ikke kan nægtes Ret til at fæste de to Færgesteder bort, til hvem han vil med Tilladelse til at overføre Personer og Gods.

Den fornødne Indskrænkning maa Generalpostdirektionen være berettiget til at foretage mod en rimelig Godtgørelse, hvorimod Kammeradvokaten finder det tvivlsomt, hvorvidt de allerede indrettede Færgebroer kan tages i Besiddelse af det offentlige, hvorfor han tilraader Forhandling med Nyegaard om Overtagelse af de bestaaende Færgeindretninger.

Denne Kammeradvokatens Mening meddeles Amtmanden 24. Januar 1837 med Bemærkning om, at man vil give 500 Rd. een Gang for alle til omtalte Vaseanlæg, samt at man vil tage Revsbecks Ansøgning under Overvejelse.

Efter den megen Snakken frem og tilbage fulgte desværre ingen Handling. 29. August 1837 meddeler Amtet, at der intet er foretaget paa Grund af Vejingeniør Ferslevs Død (han døde 5. Juni 1837 i Randers), og den nye Vejopsynsman er først ansat 22. August. 30. December 1838 kan Amtet meddele at Sagen atter er sat i Bevægelse, og at Arbejdet vil blive udført næste Aar, hvad der dog heller ikke blev noget af.

6. April 1840 meddeler Amtet, at Sagen har været forelagt Rentekammeret, der lod Ingeniørkorpset foretage en Undersøgelse og afgive en Betænkning, hvori der gjordes en Del Indvendinger. Man har faaet forelagt et Tilbud paa Arbejdet, som loves en Levetid paa 10 Aar, og til fornøden Sikkerhed vil $\frac{1}{3}$ af Beløbet blive staaende. Samtlige Udgifter vil blive

2394 Rd. og 64 Sk., og da der af Randers Havnekasse kun er tilbudt 200 Rd., bliver der tilbage 2194 Rd. og 64 Sk., hvoraf Halvdelen bør bæres af Befordringsvæsenets Fond. Da der kun er lovet 500 Rd., mangler der altsaa 597 Rd. 32 Sk.

Endelig i 1842 lykkes det at faa Arbejdet fuldført. 25. Juni meddeler Amtet, at Ingeniørkorpset har fuldført Arbejdet, og man ønsker nu gerne de 500 Rd. udbetalt til Amtets Repartitionsfond, der ialt har punget ud med 3855 Rd. og 61 Sk. Samtidig ønsker man gerne bestemt, hvorledes Færgefarten skal ordnes, og hvorledes Fartøjerne skal være. Amtet finder det bedst at bortforpagte Færgeriet paa 10 Aar til højstbydende.

Det færdige Anlæg synes af Kaptajn Leth, der dog i sin Indberetning ikke kommer ind paa selve Byggearbejderne, men han kritiserer Færgerne, der dels er for lave og dels for smalle (kun $4\frac{1}{4}$ Alen i Bredden), saa Vognhjulene maa hænge udover Rælingen.

Iøvrigt foreslaar Leth, at Færgeriet overdrages til een Mand, og at der bygges en Færgegaard paa hver Side. Af Færger foreslaas anskaffet to nye, der vil koste 420 og 380 Rd., samt to Rojoller til 60—80 Rd. pr. Stk. Af Færgekarle maa der holdes 4 til Stadighed. Hvorledes det iøvrigt skal arrangeres, maa overlades til Amtet, men Leth anser det dog for nødvendigt, at Generalpostdirektionen giver yderligere Tilsagn om Pengemidler.

I September inspiceredes Færgestederne af selveste Generalpostdirektør S. Danneskjold Samsøe, der er alt andet end tilfreds med Arbejdet¹. Vaserne finder han mindre solide, og Slæbestederne er for skraatliggende for Heste og Vogne, og han finder aldeles ingen Grund til at

¹ Se »Fra Randers Amt« 1947, Side 82.

bevilge mere end de 500 Rd., hvilket meddeles Amtet med Bemyndigelse til selv at træffe Foranstaltning til Bestridelse af Færgeriet som af Kaptajn Leth forelaet, men den ene nye Færge maa kunne rumme 2 Vogne tværskibs og fire Heste, og den anden maa kunne tage 1 Vogn og 2—3 Heste.

Der hengaar nu saa lang Tid som til 11. November 1843, før Amtet bortforpagter Færgeriet til førømtalte Revsbeck for 10 Aar mod en aarlig Afgift af 20 Rd. Sølv. Den med ham udfærdigede Kontrakt findes dog ikke ganske i Orden, da man har tilsagt Færgemanden Eneret uden Forbehold, men en saadan kan ikke gives til andre end Færgemændene ved de privilegerede Færgesteder. Taxten af 18. September 1819 er ophørt at gælde ved Revsbecks Overtagelse, men man vil dog sørge for, at han faar kongelig Bevilling, der udfærdiges paa de af Generalpostdirektionen førømtalte Vilkaar mod en Afgift af 4 Rd. til Transport- og Befordringsvæsenets Fond. Grænsen for Færgeriet sættes til $\frac{1}{2}$ Mil paa hver Side.

Bevillingen udfærdiges 13. Juli 1844 og sendes sammen med følgende Taxt af 6. Juli 1844:

	Sommer		Vinter	
	Mk.	Sk.	Mk.	Sk.
Karet eller Chaise med 6 Heste	3		4	
— — — — 4 —	2		2	11
— — — — 2 —	1	8	2	
Post- eller Arbejdsvogn med Læs og 2 Heste	1		1	5
Hest		8		11
Kvæghoved		6		8
Ledig Person		4		6
Tømmerladning	2		2	11
Korn pr. Tønde		2		3

	Sommer		Vinter	
	Mk.	Sk.	Mk.	Sk.
Færgemanden er ikke pligtig til at lade den store Færge gaa over, med mindre Fragten mindst er	1	8	1	14
Ej heller anden Færge for mindre Fragt end	1		1	5
Eller Baaden for mindre end		8		11

Sommertiden er fra 1. April til 1. Oktober.

Efter de mange og lange Forberedelser og den ikke ringe Bekostning overtog Chr. Revsbeck Færgeriet. Selv boede han i Voer, hvor han 1845 holdt 2 Færgekarle, medens Mellerup Færgehus beboedes af Christen Jensen Bang og een Karl.

Man maatte nu forvente, at det hele kom til at foregaa til de Rejsendes Tilfredshed, men desværre meldte Skuffelserne sig snart.

22. Januar 1847 klager flere Beboere i Rougsø Herred bl. a. over for lang Ventetid, ligesom der fandtes en Del at udsætte paa de to af Færgekarlene. Amtet beordres til alvorligst at indskærpe Færgemanden hans Pligter og fremtidig ufravigelig at lade den paa modsat Side liggende Færge straks afgaa, naar der gaves Signal, samt at afskedige de to Færgekarle og anskaffe andre, hvis Søvantehed tilstrækkeligt kunde bevisliggøres.

Samtidig sendes Kaptajn Leth op for at se paa Færger og Færgesteder. Desværre er ingen af Delene i Orden. De to Færger maa nødvendigvis forhøjes med 6 Tommer. Til Brug under Overfarten vil et Tæppe eller en Hynde være at anskaffe. Signalerne var maadeligt vedligeholdte og ufuldstændige og maa straks bringes i Orden. Med Brohoveder og Dæmninger var det heller ikke helt godt, de var nærmest betegnet forfaldne. Ved Mellerup fandtes

Dæmningen saa lav, at den ofte stod under Vand. En Op- mudring var foretaget meget uhensigtsmæssigt, idet Op- lægningen paa Mellerupsiden var sket saaledes, at Søen efterhaanden tog Mudderet tilbage og sandsynligvis bragte det tilbage til det Sted, hvorfra det var taget.

Forholdene ved Færgestederne blev ikke bedre, saa længe Revsbeck stod for Færgeriet; 1850 klagede Kromand Jacobsen i Mellerup over, at Færgefolkene (der var hele fire ved Voer) flere Gange daglig er fraværende og benyt- tes i Revsbecks private Tjeneste. Kromanden har indsendt sin Klage direkte til Generalpostdirektionen, maaske fordi Færgestedets Dagbog ikke var at finde. Bogen, der jo ogsaa var Ankeprotokol, kom dog ved Hjælp af en Bøde paa 5 Rd. atter tilsyne.

Inden Revsbeck 1. November 1854 forlader Færgeriet, har han endnu et Sammenstød med Kromand Jacobsen, der har tilladt sig at benytte Brohovederne til Aflægning af Grus og Sand, hvad der dog forbydes ham. Desværre er der ogsaa Sand udenfor Brohovederne tilligemed en Del Mudder, der forhindrede Færgerne i at lægge til, hvorfor Amtet lovede en Op mudring.

Før Revsbecks Fratræden som Færgeforpagter er Amtet villig til at overlade Postvæsenet Færgestederne, men Til- budet afslaaes efter Henstilling fra Politiinspektør Zart- mann, og i Stedet for bortforpagtes det fra 1. November 1854 til Købmand Laurits Schou i Randers, der dog kort efter overlod det til Skibskaptajn Holmer, der ligeledes for- pagtede Mellerup Kro.

I Forpagtningskontrakten gives der Færgemanden ude- lukkende Ret til Færgefart over Randers Fjord mellem Voer og Mellerup samt en Mil paa hver Side, dog Fæрге- farten ved Uggelhuse undtagen. Til Gengæld er det hans Pligt til enhver Tid at besøge Overfarten ved Hjælp af de

befalede Redskaber og Folk, expedere de Rejsende saa hurtigt som muligt og omgaas vel med dem og deres Gods.

Holmer har ikke været længe ved Færgeriet, før han giver sin Utilfredshed med Taxten Luft i en Ansøgning af 26. Juli 1855 om at faa den ændret. Amtet anbefaler under Henvisning til de særlige Forhold ved dette Færgested. Aabent, som det ligger for nordlige Vinde, kan det ofte indtræffe, at Maanederne April, August og September kan være lige saa vanskelige for Overfarten som Oktober og November, og da Fjorden, saa snart Vinteren kommer med nogen Kraft, tilfryses saaledes at Færgefolkenes Bistand kun benyttes lidt, vil Færgeriet vanskeligt oprettholdes, naar ikke Betalingen i Sommermaanederne sættes nogenlunde rundelig.

Holmers Forlangende findes rimeligt, og fra 18. Oktober 1856 ansættes følgende Taxt, der i Modsætning til Taxten af 1844 er ens baade Sommer og Vinter og langt mere detailleret:

- I. Naar et helt Fartøj fragtes af enkelt Mand eller Selskab:
1. For en Færge	48 Sk.
2. For en Baad	24 -

Færgemanden er pligtig til for denne Betaling at overføre saa meget for Befragteren, som Fartøjet med Bekvemmelighed kan rumme.

Naar nogen eller noget andet forlanges overført med et allerede af en anden fragtet Fartøj, skal der erlægges den nedenfor under II fastsatte Betaling, der tilfalder Færgemanden udenfor den for hele Fartøjet erlagte Fragt. Derimod kan Befragteren nægte, at noget for andre overføres med det af ham fragtede Fartøj, for saa vidt det ikke er Personer, til hvilke der er rummelig Plads.

II. Naar Overførsel forlanges for stykvis Betaling eller med et af en anden fragtet Fartøj:

1. For en Person og saa meget, han holder i Haanden, samt Rejsetøj 8 Sk.
For et Barn fra 2 til 12 Aar, begge indbegrebne, betales kun det halve af det, som ellers skulde betales, og for Børn under to Aar betales intet.
2. For en Hest eller et Kvæghoved 10 -
For et Svin eller Føl 8 -
For en Kalv, et Faar, et Lam eller en Gris 4 -
For medfølgende Personer betales særskilt.
3. For en lukket Rejsevogn med tilhørende Personer, Rejsetøj og tvende Heste 40 -
For en aaben Rejse- eller Fragtvogn med tilhørende Personer, Rejsetøj og tvende Heste, dog højst 5 Personer 32 -
For en dito og een Hest 24 -
Bliver 2 eller flere Befordringer samtidig overførte, erlægges 8 Sk. mindst for hver.
4. For lukket Rejsevogn med tilhørende Rejsetøj uden Heste 16 -
For en aaben dito 12 -
For en læsset Arbejdsvogn uden Heste 12 -
For en tom dito 8 -
5. For Flyttegods, Korn, Tømmer og andre Varer, som overføres uden medfølgende Vogn, for saa meget som for et almindeligt Bondelæs 16 -
For mindre og større Dele i Forhold hertil. Færgemanden er ej pligtig til at lade Færgen gaa over, med mindre Fragten i det hele er 24 -
eller for Baaden mindre end 12 -

Færgefolkene skal være pligtige til at hjælpe til ved Vognenes, Godsets og Kreaturerens Ind- og Udslibning og maa ikke forlange Drikkepenge, medmindre deres Tjeneste benyttes af de Rejsende til deres Tøjs eller Godsens Befordring til og fra Landingsstedet.

Færgemanden maa ej under Mulkt af 2—4 Rd. til Stedets Fattigkasse kræve eller oppebære højere Overfartspenge end ovenfor fastsat, ej heller maa han under samme Straf fordre Betaling af dem, som til fri Overfart er berettigede eller rejser i Amtets Ærinde.

Paa samme Tid er man i Generaldirektoratet opsat paa at blive klar over, hvem der i Grunden ejer Færgestedet, og paa Forespørgsel herom svarer Amtet 1. Juli 1856, at Stenalts Ejer allerede 1842 opgav Færgeretten, og da Amtet har ofret betydelige Summer paa Færgestedet, anser det sig for den virkelige Ejer, hvilket Synspunkt bekræftes ved kongelig Resolution af 6. December 1858.

Kaptajn Holmers Tid som Færgemand blev ikke lang. Allerede 1857 forhandler Amtet om Færgerettens Overdragelse til Købmand R. Seiersen i Randers, der har købt Mellerup Kro og opført et nyt Krosted ved Voer Brohoved paa Amtets Grund med Pligt til, naar hans Færgeret ophører, at overlade Amtet Bygningen efter Vurdering. Da Seiersen efter at have etableret sin Fader, O. Seiersen, ved Kro og Færge 1. November 1857, gjorde Opbud, kunde Sagen ikke endelig ordnes. Ved Skiftet indrømmedes det, at Etablissementet ved Voer og Mellerup var Boet uvedkommende, og Amtet overdrog da Færgeretten til R. Seiersen tilligemed Retten til at opkræve Bropenge og Pladsleje ved Voer for 10 Aar.

Ved Udløbet af Seiersens Forpagtningstid var ogsaa Amtets Tid som Færgejer forbi, idet Brohovedet ved Voer

og den dermed forbundne Færge- og Kroholdsret efter Indenrigsministeriets Approbation overdroges Randers Havnevæsen, der jo stadig er Ejer af Færgeriet. (Om dette se »Fra Randers Amt« 1947, Side 112—13).

Anders Sørensen.

KILDER:

Dronningborg Lens Regnskaber og Jordebøger.

Dronningborg Amts Extraskattemandtaller.

Aarhus og Ribe Stifters Skødebog B.

Generalpostdirektionens Sekretariats Journaler og Brevbøger
1808—48.

Randers Amts Færgesager 1840—72.

DA PRÆSTEN I VOER KOM I SKÆNDERI MED FÆRGEMANDEN I MELLERUP

Af Aage Brask

Det kan maaske være af Interesse i Forbindelse med den foran trykte Artikel om Færgeriet mellem Voer og Mellerup at faa en Beskrivelse af et Optrin i Mellerup for henved 250 Aar siden mellem den daværende Sognepræst i Voer Hr. Jens Brasch eller Brask og den i Artiklen omtalte Færgemand Søren Jensen.

Ifølge en af Christen Jensen i Mellerup den 11. Maj 1706 paa Støvring-Nørhald Herreders Ting afgivet Vidneforklaring kom Hr. Jens den 12. April s. A. sildigt om Aftenen til Søren Jensen og begærede at blive sat over Fjorden med Heste og Vogn. Færgemanden bad ham køre ud mod Færgen, der ogsaa lagde til ved Vognen, men da Søren Jensen lavede Spektakel ved at lægge sine Aarer ned, udbrød Præsten: »Om mine Heste havde været gale, da kunde de haft løbet Fanden i Vold.« Hertil svarede Søren: »Derfor haver I Kusk at passe dem« og »gav Præsten saa Færgemanden andre Ord og knurrede paa ham og sagde, han skulde lære ham at tage Kobbelerne af sine Heste og skaffe dem ind, og sagde, at det var Færgemandens Børdt (Pligt) at staa af Færgen og skaffe Præstens Heste ind i Færgen.« Søren vægrede sig ikke ved at overføre Hr. Jens

med Heste og Vogn, men han bad om, at hans Kusk maatte tage Kobbelerne af Hestene og hjælpe til. »Da svor Præsten en stor Ed og sagde, Nej, skulde Kusken ikke, det er din Børdt, at du staar ud og tager dem af.« Færgemanden spurgte nu Hr. Jens flere Gange ad, om han vilde over Fjorden, »da svor Præsten, om Gud vilde han ikke, og derefter lagde Færgemanden Færgen hen til Pælen igen.« Færgemanden og Vidnet gik saa hjem, og Præsten kørte op til Mellerup By og laa der om Natten, »og var synt, at han var noget drukken.«

Min fjerne Slægtning, der ikke synes at have opført sig videre præsteligt, kom saaledes ikke over Fjorden den Aften.

Aage Brask.

STØRRE ARBEJDER VED RANDERS AMTS KIRKER

Nørrehald, Gjerlev og Onsild Herreders Provsti
ved provst J. Exner, Hald

Svenstrup Kirke. Restaureringsarbejdet, der var omtalt i sidste årgang af årbogen, er nu tilendebragt. Foruden de tidligere nævnte arbejder er der endvidere opmuret et smukt, nyt alterbord. Et i sin tid udvidet og grimt vindu i skibets nordside er desuden blevet ombygget og ført tilbage til sin oprindelige romanske skikkelse. Det samlede restaureringsarbejde, der er forestået af arkitekt Edv. Thomsen, Randers, har kostet i alt ca. 64.000 kr.

Linde Kirke. I løbet af foråret 1954 tænkes prædikestolen restaureret og panelet omkring den opmurede, interessante sokkel, som prædikestolen hviler på, fjernet. Hele stoleværket tænkes ligeledes omstufferet.

Tvede Kirke. En hovedstandsættelse af kirken forestår, men planerne er endnu ikke udarbejdede.

Udbyneder Kirke. En omfattende renselse og restaurering af de tilsodede kalkmalerier er påbegyndt.

Støvring og Galten Herreders Provsti
ved provst, mag. art. Vagn Riisager, Harridslev

Gimming Kirke. Da Gimming Kirkes klokke i 1945 skulle omhænges, blev daværende kgl. bygningsinspektør

Packness opmærksom på, at der på kirkeloftet lå »et gammelt renaissancealter«. Udenfor sagen gjorde han opmærksom på dette og på, at det på sit nuværende sted ville blive ødelagt, hvorfor han anbefalede at lade det gøre i stand og overdrage det til Skibsted kirke i Himmerland. Det viste sig imidlertid, at hvad arkitekt Packness i det dårlige lys paa loftet havde antaget for en renaissancetavle, var det oprindelige midterbillede fra 1807 til den tavle, der nu står i kirken, overmalet med brun egetræsmaling og med en Bloch-kopi som midterbillede. Det blev da efter en del korrespondance vedtaget, at det oprindelige alterbillede — et nadverbillede, malet af en lokal Randers-maler i »renaissancesstil« — skulle fremdrages. Dette arbejde overdroges til kirkemaler Madsen, Aalborg, og er nu omsider fuldført med et meget smukt resultat.

Lem Kirke: Lem Kirke ejer en sjælden og køn lille gotisk altertavle, der ikke bliver mindre sjælden, fordi der indvendig på tavlens låger er malet to figurer — Moses og Aron — i fantasidragter fra o. 1700 eller så. Den restaureredes af Nationalmuseet for en årrække siden, men var nu ved at gå til; især var fløjbillederne medtagne. Nu har tavlen været ovre på Nationalmuseet og er atter blevet restaureret.

Morsomt er det at sammenligne de to restaureringer og de idéer, der ligger bag: Medens man i sin tid frejdigt »restaurerede tilbage«, idet man satte løvslyng ind i resterne af de gotiske baldakiner og satte de farver og det guld på, som man kunne tænke havde været der, har man nu ganske resigneret. Al den tidligere restaurering er sporløst fjernet; figurerne står med de desværre yderst sparsomme farverester fra den oprindelige staffering, og ellers får det gamle egetræ lov at stå nøgent, hvor farven er slidt af. Baldakinen er restaureret således, at man tydeligt kan se, det er moderne erstatning for noget savnet, idet ingen stilefterlig-

ning er forsøgt, kun en tilpasning til helheden. Fløj-billederne er på samme måde kun rensede og konserverede. Tavlen er nu meget smuk, et fint lille kunstværk med den mærkelige kontrast mellem det gotiske midterfelt og de to romantisk-klassiske figurbilleder på fløjene.

Restaureringen er udført af konservator Termansen i samråd med museumsinspektør, dr. Norn.

Voldum Kirke: Der er indlagt elektrisk varme, og det gamle kalorifere er fjernet. Gulvet i koret og midtergangen er omlagt fra en kunst-sandsten eller cement til gule munkesten.

Rougsø og Sønderhald Herreders Provsti

ved sognepræst V. Lomholt-Thomsen, Søby

Som allerede omtalt i sidste årsskrift blev *Øster Alling Kirke* hovedrestaureret i løbet af sommeren og efteråret 1952. Kirken genåbnedes i december, og menigheden kan nu glæde sig over det smukke kirkerum. Den samlede udgift beløb sig til ca. 85.000 kr. Arkitekt: Edv. Thomsen, Randers.

Hovedistandsættelsen af *Auning Kirke* ventes afsluttet i løbet af december; det samme gælder *Vivild Kirke*. Nærmere omtale vil derfor først fremkomme i næste årsskrift

Også *Estruplund Kirke* er for tiden lukket, og hovedistandsættelsen er i fuld gang. På grund af det meget store arbejde med fremdragelsen og istandsættelsen af de mange interessante kalkmalerier, vil kirken først kunne genåbnes om nogle måneder.

I *Voer Kirke*, hvis hovedistandsættelse omtaltes i sidste årsskrift, er nu som alterprydelse opstillet et krucifiks af egetræ, udført af billedhuggeren Ejgil Vedel Schmidt, København. Nationalmuseet anbefalede varmt dette forslag, fordi det i høj grad bidrager til at forskønne det smukt proportionerede korrumb.

Endelig kan nævnes, at et forslag til istandsættelse af *Høring Kirkes* inventar ventes indsendt i løbet af kort tid. Arkitekt Edv. Thomsen, Randers, vil også komme til at forestå dette arbejde.

Djurs Nørre og Sønder Herreders Provsti

ved provst H. K. Hein, Grenaa

På *Rosmus Kirkegård* opførtes 1952—53 et lighus efter tegning af arkitekt A. V. Ravn, Grenaa. Udgift ca. 11.000 kr.

Efter samme arkitekts tegning opførtes samtidig et lighus på *Ørum Kirkegård* med en bekostning af ca. 10.000 kr.

I foråret 1953 foretoges en stor istandsættelse af *Lyngby Kirkes* tårn med partiel ommuring af gavlene og skalmuring af nogle partier. Arbejdet lededes af arkitekt A. V. Ravn.

I juni 1953 blev den tidligere i Vor Frelzers Kirke i Horsens værende altertavle opstillet i *Fuglslev Kirke*. Maleriet er en kopi af Luplau-Janssen efter Carl Blochs »Christus Consolator«. Rammen er i 1936 tegnet af arkitekt Norn, Horsens.

Grenaa Kirke anskaffede i juni 1953 en messehagel, udført i grøn silke med et gyldent gaffelkors med medaillon og tegnet af malerinden, frk. Ernestine Nyrop. Udgift: 1400 kr.

Homaa Kirkes knæfaldsgitter fra 1702 blev i sommeren 1953 restaureret af konservator N. J. Termansen med afdækning af den oprindelige staffering.

En omfattende restaurering af *Gjerrild Kirke* afsluttes i efteråret 1953, efter at kirken har været lukket i 19 måneder. Planerne er udarbejdet af afdøde arkitekt E. Packness, og arbejdet er videreført under ledelse af arkitekt Andreas Dall, Aarhus. Kirkens murværk er istandsat ud- og indvendig, gulvet sænket og elektrisk opvarmning etableret.

Ved genåbning af nogle vinduer og tilmuring af korets nordvindue er belysningen forbedret. Blytaget er omlagt af blystøber Hermansen, Pandrup. Nogle i 1908 i skibets hvælv afdækkede kalkmalerier er rensat og udbedret; i to af vestfagets kapper, som i 1908 atter blev overkalket, er billederne påny fremdraget, alt under ledelse af konservator Egmont Lind. Inventaret er omplaceret. Stoleværket er omdannet, og prædikestolen er flyttet til nordvæggen med ny trappe, panel og underbygning, ligesom døbefonten har fået anden plads. Prædikestol og fontehimmel er ny-stafferet under ledelse af kunstmaler Mogens Jørgensen. Altertavlen og nogle epitafier er endnu ikke istandsat, men forventes at blive behandlet i sommeren 1954. Kirkegården, som stort set ikke er blevet benyttet siden 1880'erne, er reguleret og ændret til nyt brug, så at gravene samles i gravgårde i udkanten ved de omsatte diger, medens kirkebygningen vil komme til at ligge frit på en stor græsflade (som skal slås med le). Disse arbejder er ledet af havearkitekt Sven Hansen, Gentofte. Den samlede bekostning vil andrage ca. 150.000 kr., hvilket beløb dog må ventes overskredet.

I sommeren 1953 er påbegyndt større istandsættelser af *Hammelev Kirke* og *Rimsø Kirke*, men disse kan først forventes at blive afsluttet i sommeren 1954.

FRA RANDERS MUSEUMS ARBEJDSMARK

Det forløbne arbejdsår har på Randers Museum været et godt normal-år. Til samlingerne har vi fået adskillige gode stykker, men dog intet helt i topklassen. Museet har foretaget en del sæson-prægede nødgravninger, og ligeledes må det nævnes, at Randers Museum i de sidste år har indledet et nøjere samarbejde med de øvrige museer i amtet, og at man i samarbejde med Randers Amts historiske Samfund har søgt at udbygge den allerede eksisterende tillidsmandsordning.

Det ligger den arbejdende kreds omkring museet stærkt på sinde at nå frem til hidtil ukendte historiske minder af enhver art, inden de går til grunde, og det vil altid være vor opgave at gøre det historiske museum i Randers til et levende led i byens kulturliv. Derfor ønsker vi at komme i forbindelse med historisk interesserede på land og i by.

Her skal nævnes to ting, som i den nærmeste fremtid bør tages op til alvorlig overvejelse:

Besættelsens historie i Randers amt må skrives inden alt for længe — i hvert fald skal det erindrede materiale samles ind, inden det er for sent. Det var faktisk i sidste øjeblik, museet fik iværksat indsamlingen af modstandsbevægelsens mere konkrete minder.

For det andet ligger museet inde med den herligste gamle

købmandsbod samt en del inventar fra Udbyhøj. Den er gemt bort på Helligåndshusets loft og står der til ingen nytte; men den venter på at blive stillet op. Inden alt for længe må Randers Museum have skaffet plads til den. Intet kan være så hyggeligt, som at dumpe inden for på det sandstrøede gulv. En sprød klang fra dørklokken varskoer — jeg havde nær sagt kro-far; for på disken staar brændevinsdunken, og her er vi ikke smålige, når det gælder en dram. En liflig krydret duft fylder rummet, — ja, her er anelser om en svunden tid i købmandsgården — nu kun en saga blott.

Men lad os prøve at genskabe et hjørne af købmandsgården. Man skulle tage meget fejl, om der ikke på lofterne over vore gamle købmandsgårde lå upåagtede ting, der kunne bringe liv og virkelighed ind i den bod, der endnu ligger og samler støv på Helligåndshusets loft.

Efter forhandling mellem bestyrelsesmedlemmer fra Randers Museums historiske afdeling og repræsentanter for Jysk Arkæologisk Selskab er der i 1953 i Randers oprettet en lokalafdeling af Jysk Arkæologisk Selskab. Til den nye forenings styrelse udpeger Randers museum eet medlem.

I. Forhistorisk tid.

Det er næsten trivielt at skulle meddele, at der igen i år under museets arbejde i marken har vist sig spor efter gravsætninger i ældre romersk jernalder. Imidlertid er det tilfældet, at der igen har vist sig to jernaldergrave, om hvilke der nu skal fortælles.

1. På »Højagergård« i Vindblæs (matr. nr. 2 A, Falslev-Vindblæs, tilhørende gårdejer Jens Velling), fremkom under grusgravning i en lav banke nogle lerkarskår. Gårdejeren sendte straks bud til museet, og en undersøgelse af stedet gav som resultat en velbevaret »østjysk lerkar-

grav«. Graven var omsat med hovedstore sten og dækket af et stentæppe, delvis nedsunket i graven. Gravgodset bestod af 10 u-ornamenterede lerkar af ret almindelig type, rester af to jernknive, hvoraf den ene var anbragt i eller ved en stor »vase« samt spor af en bronze-fibula, der lå i den fedtede jord i bunden af gravens nordre side. Enkelte af gravens lerkar blev optaget hele. De øvrige var sønderbrudt under jordens tryk, men næsten alle har kunnet sættes sammen til hele kar.

2. På »Bakkegaarden« i Gl. Faarup, tilhørende gårdejer Schmidt, fremkom i dette efterår under fjernelse af store sten i marken nogle potteskår. Da museet ankom til stedet, havde gårdens folk allerede paa nænsom måde lagt en smuk, stensat grav fri. Karrene stod endnu urørte i gravens bund. Denne grav fra romersk jernalder var sat af en enkelt række $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ m store sten (Længde: 2,15 m, bredde: 1,15 m og dybde 0,60 m). Stenenes overkant stod et spadestik under jordoverfladen.

Gravgodset bestod af 6—7 lerkar, hvoraf de fire var ornamenterede, og endelig lå i gravens bund rester af en jernkniv.

Desuden har museet foretaget mindre gravninger i følgende tilfælde:

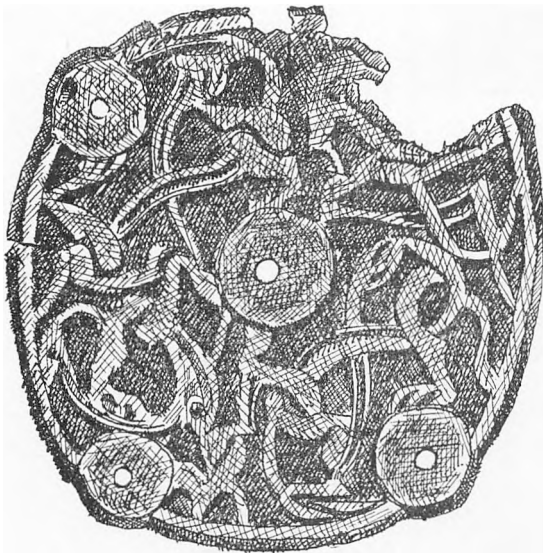
1. På Linde mark (Gdr. Hovgaard, Linde). En overpløjet høj fra keltisk jernalder. Højen havde en fodkrans af sten samt stenlægning centralt og flere steder i højens periferi. Der fandtes intet gravgods.
2. En overpløjet høj er undersøgt hos gdr., sognefoged Skjødt i Hald. Enkelte store sten angav højens omrids. En søgegrøft gennem højen gav intet som helst resultat.
3. Hos fhv. gårdejer, sognerådsformand Jens Greve Jensen, Dalbynder, har museet foretaget prøve-

gravning i en jernalderboplads. Der fremkom en del potteskaar samt regelmæssige stenlægninger. Området er uoverskueligt, og det vil næppe foreløbig kunne undersøges til bunds.

Et bronze-smykke fra vikingetid.

I et par små vers har en nordjysk avispoet moret sig kosteligt over, at man i det sidste år har gjort et særdeles godt fund i Randers Museum. Og det er da heller ikke blot en morsomhed, at der i museerne undertiden gøres virkelig gode fund.

I en montre med talrige sager fra middelalder og renæssance lå upåagtet en flad, ornamenteret smykkeplade — eller hvad det nu kunne være. En dag skulle montren nyordnes, og man studsede over det mærkelige stykke, der

Bronze-smykket fra vikingetid

hverken havde nr. eller data i det hele taget. Det blev fremlagt på et genstandsforsker-møde i Den Gamle By i Århus, og professor, dr. phil. P. V. Glob bemærkede straks, da han så det: »Det er et meget fint stykke. Vikingetid.«

Smykket er her gengivet i naturlig størrelse. Det har brud i det ene hjørne. Den ene side er pudset med skarpe pudsemidler, og det bærer præg af senere at have været anvendt til andre formål end det oprindelige.

Smykkepladens dyreornamentik er enkelte steder noget forvitret, men i sin helhed fremtræder den dog som en net og ganske velbevaret genstand i museets ellers sparsomme samling fra vikingetid.

II. Historisk tid.

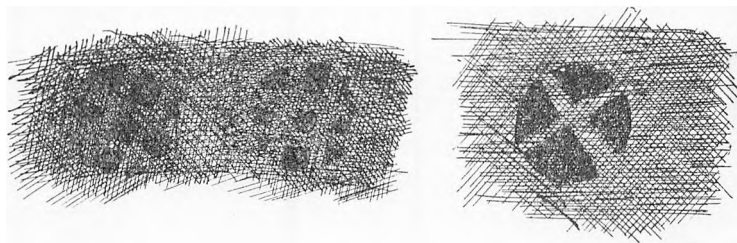
»Kalentegården«.

Under gravning af kælder til Handelsbankens nye ejendom, der kommer til at ligge på den middelalderlige såkaldte »Kalentegård«s grund i Torvegade, har man i den gamle opfyldning gjort adskillige gode fund.

Takket være stor velvilje og agtpågivenhed hos formand Hansen (firmaet Rose-Jensen) er museet kommet i besiddelse af tre meget smukke og hele jydepottekar, en lædersværdskede, bunde og overlæder til fire sko samt en jernnøgle.

Disse tre kar er et virkelig godt og sjældent fund. Det ene kar blev optaget helt og de to andre i skår. Alle kar har dog kunnet sættes sammen, og det tjener finderen til stor ære, at ikke et skår mangler. Alle tre jydepottekar er fremstillet (uden brug af drejeskive) af groft, sandblandet materiale. De to er halvkugleformede med udadbøjet mundingsrand og hviler paa tre tæer, som almindeligt er ved middelalderens kar; det ene bærer stempel (dobbelmærke). Det tredie kar er en fladbundet skål uden tæer med let udadbøjet mundingsrand og vindskæv form. Dette

kar bærer enkelt, korsformet stempel, der nøje svarer til andre pottemagerstempler fremdraget på Kinopalæets grund.

Pottemager stempel-mærker fra »Kalentegården«

Disse jydepotters form og grove, uglittede overflade tyder på østjysk oprindelse (Vorupkar?), og pottemagerstemplerne, der stadig går igen i jordfund fra Randers by, gør pottemagerhåndværket helt nærværende. Man nikker genkendende og er ligesom ved at blive dus med pottemageren.

Sværdskeden af læder er et godt supplement til museets våbensamling. Den ca. 83 cm lange og 4 cm brede skedehalvdel er ret velbevaret. Lige under fæstet er den forsynet med et indridset kors og kan vel dateres til ca. 1400.

Sko-delene af læder består af et stort brudstykke groft overlæder og tre brudstykker af sko-bunde. På den ene sål er tilløb til »snabel«. Skoene er fra den hæleløse tid, ca. 1400.

Jernnøglen, der blev fundet ud for porten ud til Raadhusstræde (Køsters Boghandel), er endnu ikke rensat og konserveret. Bestemmelse af dens alder og brug må foreløbig stå hen.

Kisteplade af tin fra Estruplund Kirke.

Under restaurering af Estruplund Kirke har man ved åbning af grav under kirkens gulv fundet en kisteplade af

tin, som efter istandsættelse har fået sin plads i Helligånds-
huset. Pladen indeholder en opbyggelig gravskrift og et
smukt eftermæle over

CHRISTOPHER MØLLER

Herre til Estruplund

* 1722 † 1787

En lakselyster fundet i Guden-fjorden.

Endelig har der vist sig en lakselyster i den »feede
Laxe-Sted«. Det særdeles velbevarede, fem-tandede lakse-
jern er kommet for dagens lys under opmudring i Guden-
fjorden.

Det var sammen med fyld fra fjorden kørt ud på Krstrup
enge, hvor det blev fundet af konsulent Houmand, Tøjhus-
havevej 6, der nu har skænket det til museet.

Nye folkedragter.

1. Museet har fra forvalter Poul Thomsen, Hobrovej 10,
erhvervet en 100-årig, sort bondekonedragt, som oprindelig
er båret i Dyrby.

Med denne originale klædning fulgte adskillige klæd-
ningsstykker, alle tilvirket af fru Thomsen efter originale
mønstre: Et sort forklæde, et tørklæde, uldsokker, hoved-
tøj og en meget smuk samling kniplinger.

2. Frøken Kirsten Bak Jensen, Randers, har skænket
museet en smuk og alsidig samling klædningsstykker.

Først skal nævnes en velbevaret sort, ulden bondekone-
dragt, båret i Udbyneder i første halvdel af 1800-tallet.

Et sort kjoleliv.

En blommefarvet vest med fløjlsbesætning.

Tre nakkehuer, den ene af brunt fløjls med guldbroderet
nakkestykke.

Et forklæde af blå silke.

Flere stykker kniplingshovedtøj og andre gamle kniplinger.

Et bælte (guldtrækkeri).

Seks hovedtørklæder, lommetørklæder og sløjfer.

Håndværk.

Det gamle håndværk har alt for ringe plads i et lille rum i museets kælder. Det er bogstavelig talt hobet op i dynger, og den besøgende får da heller ikke det fulde udbytte for sin ulejlighed.

Således har det været umuligt — indtil videre — at finde plads til en tællehest (til at snitte træsko på) og de dertil hørende bor og redskaber. Tællehesten er en gave fra Kresten Sørensen, Hadsten Alderdomshjem.

En grevekrone.

På »Gundestrupgaard« i Paderup har museet erhvervet en stor, halvrund sandsten med stærkt udhævet grevekrone i relief.

Stenen har været på gården i ca. 150 år, og den stammer formentlig fra Klavsholm slot. Nu pryder den museums-haven umiddelbart ved indgangen.

Besættelser og Dragonregiment.

Til museets lille »modstandssamling« er atter i år indkommet en del gode sager. Blandt disse er de vigtigste: Et tysk hagekorsflag af anselige dimensioner (190 cm × 325 cm), et par håndskydevåben samt kartotek over den politiløse tids vagtværn.

Herunder kan det også nævnes, at museet har modtaget et par små, men gode og sjældne forøgelse fra krigsperioderne 1848 og 1864.

1. En fodangle (4-pigget jerntumling), som stammer fra Fredericia og har været brugt til at kaste foran fremrykkende rytteri.
2. En feltflaske af glas i læderhylster, som har gjort krigen 1864 med.

Den eneste Dragon, der er tilbage i Randers, er nu færdigmonteret og opstillet. Man har samlet museets få minder om Dragonregimentet i et hjørne af laugs-stuen. De syner ikke saa meget, men med lidt velvilje fra gamle dragoner skulle det være muligt med tiden at indrette en mere fyldig dragon-afdeling.

Notitser om museet.

Om museets indre ny-ordning kun nogle få ord. Nyopstilling i en enkelt stenaldermontre er gennemført, og der vil i det kommende år blive fortsat efter den samme linie.

Museets dragter og andre tekstiler er udsat for kraftigt lys gennem bygningens store vinduer. Dagslyset virker i det lange løb ødelæggende på stofferne, der efterhånden vil smuldre hen.

Egentlig var det rigtigst, om alle gamle stoffer blev anbragt i et rum, hvor der kun fandtes kunstigt lys, men i mangel heraf er der nu for dragtmontrernes store vinduer anbragt lystæt forhæng — en nødforanstaltning, men brugbar.

Ogsaa bymuseet på Helligåndshuset undergår tid efter anden små ændringer. Blandt andet har det nylig erhvervede empire-klapbord af en gammel Randers-mester fået sin plads her.

Ole Warthoe Hansen.

OVERBIBLIOTEKAR CHR. BERTHELSEN

I slutningen af juni måned afgik overbibliotekar Christian Berthelsen ved døden, efter et otium på kun 5 år.

Overbibliotekar Berthelsen havde — udover sit biblioteksarbejde — sin store interesse paa lokalhistoriske områder og gik meget op i de opgaver, der på dette felt blev lagt hen til ham.

På Centralbiblioteket satte denne interesse frugt i oprettelsen af en lokalsamling omfattende bl. a. en stor og smuk samling Blicher- og Pontoppidan-tryk. Hr. Berthelsen var utrættelig i sit arbejde for at supplere og fuldstændiggøre disse samlinger, han kom bl. a. i forbindelse med Henrik Pontoppidan og fik gjort denne så interesseret, at han skænkede sine — naturligvis meget værdifulde — manuskripter til Centralbiblioteket.

Såvel før som under sit otium var hr. Berthelsen optaget af arbejdet i H. S. f. R. A., hvor han beklædte sekretærposten, ligesom han tiltrådte bestyrelsen for Randers museum. Under disse forskellige hverv var hans interesse parret med den viden, han som Randersborger gennem hele sin levetid havde samlet sig om byen og dens historie.

Overbibliotekar Berthelsen hørte ikke til de mennesker, der søger frem i rampelyset, men han vandt sig en smuk plads mellem kolleger og medarbejdere. Her kom hans mange smukke menneskelige egenskaber frem: hans ubestikkelige redelighed, hans venlige forståelse og hans vilje og evne til — der hvor han var den ledende — at lade

(Foto: Fotomax)

enhver udfolde sine evner og sin virketrang til gavn både for arbejdet og for dem, han arbejdede sammen med.

Hr. Bertelsen glemte aldrig »mennesket«, det var det, han byggede på, det var for ham det grundlæggende uden hvilket intet samarbejde, intet arbejde kunne lykkes.

Der var tryghed, der var arbejdsglæde og der var hygge, hvor hr. Berthelsen var, og mange vil mindes ham med glæde og taknemmelighed.

Gertrud Glahn.

— — —

For mere end en Menneskealder siden flyttede Bibliotekar Berthelsen med sin Familie ind i sit lille Hus paa Toppen af Flintebjerget i den Bydel af Randers, som fra gammel Tid kaldes Marken. Han gav Huset Navnet Solhytten. Det kom til at passe paa Hjemmet, men var ogsaa betegnende for Manden, der fandt Navnet: det lyse, som er

Solskinnet, og det beskedne, Huset skulde ikke bære det fine Navn Villa, men det jævne Hytten. Saadan levede han, der var paa en Gang noget lyst og stilfærdigt over hans Personlighed.

Han var en lykkelig Mand, dybt taknemmelig for alt, hvad Livet gav ham. Det hører vist med til Livskunst at skabe Harmoni mellem det ydre og indre i Tilværelsen. Det havde han. Han følte sig hjemme i denne gamle By, hvor hans Vugge stod, og her fandt han det Arbejde, han elskede og var som skabt for. Det var ham, som byggede Centralbiblioteket op, en af de væsentligste Kulturfaktorer i det moderne Randers. Paa et Tidspunkt, da ingen kunde ane, hvilken Fremtid, der laa i Biblioteksvæsenet, brød han sin trygge Lærerbane af og gik ind i det uvisse, og i Dag staar Centralbiblioteket som et stolt Minde om hans Livsgerning. Hvilken Flid og Opfindsomhed har han ikke gennem Aarene givet Biblioteket. Utrættelig stod han Vagt om det, altid var han vaagen og paapasselig efter Ting, der kunde have Interesse, saa hans kære Bibliotek fik netop det lokale, særegne Præg, han gerne vilde give det. Men herom kan andre tale med større Kyndighed end jeg.

Faa kendte bedre end han Byens Historie. Heldigvis slog hans Kræfter i de sidste Aar til, saa han fik fuldendt sit Bidrag til Jubilæumsværket om Randers Bys Historie, et af de lodigste Afsnit i denne ikke helt homogene Bog. Paa andre Maader blev hans historiske Sans og Viden taget i Brug, bl. a. var han Kommunens Konsulent i Spørgsmaal om Gadenavne, slet ikke noget uvæsentligt i en By, og han har bidraget til at skabe Orden og System i en Del af den Forvirring, der hidtil raadede indenfor dette Omraade.

Hans Gerning var det ene store Centrum i Tilværelsen. Hjemmet det andet. Lykkelige Hjem og trygge Ægte-

skaber er ikke alt for almindelige, men i Solhytten havde Mand og Hustru, Børn og efterhaanden Børnebørn det godt og lyst med hinanden. Trods Sygdom, som gennem mange Aar laa som et Tryk over Hjemmet. De stod sammen i baade Lyst og Nød, som det svenske Bryllupsritual udtrykker det. I det daglige gik Livet sin stille Gang. Men mange Gange har jeg været med til glade Fester, naar Lejlighed gaves. Og jeg skal ikke glemme den paa en Gang stilfærdige og skinnende Glæde, naar Flaget vajede over den grønne, blomstrende Have, og alt var Munterhed og Smil.

Endnu ser jeg ham for mig i Sct. Peders Kirke en af de første Dage efter Besættelsen, da hans Søn havde Bryllup. Han fortalte, at han følte det, som blev der lagt en ny Sten og bygget op af Danmarks Ruin, da dette lille nye Hjem blev til. Han var en god dansk Mand, ikke mange følte som han den sviende Skam, den tyske Besættelse var, og han gav, hvad han kunde i Modstandsbevægelsens Tid.

Hver Søndag sad han og hans Hustru paa deres vante Plads i Sct. Peders Kirke. Han var en from, kristen Mand, som uden store Fagter eller Lader levede et kristent Liv. Og trofast i Venskab, en af de ikke alt for mange, man altid kunde stole paa.

Sidste Gang jeg saa ham, laa jeg selv paa Sygehuset. Berthelsen kom ind paa Stuen, og jeg var nærmest forfærdet over at se, hvor ringe han saa ud. Han havde jo alle Dage været smidig og stærk, endnu i 70-Aarsalderen imponerede han mig ved at gaa paa Hænder i sin Have. Nu havde en snigende Sygdom (Lungekræft) gjort ham uhyggelig mager, gusten og træt. Men Smilet var det samme gode Vennesmil, og Ordene trygge og stærke. Da han blev begravet, skete det en Sommerdag fra Solhyttens Have. Saa kunde hans syge Hustru være med, og saa stod hans

Kiste paa den Plet, der gennem saa mange Aar havde rummet hans rigeste Glæde.

Nu rykker andre Mennesker ind i Solhytten, Livet staar jo ikke stille; som Johannes V. Jensen har sagt det: »Det varer ved det fagre Spil, om ogsaa vi ej mer er til«. Men Overbibliotekar Berthelsen vil blive husket i taknemmelige Sind her i By og Egn, paa Biblioteket og hos mange Venner.

Poul Borchsenius.

LOVE FOR RANDERS AMTS HISTORISKE SAMFUND

§ 1:

Stk. 1: Historisk Samfund for Randers Amt skal arbejde for at fremme og styrke forståelsen af de værdier, som fortiden rummer.

Stk. 2: Ved at fremdrage træk af den stedlige historie, ved at samle oplysninger om befolkningens liv og virke i tidligere tider på land og i by, og ved at behandle træk af betydende personligheders liv, vil man søge at belyse sammenhængen mellem fortid og nutid og gennem det fremdragne stof stræbe efter at skabe grobund for national og åndelig vækst.

§ 2:

Stk. 1: De i § 1 nævnte formål søges fremmet ved udgivelsen af en årbog, ved afholdelse af offentlige møder med foredrag på egnede steder indenfor amtet og ved, såfremt midler hertil kan afses, at tilskynde og fremhjælpe udgivelsen af samlede bearbejdelser af historiske emner, der vedrører området.

Stk. 2: Det stof, der optages i årbogen, skal på jævn og tilgængelig måde behandle emner som i § 1, stk. 2 nævnt.

§ 3:

Historisk Samfund for Randers Amt indtræder som medlem af Dansk Historisk Fællesforening.

§ 4:

Stk. 1: Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen efter forslag af bestyrelsen.

Stk. 2: Årbogen tilstilles alle medlemmerne.

Stk. 3: Udmeldelse må ske skriftligt til bestyrelsen eller til kassereren og gælder fra den førstkommende 1. oktober.

§ 5:

Stk. 1: Samfundets højeste myndighed er generalforsamlingen.

Stk. 2: Ordinær generalforsamling kan indkaldes, når bestyrelsen finder det påkrævet, og skal indkaldes, når mindst 10 medlemmer stiller skriftligt forlangende derom.

Stk. 3: Generalforsamlingen indkaldes ved meddelelse i dagspressen eller ved direkte indbydelse med mindst 8 dages varsel.

Stk. 4: På den ordinære generalforsamling aflægges beretning om det forløbne år, aflægges revideret regnskab til godkendelse og foretages valg af bestyrelse og valg af 2 revisorer. Generalforsamlingens beslutning indføres i forhandlingsprotokollen, der underskrives af generalforsamlingens dirigent og af formanden.

Stk. 5: Forslag, som ønskes behandlet på generalforsamlingen, indgives til bestyrelsen mindst 3 dage før mødet.

Stk. 6: De på generalforsamlingen behandlede sager afgøres ved simpel stemmeflerhed.

Stk. 7: Stemmeret på generalforsamlingen har ethvert medlem, der har betalt kontingent for det sidst forløbne regnskabsår.

§ 6:

Stk. 1: Samfundets daglige ledelse varetages af en bestyrelse på indtil 9 medlemmer.

Stk. 2: 3 medlemmer af bestyrelsen afgår efter tur på hver generalforsamling, dog således at rækkefølgen første gang fastsættes ved lodtrækning. Genvalg kan finde sted.

Stk. 3: Bestyrelsen konstituerer sig selv. Bestyrelsen kan antage en lønnet kasserer og drager omsorg for regnskabets behørig revision.

§ 7:

Stk. 1: Samfundets regnskabsår går fra 1. oktober til 30. september.

Stk. 2: Regnskabet skal af kassereren være afgivet til revision inden 10. oktober, og det skal være revideret af revisorerne inden generalforsamlingen.

§ 8:

Ændringer i lovene for Historisk Samfund for Randers Amt kan finde sted, når mindst 5 bestyrelsesmedlemmer stemmer derfor, og en generalforsamling vedtager det, eller når ændringerne vedtages på 2 på hinanden følgende ordinære generalforsamlinger.

§ 9:

Stk. 1: Beslutning om opløsning af Historisk Samfund for Randers Amt udkræver vedtagelse på 2 generalforsamlinger afholdt med mindst 14 dages mellemrum, og at $\frac{2}{3}$ af de mødte på hver generalforsamling stemmer derfor.

Stk. 2: Om anvendelsen af eventuel kassebeholdning ved opløsningen tager den afsluttende generalforsamling beslutning.

Således vedtaget efter bestyrelsens enstemmige forslag på den ordinære generalforsamling 3. oktober 1953.

---

*Randers Amts historiske Samfunds og Randers Museums
historiske afdelings tillidsmænd.*

Gårdejer Åge Thy, Sdr. Onsild.

Uddeler Rasmussen, Havndal.

Fhv. gdr., sognerådsfmd. Jens Greve Jensen, Dalbynder.

Sognefoged Lerche, Handest.

Lærer Jørgensen, Vester Tørslev.

Chr. Tobberup, Asferg.

Gårdejer Bugge Vegger, »Vestergård«, Kovsted.

Sognepræst H. P. Christensen, Spentrup.

Møller Jens Dahl, Hald.

Gårdejer H. Quotrup, Tvede.

Sognerådsformand Jens Møller, Gimming.

Chr. Winther, Albæk.

Gårdejer Jens Stampe, Mejlby.

Lærer H. Christensen, Laurbjerg.

Lærer Knudsen, Hadbjerg.

Førstelærer H. Hansen, St. Sjørup.

Pens. Lærer Knudsen, Langkastrup, Uggelhuse.

Fhv. gårdejer Carl Vindbjerg Jensen, Nørager.

Gårdejer Jacob Rasmussen, Hørning, Volk Mølle.

Vilhelm Sørensen, Gundestrup, Fårup st.

Bestyrer Sv. Clausen, Hyllested Skovgårde, Hyllested.
Kresten Mathiassen, »Lindegårde«, Randers.
Skovejer Madsen Petersen, Kolind.
Lærer Vald. Andreasen, Fannerup skole, Kolind.
Lærer Laugesen, Stevnstrup.
Lærer Hansen, Sødring.
Niels Greve, Råby.
Lærer Møller, Gjerlev.

Nærværende fortegnelse over Randers Museums og Historisk Samfunds tillidsmænd er fremkommet ved et samarbejde mellem de to nævnte institutioner. Fortegnelsen indeholder kun mænd, som man med sikkerhed tør betragte som tillidsmænd, og den er rimeligvis mangelfuld. Man vil være taknemlig for at modtage oplysning om eventuelle fejltagelser, — og endnu er der behov for lokalhistoriske tillidsmænd, inden de to institutioners arbejdsområde er dækket. I årbogen for næste år vil blive bragt et supplement til denne fortegnelse.

HOBRO-SKJELLERUP PASTORAT

Selvom arbejdet ikke er helt nyt, vil man gerne gøre opmærksom på den udførlige gennemgang af »De kirkelige Forhold i Hobro-Skjellerup Pastorat gennem 400 Aar«, som pensioneret overlærer Hj. Schmidt, Hobro, har udsendt. Bogen, som er udgivet i manuskript, er på 180 sider og indeholder et væld af oplysninger, ikke blot om præster og degne og de kirkelige forhold, men også en redegørelse for kirkegårde, kapeller, ligbærerlaug og sligt og ikke mindst en gennemgang af kirkens interessante bygningshistorie.

V. R.

REGNSKAB

for Tiden fra 1. Oktober 1952 til 1. Oktober 1953.

Indtægter:

Overført fra forrige Aar	2,317 04
Tilskud	1.050 00
Renter	105 54
Kontingenter og Bogsalg	3.382 80
	<hr/>
	6.855 38

Udgifter:

Tryksager m. v.	2.152 90
Honorarer	463 88
Kontingenter og Forsikringer	71 00
Porto, Budpenge og Annoncer	175 24
Møder, Repræsentation	88 70
Ekspedition, Incassation og Kasserer	333 00
Kassebeholdning at overføre	3.570 66
	<hr/>
	6.855 38

Status pr. 1. Oktober 1953.**Aktiver:**

Kontant Kassebeholdning	169 27
Indestaaende paa Giro	362 29
Indestaaende i Handelsbanken	3.039 10
Obligation (Kreditforeningen: Litra B. Nr. 735)	1.000 00
Sparekassen: Nr. 49139	18 01
	<hr/>
	4.588 67

Passiver:

Redaktør Drøhse og Hustrus Legat	1.000 00
Redaktør Drøhse og Hustrus Legat	18 01
Kapitalkonto	3.570 66
	<hr/>
	4.588 67

Regnskabet revideret og fundet rigtigt.

Kasse-, Giro- og Bankbeholdning forevist.

Randers, den 20. November 1953.

Knud Kjellerup Hansen.

Kay Ahrentecht.

NAVNELISTE

Ved Aage Sørensen

- Aagesen, Esber 8.
Aakjær, Sv. 37.
Aalborg 97.
Aarhus 28, 31, 99.
Aarhus Kannikebord 38.
Aarhus-Randersvej 47 f., 49, 55.
Aastrup, B., Købmd. 62.
Aastrup Hgd., Støvring S. 8.
- Amager 65.
Andersen, Lærer, Hemmed, 33.
Andersen, Th., Vorup, 36.
Andreassen, Vald., Fannerup, 118.
Ankerstjerne, J. 62.
Apotekergaarden, Strømmen, 60.
Arenstorff, Fr. v. til Overgaard, 69.
Aslæsen, A., Bonde, 8.
Assersen, P. til Jennum, 8.
Atterdag, Vald. 50.
Avning, S.hald H., 98.
Axelsen, L. C. 61.
- Bak Jensen, Kirsten 107.
Bakkegaard, Faarup S., 103.
Bang, Ch. J. i Mellerup 88.
Bay, H. N. H. 59.
Basse, Mads til Beg., 8.
Beg., Se Nørbæk.
Beldringe Hgd, Baarse H., 73.
Berthelsen, Chr., 110 f., 114.
Bille, A., til Holbækgd. 69, 70.
Bille, Ove, Bisp, 56.
Bispegaven af Rovsø 7.
Bjergby, Borup S., 57.
- Bjørnholm Hgd., Tirstrup S., 11.
Blegehusene 62.
Blicher, St. St., 26 f., 31.
Blodgildet i Roskilde 47.
Bloch, Carl 99.
Blok, H., Garver, 52.
Blok, Henrik 53.
Boelsmand, K., i Vorup, 36.
Boesen, P., Herredsfgd., 8.
Boldsen, Skipper, 77.
Boldsen, M. H., Kromd., 76, 77.
Bonde, M, Herredsfgd., 8.
Borup, Rasmine, R. Lehrmanns, 31.
Brahe, Mette, Otte Marsvins, 40.
Bramsnæs vig, Issefjord, 10.
Brasch, se Brask.
Brask, Jens, Præst, 94, 95.
Brofjerdingen, Galtens H., 22, 37.
Brogaard, L. C., 59, 60.
Brok, Axel L., 40, 46, 47, 51.
Brok, Eske J., 46.
Brok, J. J., 40.
Brok, Lage J., 40, 46, 51.
Brok, Niels J., 42, 46.
Brok, Pernille, A. Bydelsbaks, 40.
Brotofte, Vorup, 45 f, 55, 60.
Brunsballe 55.
Bugge, Ellen, Chr. Vendelbos, 8, 25.
Bugge, Vegger, Kovsted, 117.
Bydelsbak, Alb., til Torbenfeldt 40.
Bydelsbak, Mette, Mogens Gøyes, 40, 46.
Bylag 6 f., 22.

- Bylagsgilde, se Lagsdans.
 Bølle, Birg. Christf. Gøyes,
 40, 50.
 Børnelag 14.
 Bøsbrovej 62.
- Cargøe, J. F., Borgm., 60.
 Cecilie Lage Offesens 40.
 Christensen, C. Færgemd., 71.
 Christensen, H., Laurbjerg, 117.
 Christensen, H. P., Præst, 117.
 Chausholm, Voldum S., 35 f, 59.
 Chausen, Sv., Hyllested, 118.
- Dalbyneder, Gjerlev H.,
 103, 117.
 Dalbyover 8.
 Dahl, J., Hald, 117.
 Dahl, S. T., Færgemd., 71 f, 79.
 Dall, A., Arkitekt, 99.
 Danneskjold Samsø, S., 86.
 D. Folkemindesamling 20.
 Den gl. By, Aarhus, 105.
 Djursland 19, 26, 98.
 Dronningborg 36, 47, 57, 68.
 Dybæk Hgd. 40.
 Dyrbygaard, Hgd., Gassum S., 8.
- Ebbesen, Niels, 35, 38, 47, 49.
 Elmenhoff, J. M., 26 f., 28.
 Engelsk Syge 15.
 Else, Jens Skyttes, 9.
 Erslev, Galten S., 57.
 Essenbæk, S.hald H., 33.
 Estruplund, Rovsø H.,
 98, 106, 107.
- Faarup, N.hald H., 103, 117.
 Falslev, Onsild H., 102.
 Ferslev, P. A., Ingeniør,
 80 f., 85.
 Fiil, S., Snedkerm., 58.
 Fisker, Rasm., Færgemd., 71.
 Florentius Bergstr., Pseudo-
 nym, 26, 27.
 Forbats, se Johs. Jonsen.
 Frederik d. I. 56.
 Frederik d. II. 47.
 Frederik d. VI. 33.
 Friis, Barbara, Joh. Rantzaus,
 40.
- Friis, Hans, til Tustrup,
 36, 39, 40, 43.
 Frijsenborg, Grevskabet, 60.
 Frisenvold, Ørum S., 36, 38.
 Frisenvold Laksegd. 54.
 Frost, N. N., 62.
 Fruerlund, Vorup S., 38 f., 40,
 43, 45, 47.
 Fuglslev, D., S.herred, 99.
 Færgemand, Chr., 68.
 Frø, Frøy, 19.
 Førerbasse, se Johs. Jonsen.
- Gadebasse 5 f., 25.
 Gadefoged 11, 22.
 Gadelam 18, 19 f., 24.
 Galten, Randers A., 37, 38, 43,
 46, 51, 56.
 Gl. Estrup, Fausing S., 40, 43, 46.
 Gammelmandslag 14.
 Gl. Trudsholm 9, 10, 11.
 Garvermøllen 52.
 Gassum, N.hald H., 8.
 Generalpostvæsenet 71 f., 92.
 Gentofte 100.
 Gert, Greve, 35.
 Gimming, Støvring H.,
 64, 96, 117.
 Gjerild, D. Nørh., 26 f., 33, 99.
 Gjerlev 7 f., 9.
 Glob, P. V., Dr. phil., 105.
 Grathe, Sv., 47.
 Gregersen, Chr. i Vorup 43.
 Grenaa 32, 33, 58, 99.
 Greve, N., i Raaby, 118.
 Greve Jensen, J., Dalbyneder,
 103, 117.
 Græse Hdg., Græse S., 40.
 Grønnebæk, Lysgd.H., 48.
 Gudena 37 f., 55, 62, 107.
 Gunderslevholm Hgd., Skelby
 S., 40.
- Gundestrupgd., Paderup, 108.
 Gøye, Alb., 40.
 Gøye, Axel, 40.
 Gøye, Christf., 40.
 Gøye, Eline, 40, 42 f., 46, 51.
 Gøye, Helvig, 50.
 Gøye, Margr., P. Brahes, 40.
 Gøye, Mogens, 50.

- Hadsten** 108.
Hald, N.hald H., 20, 22, 103, 117.
Hamborg 68.
Hammelev, D. Nørh., 100.
Hansen, Lærer, Sødring, 118.
Hansen, H., Lærer, St. Sjørup, 117.
Hansen, Joh. Feldbereder, 53.
Hansen, Magn., i Grenaa, 33.
Hansen, Sv., Arkitekt, 100.
Hansen, S., cand. mag., Vejle, 24.
Haslum, Galtén H., 37 f., 41.
Hassing, Johs. C., Garver, 52, 53.
Hastrup, Spentrup S., 8.
Hegedal, Jep., til Kjellerup, 8.
Hemmed, D. Nørh., 33.
Hermansen, Pandrup, 100.
Hevringholm Hgd., Vivild S., 40.
Himmelbjerget 26, 30, 31.
Hobro-Skjellerup Pastorat 118.
Holbækgaard Hgd., Holbæk S. 7.
Holck, Peder, Væbner, 8.
Holm, B., Færgeriejer, 73.
Holm, Jac., Købmd., 59, 62.
Holm, Hornslet S., se Rosenh.
Holme, Draaby S., 32.
Holmer, Skibskaptajn, 89, 90.
Homaa, D., S.herred, 99.
Homøopati 32.
Horsens 99.
Hornslet, Ø.lisbjerg H., 11.
Houlbjerg 42.
Houmand, Konsulent, 107.
Hougaard, Grdr., Linde, 103.
Hovsvende 16.
Hvid, S. P., Nørskovgd., 24.
Hvide, A. Offesen til Tordrup, 50.
Hvidsten, Gassum S., 8.
Hviid, J. H., Grdr., Vorup, 53, 62.
Højagergaard, Vindblæs S., 102.
Hønseøl 14.
Hørgtoft 13.
Ibsdatter, Anne, 39.
Iversen, C., Færgemd., 68.
Jacobsen, Kromand, 89.
Jacobsen, L., Boghandler, 26.
Jelling 48, 55.
Jennum, Spentrup S., 8.
Jensdatter, Ellen, Johs. Jonsens, 9.
Jensen, C., i Mellerup, 94.
Jensen, Gerud, Folketingsmd. 23.
Jensen, J., Færgemd., 69.
Jensen, Mogens, til Gl. Trudsholm, 9.
Jensen, Niels i Vorup, 36, 39.
Jensen, S., i Fruerlund, 43.
Jensen, S., Færgemd., 69, 94, 95.
Jensen, S. P., i Vorup, 45.
Jensen, Th., Færgemd., 69.
Jochumsen & Nøddelund 61.
Johanne, Timme Nielsens, 8.
Jon Præst, Udbynder, 8.
Jonsen, Johs., Væbner, 7 f., 11.
Jonsen, Rane, Kammervend, 7.
Jonsen, Simon, i Randers, 9.
Juel, Vincent, 40.
Justesen, Firma H. C., 44, 59.
J. arkæologisk Selsk. 102.
Jylland 11, 33, 60.
Jørgensen, Lærer V.tørslev, 117.
Jørgensen, J. H., 59.
Jørgensen, M., Kunstn., 100.
Kaag, R. P., Fæster, 32.
Kalø Bregned S., 11, 29.
Kalø Vig 18, 22, 28.
Karlelag 14, 16, 22.
Kastbjerg, Gjerlev H., 9.
Kastrup, Christiane, J. C. Lermanns, 34.
Kattegat 28.
Kejserkrigen 38.
Kiersgaard, Chr., 39.
Kilden i Strømmen 62.
Kilde-Eng, Vorup, 59.
Kirkeholm 59.
Kirkemand, Anders i Vorup, 36.
Kirkeskoven 38, 39.
Kjellerup Hgd., Svenstrup S., 8.
Kjærsgaard, Chr. A., Vorup, 36.
Kjærs Mølle 50.
Klarup, Vorup S., 38, 39, 47, 50.

- Klokkerstedet i Gjerild 32.
 Knud d. Hellige 41.
 Knudsen, pens. Lærer, Uggel-
 huse, 117.
 Knudsen, Lærer, Hødbjerg, 117.
 Knudsen, J. N., Tjæreby,
 64 f, 67.
 Knudsen, N. G., 64.
 Knudsen, P., Færgemd., 80.
 Knægtelag 14.
 Kolding 56.
 Konelag 13 f., 15.
 Kongens Bro 48, 55.
 Kongens Jagthus 48.
 Kongslon, Gudena, 44.
 Kongstrup, Houlbjerg S., 48.
 Korsmesse 14, 16.
 Kristrup 41, 48, 49, 62, 107.
 Krognos, Oluf M., 40.
 Kruse, Hans, Væbner, 8.
 Kruse, Mikkel, Væbner, 8.
 Kruse, Mogens, Væbner, 8.
 Kørmes, se Korsmesse.
 Kbh., Københavnerne, 31, 33, 64.
 Køge 66.
- Ia Cour til Stensmark 31.
 Ladegaards Kilde, Vorup, 44, 45.
 Lagsdans 14, 16, 18 f., 22.
 Laksegaardsholmen 48.
 Lang, N. S., Vorup, 36.
 Langaa 46.
 Langbén, P., i Randers, 9.
 Landhusholdnings-Selskabet 29.
 Larsen, Møllebygger, 62.
 Lassen, Chr., Færgemd., 68.
 Laugesen, Lærer, Stevnstrup,
 118.
 Laurbjerg, Godsv., 32.
 Laurbjerg, Galten H., 37.
 Legestue, se Lagsdans.
 Lehrmann, C. F., 34.
 Lehrmann, J. C., 26 f., 34.
 Lehrmann, R. A., 31.
 Lem, Støvring H., 97.
 Lerbjerg, Galten H., 57.
 Lerche, Sognefd., Handest, 117.
 Leth, C. A. Kaptajn, 82 f., 88.
 Levring, A., i Væth, 20, 22, 23.
 Levring, Jens, 23, 24.
- Limbæk, Hennik, 41.
 Limbæk, Timme, 41 f., 43, 46.
 Limenchar, A., Pseudonym, 26.
 Linaa, Todbjerg S., 10, 11.
 Lind, E., Konservator, 100.
 Linde, N.hald H., 96, 103.
 Lindenhahn, Landinspekt. 44.
 Lindenov, Dorte, Axel Gøyes,
 40.
 Lisbjerg Herred 10, 11.
 Lock, P., Vissing, 46.
 Lorentz, Amtmd., 83, 84.
 Ludvigsen, J. E., Jernstøber, 61.
 Lunge, Ellen, Axel Broks, 40.
 Lunov, E., til Rodskovgd.,
 10, 11.
 Lunov, Heidenrik, 41, 42.
 Luplau-Jansen 99.
 Lyngby Seminar. 31.
 Løgten Bugt 10.
 Løvenørn, P., Admiral,
 71 f., 74, 79.
- Maanedyrkelse 15, 16.
 Maase, C., von der, 43, 51.
 Madsdatter, Karen, i Rnds., 36.
 Madsen, Kirkemaler, 97.
 Madsen, Pedersen, Kolind, 118.
 Madsen, S., Garver, 53.
 Magisk Lægekunst 15.
 Magnussen, Knud, Konge, 47.
 Margrethe, Dronning, 43.
 Marie, S. F., Frederik d. VI.s,
 33.
 Markie, Gods, 40.
 Marsvin, Helvig, Hans Friises,
 40.
 Marsvin, Otte, 51.
 Mathiassen, Kr., Lindegaarde,
 118.
 Mellerup-Vore Færgeløb
 68 f, 95.
- Mickelsen, Tyge, Færgemd., 68.
 Middelgade, Randers, 53.
 Mogensen, J. K., i Vorup, 36.
 Mogensen, N., Borgmester, 36.
 Mols 26, 28 f., 30.
 Momme, Slægt, 58.
 Mosin, M., Dinesen, Præst, 36.
 Munk, Pernille, Lave Broks
 40, 46.

- Møller, Lærer, Gjerlev, 118.
 Møller, Christf., til Estrup-
 lund 107.
 Møller, J., Gimming, 117.
 Møller, N. C., 61.
 Mørke, Ø.lisbjerg H., 24, 25.
 Niels, Præst, Tvede, 8.
 Nielsen, J., Færgemd., 68, 69, 79.
 Nielsen, Jep, til Dyrbygd, 8.
 Nielsen, Mads, Vestrup, 65, 66.
 Nielsen, S., Vorup, 36.
 Nielsen, Timme, Væbner, 8.
 Nielsen, Tyge, Bonde, 8.
 Nielstrup, Galten H., 36, 37, 41,
 42, 46, 49 f., 51.
 Nonboe, Lærer, Gjerild, 32.
 Norn, O., mag. art., 99.
 Nyegaard, M., Brun, til Stenalt,
 78 f., 85, 92.
 Nytaarsløjjer 18, 22.
 Nørbæk, S.lyng H., 8.
 Nørhald-Støvring H., 7, 94.
 Nørholm, Forv., Stenalt, 73, 76.
 Nørre-Vosborg, Ulfborg H., 30.
 Oldermænd 12 f., 22.
 Olesen, Th., Færgemd., 71.
 Ommestrup, Mørke S., 17.
 Orne Laksegaard 55.
 Ostrup, se Aastrup.
 Overgaard, Udbynder S., 69.
 Pæckness, E., 97, 99.
 Paderup, Kristrup S., 108.
 Pandrup, Jetsmark S., 100.
 Panter, Ide, Jens Broks, 40, 42.
 Panter, Lage Offersen, 40.
 Panter, Offe N., 40.
 Paulsen, P., Arkitekt, 61.
 Pedersen, Chr. i Tebbestrup, 39.
 Pedersen, Lage, 51.
 Pedersen, N. Q., 59.
 Pees, se Petz.
 Pes, Pæ's, Peder i Mørke, 24, 25.
 Petz af Holm, 11, 24, 25.
 Petz, Inger, 10, 11.
 Pigelag 14, 19, 22.
 Piig, Lars, Væbner, 8.
 Poulsdatter, Maren, Th. Dahls,
 71.
 Preussen 64, 66.
 Prip, Peder, Kapellan, 56.
 Provsteholmen, Vorup, 60.
 Quotrup, H., Tvede, 117.
 Raband, N., Borgmester, 9.
 Raben, Fr. S., til Beldringe, 73.
 Randers 22, 26, 38, 41 f., 45,
 51, 58.
 Randers Amt 72 f., 89.
 Randers Avis 26, 31, 57, 59.
 Randers Bro 46, 47.
 Randers Byting 7, 9.
 Randers Bymuseum 108.
 Randers Centralbibliotek
 27, 110 f., 114.
 Randers Dragoner 108, 109.
 Randers Egnen 6.
 Randers Fjord 50, 67 f., 95.
 Randers Havnevæsen 82, 86, 92.
 Randers Helligaandshus
 102, 107, 108.
 Randers Kalentegaard 104.
 Randers Museum 101 f., 109.
 Randers Raadhusstræde 105.
 Randers Skipperlag 82.
 Randers Torv 59.
 Randers Torvegade 104.
 Rantzau, Joh., 39.
 Rasch, P., 62.
 Rasmussen, Uddeler, Havndal,
 117.
 Rasmussen, H., Tustrup, 39.
 Rasmussen, J., Hørning, 117.
 Rasmussen, Jesper, Rnds., 51.
 Rasmussen, Lars, 39.
 Rasmussen, Rasm., Vorup, 43.
 Reformationen 16.
 Reventlov, Storkansler, 39.
 Revsbeck, C. N. i Vore, 83, 85,
 87, 88.
 Rimsø, D. Nørh., 100.
 Ringridning 19.
 Rodskov Hgd., Hornslet S., 10.
 Rom, Romerkirken, 16.
 Ronnenberg, Jomfru, Skansen,
 59.
 Ronnenberg, Vejpikør, 58, 59.
 Rosenholm, Hornslet S., 11, 24.

- Rosenkrantz, Anne, Alb. Gøyes, 40.
 Rosenkrantz, Otte N., 10, 11.
 Rosenørn, M. H., Amtmd., 35, 42, 43.
 Rosmos, D. S. herred, 99.
 Rovsø 7, 38, 53.
 Rovsø-S. hald Herreder 8, 38, 88, 98.
 Rusland 66.
 Rye, Tyrsting H., 31.
 Rønde, Bregned S., 29.
 Røverskytte, se Skytte.
- Samuelson, S., i Rnds., 51.
 St. Mortens Kirke og Sogn 9, 36, 43, 57, 58.
 Schack, Advokat, 84.
 Scheel, se Sostrup.
 Schmidt, Bakkegd., 103.
 Schmidt, A. F. Forfatter, 5, 15.
 Schmidt, E. V., Kbh. 98.
 Schmidt, H., pens. Overlærer, 118.
 Schou, L., Købmd., 89.
 Schwecher, Th., Færgemd., 71.
 Seefeld, Sofie, Axel Billes, 69.
 Seiersen, Ole, Færgemd., 92.
 Seiersen, R., Købmd., 92.
 Sennels, Niels, 62.
 Simonsen, S., Borgmester, 52.
 Skader-Eng, Vorup, 59.
 Skallekrogen 55, 61.
 Skalmstrup, P., i Vorup, 43
 Skanderborggaard, Vorup S., 43, 60.
 Skanderborg Slot 47, 55.
 Skansemøllen 35, 52, 59, 60.
 Skibinggaard, se Rodskov.
 Skibsted, Hellum H., 99.
 Skjødt, Gdr., Hald, 103.
 Skobe, se Skovby.
 Skovby, Sven, Væbner, 8.
 Skytte, J. Tordsen, Væbner, 9.
 Skærvad, Ginnerup S., 40.
 Slesvig-Holsten 64.
 Slyngborg Holme 55.
 Smith, N. Boghandler, 26.
 Smith, Firma 61.
 Snare, Esbern, Marineskib, 10.
- Soldyrkelse 16.
 Sommer, A. P. til Tvedegd., 8.
 Sostrup Hgd., Gjerrild S., 32.
 Spangen, Vorup, 48.
 Sparre, Mads, i Vorup, 36, 39.
 Spentrup, N. hald H., 8, 30.
 Spletad, Gd., Dalbyover, 8.
 Splittaf, Jon N., til Tørslev, 8.
 Spreckelsen, L. von, 68.
 Spreckelsen, P. v., 36.
 Stampe, J., Mejlbj, 117.
 Steen, Færgemd., Vore, 76, 77, 79.
 Stenalt 69, 73, 77, 78.
 Stenkilde, Vorup, 53.
 Stensmark, Hammelev S., 31.
 Storegade, Rnds., 47, 48, 62.
 Støvring 79.
 Støvring-Galten Provsti 96 f., 98.
 Strømmen 47, 60.
 Strømmen A/S 61.
 Strømhuset 62.
 Sture, Margr., Mogens Gøyes, 40.
 Stygge, Hans, Lensmd., 57.
 Svendsen, Mads, 39.
 Svenskere 60.
 Sydens Kulturlande 16.
 Søderberg, von, Pr. leutnant, 65.
 Sønderbro 58, 60, 62.
 Søndergade, Rnds., 47.
 Sønderhald H., 38.
 Sønderkilde, Vorup, 45.
 Sørensen, J., Færgemd., 69.
 Sørensen, Kr., Hadsten, 108.
 Sørensen, P. i Vorup, 43.
 Sørensen, V., Gundestrup, 117.
- Tammestrup, Essenbæk S., 33, 34.
 Tang, A. E. M., til Vosborg, 30, 31.
 Tebbestrup, Haslum S., 38, 39 f., 45, 57.
 Terkel, Feldbereder, 51.
 Termansen, N. J., 98, 99.
 Thomassen, J., i Vorup, 43.
 Thomsen, Edv., Arkitekt, 96.
 Thomsen, Jeppe, 53, 55.

- Thomsen, P., Forvalter, 107.
 Thy, Aage, S.onsild, 117.
 Thøgersen, Chr. A., Vorup, 36.
 Ti, Himmelgud, 16.
 Tjæreby, Gimming S., 64, 66, 67.
 Tobberup, Chr. i Asferg, 117.
 Toldboden, Kbh., 50, 66.
 Torbenfeld, Frydendal S., 40.
 Tordrup, Ørum S., 50, 57.
 Trekroner, Kbh., 66.
 Trudsholm, se Gl. T.
 Tustrup, Hgd., Hørning S.,
     36, 39, 40.
 Tvede, N.hald H., 8, 96, 117.
 Tyrsholt, Vorup S., 38, 39, 47.
 Tyskland 64.
 Tyvedalen, Vorup, 48.
 Tørslev, se Ø.t.
 Tøselag 14.
 Udbyhøj 102.
 Udbyneder, Gjerlev H.,
     8, 96, 107.
 Udsen, se Assersen.
 Ugelhuse, Virring S., 89, 117.
 Ungdomslag 14 f., 24.
 Valborgblus 5, 15, 18, 22.
 Valdemar d. I. 47.
 Wedege, S., Provst, 43.
 Vejrlag 13 f., 19.
 Velling, J. Grdjr. Vindblæs, 102.
 Velling, N. B., Præst, 33.
 Vendelbo, Chr. til Trudsholm,
     8 f., 11.
 Vesteni, Eggert, 46.
 Vesteni, Lars, 46.
 Vesteni, Stig, 46, 50.
 Vesterlon, Gudena, 44.
 Vindbjerg Jensen, Nørager, 117.
 Vindblæs, Gjerlev H., 102.
 Winther, Chr., Albæk, 117.
 Vissing, Galten H., 46.
 Voldum, Galten H., 50, 98.
 Vore, Rovsø H., 38 f., 94, 98.
 Vor Frelzers Kirke, Horsens, 99.
 Vorre, N. J., i Ommestrupgd. 17.
 Vorup Sogn, Galten H., 35 f., 63.
 Wrangel, H., General. 60.
 Vrangstrup, Granslev S., 42.
 Værkbase 6.
 Værum, Galten H., 37, 41, 54.
 Væth, Ørum S., 20, 22.
 Vøhtz, Marinekaptajn, 10.
 Zartmann, Inspektør, 89.
 Æbeltoft 28, 31, 32.
 Ørsted Kro, Rovsø H., 76.
 Østeralling, S.hald H., 98.
 Østergaard, Vellev S., 46.
 Østerkondrup, Kastbjerg S.,
     8, 9.
 Østertørslev, Gjerlev H., 8.
 Østjydsk Hjemstavnsforening
     5, 18.
 Ørum, Galten H., 22, 37, 41, 42,
     50, 99.

INDHOLD

Gaardejer <i>Aage Sørensen</i> , Mellerup:		
Gadebassen	Side	5
Overpostbud <i>Peder Jensen</i> , Aarhus:		
Blicher og »Bjergmanden paa Mols«	—	26
Fhv. Stadsarkivar <i>N. P. Gleerup</i> , Randers:		
Vorup Sogns Historie	—	35
Lærer <i>Valdemar Andersen</i> , Bække:		
Et Soldaterbrev fra 1848	—	64
Kontorchef <i>Anders Sørensen</i> , Gentofte:		
Færgeriet ved Voer	—	68
Godsejer, cand. jur. <i>Aage Brask</i> , Christianslund,		
Skænderi med Færgemanden	—	94
Ved Provsterne <i>Exner</i> og <i>Riisager</i> , Sognepræst <i>Lomholt-</i>		
<i>Thomsen</i> og Provst <i>Hein</i> : Randers Amts Kirker	—	96
Lærer <i>Ole Warthoe Hansen</i> , Randers:		
Randers Museum	—	101
Ved Overbibliotekar <i>Gertrud Glahn</i> og Pastor <i>Borchsenius</i> ,		
Randers: Chr. Berthelsen	—	110
Love	—	115
Liste over Tillidsmænd	—	117
Boganmeldelse	—	118
Regnskab	—	119
Navneliste	—	120